

MUNTANYA

731

1984

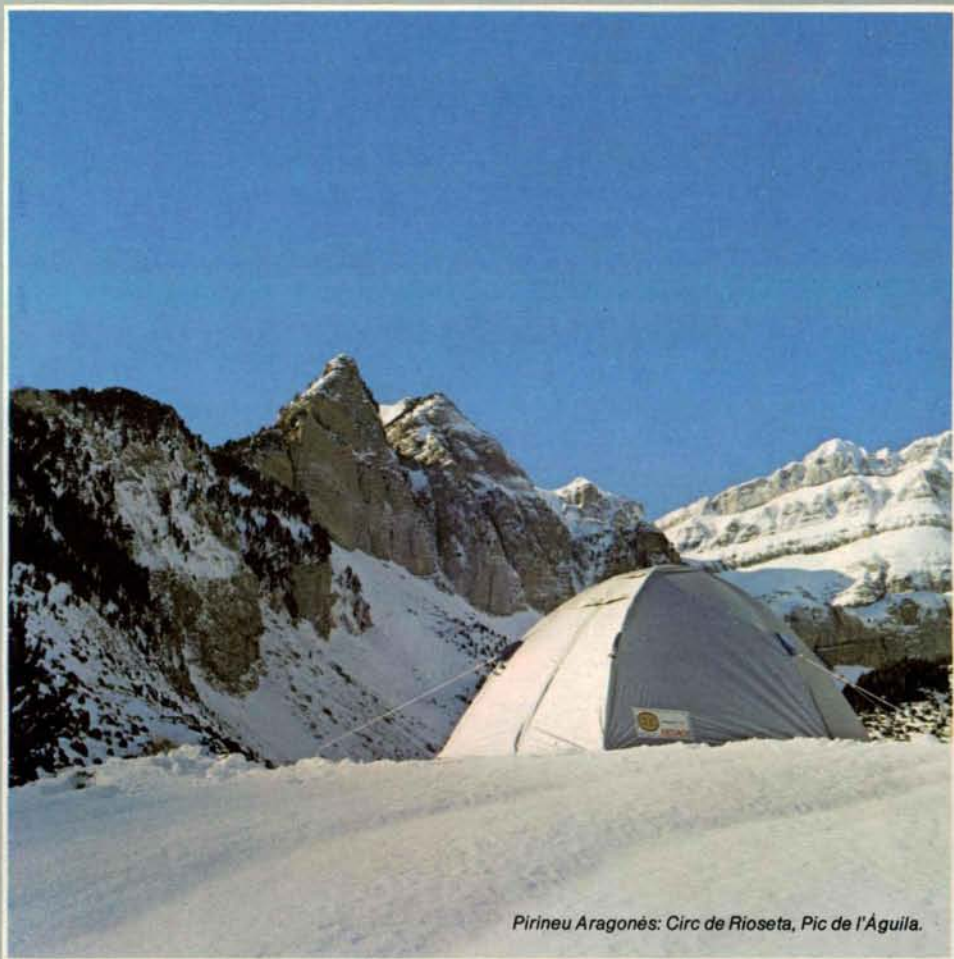
TENDES McKINLEY

La geometria hemisfèrica, aplicada al desenvolupament de tendes d'alta muntanya, proporciona, a igualtat d'àrea a la planta, una òptima habitabilitat, tant per la magnitud del volum disponible, com per la seva ergonomia de formes. Per tant, és la geometria més adequada per a desenvolupar el nostre concepte bàsic de CONFORT MÀXIM, el qual, gràcies a la utilització d'estructura geodèsica LLEUGERA, a base de vareta de fibra de vidre, pot aconseguir-se amb un embalum i un pes mínims.

A la casa ARTIACH ens vam proposar de potenciar al màxim el significat de CONFORT en les seves facetes de muntatge i habitabilitat. Per a fer-ho, vam idear un sistema original de subjeccions velcro de manera que, tot solidaritzant l'interior de les tendes amb l'armadura, faciliten un MUNTATGE SIMPLE I RÀPID. Quant a l'HABITABILITAT, i atesa la diversitat de condicions en què ens movem a l'alta muntanya, hem desenvolupat aquest terme sobre la base d'aconseguir un conjunt fonamental tèrmic, però amb possibilitat d'una àmplia graduació. En primer terme, en tota la confecció adoptem fibra polièster, amb la qual cosa, gràcies a la seva baixa conductivitat tèrmica ($0,0004 \text{ cal./cm}^2 \text{ sg. C}$) comparada amb la poliamida ($0,0006 \text{ cal./cm}^2 \text{ sg. C}$) emprada normalment, assolim una barriera tèrmica superior en un 50 %. A l'interior hi hem disposat una textura oberta de 40/45 Den. x 31/75 Den. amb què aconseguim, a més a més, una paret transpirable al vapor d'aigua i altament higiènica per la fàcil neteja. La cambra d'aire, l'element tèrmic fonamental, ha estat generosament sobredimensionada. La tensió que forneix a les parets l'elasticitat de l'armadura, junt amb la suspensió de l'interior per punts velcro, garanteixen un volum màxim, fins i tot amb vents forts.

L'airejament d'una tenda d'alta muntanya, una qüestió altament polèmica, ha estat estudiant amb tot el rigor. La McKinley disposa d'una obertura zenital per a l'airejament obligat mínim en condicions límit. A més, està proveïda amb dues mànigues d'airejament graduable, interior i exterior, per mitjà de les quals es pot regular en tota la gamma de condicions climàtiques, com també durant la coccio d'aliments, tot minimitzant la condensació.

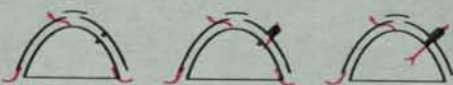
Pirineu Aragonès: Circ de Rioseta, Pic de l'Àguila.

Un detall important, fins ara menyspreat, ha centrat el nostre esforç: l'habitabilitat a les hores de repòs diürn, sota el fort sol d'alta muntanya durant l'estiu. Per això, hem recobert l'exterior de la tenda de poliuretà, amb una dispersió col·loidal d'alumini. A les proves fetes, i gràcies al seu alt poder reflectant, l'aluminitzat aconseguí de mantenir la temperatura interior entre $25-47^\circ$, contra els $30-33^\circ$ que s'obtingueren amb tendes de colors convencionals.

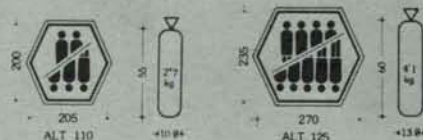
Quant al concepte de MÀXIMA SEGURETAT, les tendes hemisfèriques amb armadura geodèsica de varetes, paradoxalment no són sòlides, ni robustes, ni resistents..., ni pretenen de ser-ho. Utilitzen l'elasticitat del conjunt com a principi bàsic de llur excel·lent grau de FIABILITAT i SEGURETAT. A diferència de les tendes convencionals, els esforços de tracció dels ancoratges, gràcies a l'e-

lasticitat de l'armadura, són distribuïts uniformement per tota la superfície de la tela. La decisió d'emprar polièster, pel seu més baix coeficient a la tracció i a la temperatura, contribueix a mantenir sempre turgent el conjunt. No hi ha costures crítiques, ni tampoc punts delicats amb acumulació de tensions. L'elasticitat i deformitat de la seva arquitectura garanteix la distribució uniforme d'esforços a qualsevulla circumstància, per extrema que sigui, i la recuperació de la seva forma natural.

Mc KINLEY

Airejament de cambra d'aire i interior

DEMANI LA NOSTRA
"GUIA TECNICA DE PRODUCTES
D'ALTA MUNTANYA"

edelweiss: *CAP AL CIM*

Gran Via, 527 (xanfrà Urgell) - Tel. 254 83 00 - Barcelona-11

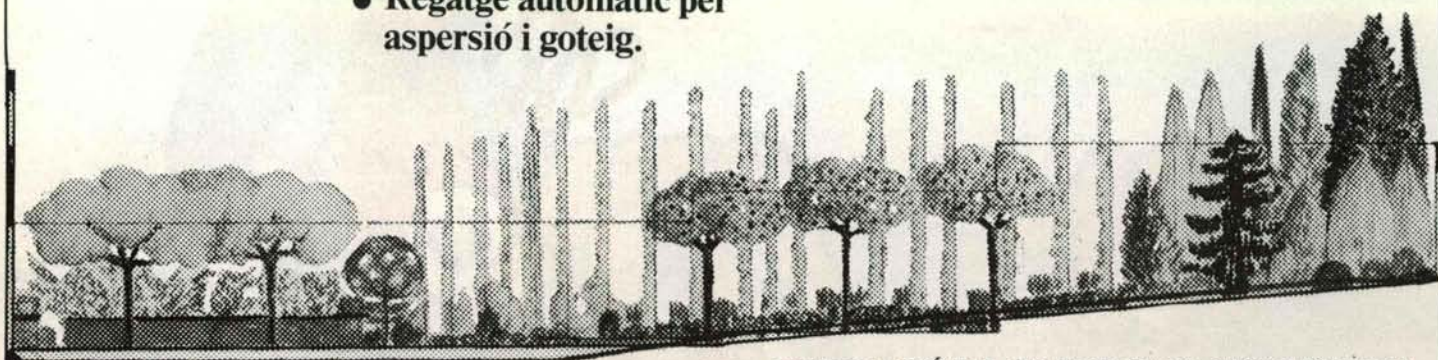

Distribuidor Exclusiu per Espanya **Comercial SAMID, S.A.**
Avgda. Sarrià, 63, ent. 7.e Tel. (93) 239 71 64 Barcelona-28

Disseny de jardins, patis, terrasses, balcons, finestres, entrades...

- PROJECTES**
- Amb assessorament, per tal que pugueu realitzar vosaltres mateixos el vostre jardí.
 - I realització dels jardins en cas que preferiu que ho fem nosaltres.
 - Regatge automàtic per aspersió i goteig.

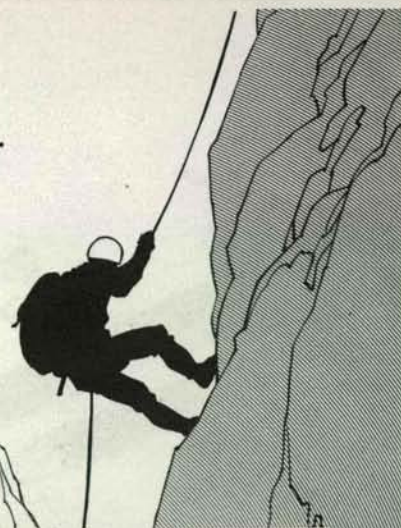
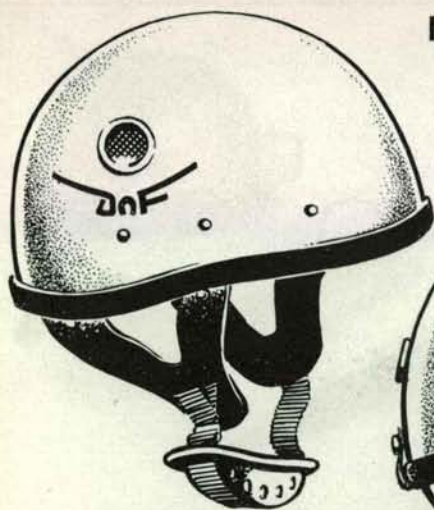
J. FORNT

INFORMACIÓ TEL. 371 12 11 (SANT JUST DESVERN)

MODEL HIMALAIA 78

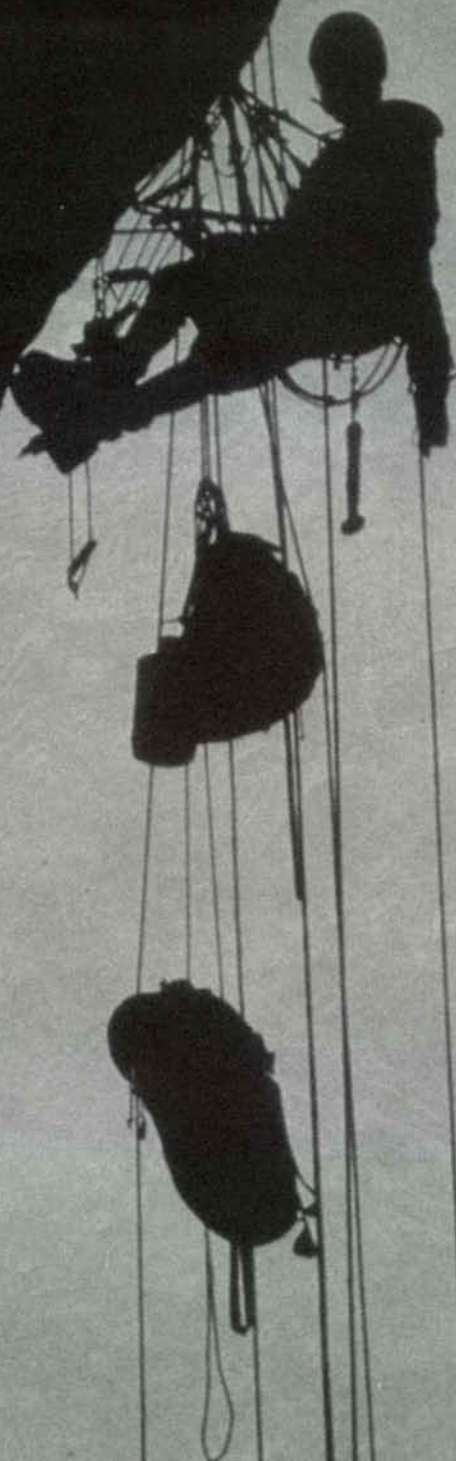
MODEL EXPEDICIÓ CATALANA A L'EVEREST

CASC PROTECTOR
duraleu-forte

FABRICAT PER MANUFACTURES PLÀSTIQUES ALEU · BARCELONA

ESPORTS MAÑANES

C/. CANUDA, 26 - T. 318 45 00-318 44 34

- BARCELONA-2

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpi Català

ANY CVIII N.º 731 VOL. 90 FEBRER 1984

Redacció i administració:

Paradís, 10 - Barcelona (2)
Tel. 315 23 11

Director:

Alfred Montserrat i Nebot

Adjunt al director:

Josep de Tera i Camins

Secretari:

Joaquim Bordons i Serra

Maqueta:

Antoni Inglès i Alcon

Disseny:

Emili Cívis i Abad

Enric Franch i Miret

Corrector:

Joan Costa i Costa

Publicitat:

J. Casanovas i Novell

Av. Xile, 36, 2.ª, 1.ª

Barcelona-28

Tel. (93) 240 63 98

Col·laboradors:

David M. Aloy, Jaume Altadill,

Armand Ballart, Lluís Belvis, Miquel

Bosch, Francesc Herrera, Agustí Jolis,

Manuel Mateu, Modest Montlleó, Jordi

Mullor, Ramon Pujol i Alsina, Lluís

Puntis i Pujol, Joan Quintana, Joan

Sabadell, Josep M.ª Sala, Alfons Valls.

Subscripció:

1.600 pessetes l'any (sis exemplars).

Estranger: 2.100 pessetes.

Preu d'aquest exemplar, 300 pessetes.

(Comanda de números endarrerits, a la redacció de la revista.)

Dipòsit Legal: B. 545-1958

Fotocomposició i Fotomecànica:

Catalana de Fotocomposició, S.A.

Consell de Cent, 500

Impremta:

Alvagraf

La Llagosta

ISSN: 02112-2111

SUMARI

Editorial	2
Recordant Font i Sagué, cap de brot de la geologia catalana (II)	
Lluís Solé i Sabaris	3
Operació Tankènyia-83. Primera ascensió catalana del «couloir» del diamant	
Jaume Codina	13
Travessa Mont Perdut - Midi D'Ossau	
Joan Canals i Jordi Matias	17
Pel massís del Gran Paradiso amb esquís	
Josep M.ª Sala i Albareda	23
La serra dels Canals	
Josep de Tera i Camins	28
Un aplec no contaminat	
Joan M.ª Gallardo i Matheu	34
Esquí al Montseny. A la memòria de Pau Badia (1885-1949)	
Ramon Pujol i Alsina	39
Crònica excursionista	
Equip redacció Crònica	
Alpinisme	43
Espeleologia	45
Actes	48
Bibliografia	48
D'ací d'allà	48

Portada: Arribant al Gran Paradiso, amb el Ciarforon al fons.
(Foto: Josep M.ª Sala i Albareda.)

Queda prohibida la reproducció total o parcial dels articles de la revista «MUNTANYA» sense citar la procedència. Els articles publicats a «MUNTANYA» expressen solament l'opinió de llurs autors. La revista «MUNTANYA», editada pel Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpi Català, es publica sense cap finalitat lucrativa.

Un passat, un present i un esperançat futur, als 75 anys de la constitució de la secció d'esports de muntanya.

Una data important per als excursionistes, és el dia de Nadal del 1908. Aquella ocasió marca l'inici a Catalunya de la pràctica organitzada dels esports de neu, que al nostre país, fins aquell any en què el Centre Excursionista de Catalunya els hi introduí, eren gairebé desconeguts.

Avui, quan els esquiadors es compten a milers entre els catalans, i quan, al voltant de l'esquí, s'ha desenvolupat una poderosa i diversificada economia, ens sentim obligats a recordar aquell fet que tantes conseqüències ha tingut i que fou a la vegada el primer resultat de la creació de la Secció d'Esports de Muntanya de la nostra entitat, el mes d'agost d'aquell mateix any.

L'excursionisme, innovador tantes vegades al nostre país, ho era així una vegada més.

Alguns socis del Centre Excursionista de Catalunya havien conegut els esports d'hivern que, com molts d'altres, començaven a practicar-se a Europa, i eren aollits puntualment per la societat catalana. Creien que seria interessant transmetre aquelles pràctiques a Catalunya, i pensaren que, fent-ho a través d'una entitat excursionista, n'assegurarien la més ràpida difusió, un segur arrelament i sobretot la continuïtat.

La Junta Directiva del Centre acollí aquestes inquietuds i, continuant la seva tradicional política de relació amb els clubs alpins europeus, envià un delegat, el soci Albert Santamaria, al I Concurs Internacional d'Esports d'Hivern de Chamonix, celebrat en aquella estació turística pel gener del 1908.

Al seu retorn, en un article llarg i documentat que publicà el Butlletí del CEC, informà als socis sobre els esports d'hivern i argumentà la conveniència que «...s'estengui entre nosaltres l'ús d'aquells esports».

Era un primer pas per aconseguir-ho.

Abans no acabés l'any ja n'haurien fet un altre de decisiu, als Rasos de Peguera, al Berguedà, en organitzar per Nadal l'esmentada excursió en què s'hi provaren els esquís, luges i altre material acabat de comprar a Suïssa per la nova Secció. Serà el començament d'un camí que, com els anys ho han demostrat, era llarg i ple de possibilitats.

Els objectius de la Secció d'Esports de Muntanya apuntaven en dues direccions: el foment de l'alpinisme i la pràctica dels esports de neu.

En tots dos camps, el resultats han estat prou eloqüents. I és just de recordar-ho quan s'escau la commemoració d'aquest setanta-cinquè aniversari, per retre homenatge a tots els homes i dones que els han fet possibles, en les diferents etapes d'aquest llarg caminar.

L'etapa inicial, en què amb optimisme i altíssims ideals patriòtics superaven tota mena de dificultats materials —manca de comunicacions, d'equipament i de tècnica— per situar Catalunya, en el terreny esportiu, a l'altura de les altres nacions, per dotar-la del que era tan corrent en altres països...

I, a les etapes que segueixen, quan les comunicacions, el material esportiu i els coneixements tècnics milloraven, l'alpinisme prengué major volada i l'esquí començà a esdevenir un fet popular.

Per una banda, portaven a terme importants excursions d'esquí de muntanya, amb les quals coronaven els cims més coneguts del Pirineu, i per l'altra, començaven a preocupar-se per l'entrenament, la forma física i la competició que va donar els primers campions catalans i, entre ells, el primer corredor olímpic.

Després, l'alpinisme i l'esquí han seguit el ritme de creixença i de popularització que els seus iniciadors somniaven. I pel fet d'haver-los arrelat en una entitat excursionista, han donat encara més fruits dels que aquells iniciadors havien imaginat.

El foment i la pràctica de l'alpinisme i l'esquí han portat el Centre Excursionista de Catalunya a incidir en altres camps que se'n deriven: els equipaments de muntanya, l'ensenyament de les diferents tècniques d'esquí, la preocupació envers el material esportiu i la divulgació.

Tota aquesta obra realitzada o, més exactament, una síntesi molt completa, l'hem poguda contemplar al Saló de l'EXPOCULTURA, celebrat a Barcelona del 18 al 26 de febrer actual.

Allí, el Centre hi ha instal·lat una exposició, que serà itinerant, on recull les fites més importants assolides durant els 75 anys d'existència de la seva Secció d'Esports de Muntanya: els orígens i el desenvolupament històric de l'esquí a Catalunya i les conseqüències que en els altres àmbits esmentats ha tingut.

Obra de xalets i refugis de muntanya, començada amb la del Xalet d'Ulldeter, l'any 1909. Ensenyament de l'esquí als pobles (Ribes de Fresser, Vall d'Aran, Espot...) i la creació de la primera escola d'esquí (Escola d'Esquí La Molina). Organització de la competició, (començant el 21 de març de 1909 amb el I Concurs català de luges). Organització dels Salons de l'esquí català, des del 1931, per fomentar la fabricació de material autòcton a preus econòmics; primers passos per a la creació d'una autèntica estació d'esquí a Catalunya (edificació d'un primer xalet d'esquí, el Xalet de La Molina, el 1925), construcció de trampolí de Font Canaleta, contractació de professors d'esquí estrangers, publicacions de postals, calendaris, cartells, articles, monografies, la revista «L'Esquí» (1934) per a divulgar aquest esport i la bellesa i l'atractiu de les nostres muntanyes i els seus pobles a l'hivern, etc.

Aquest és un breu resum d'allò que s'ha pogut veure en aquella exposició commemorativa, que hem dut a terme per a posar a l'abast de tothom el que és patrimoni històric social, ja que, en realitat, totes les fites assolides transcendeixen l'àmbit de l'entitat.

Foren empreses amb esperit de servei, i comptaren tot seguit amb la participació d'altres entitats que, a llur torn, han aportat iniciatives i han contribuït al desenvolupament de l'esquí català.

Setanta-cinc anys dins la història d'una entitat més que centenària, que aviat veurem aplegada en el llibre que, ampliant l'esmentada exposició, prepara Margarida Cardona i que comptarà amb una important col·laboració de Lluís Dupré, ambdós socis del Centre. Història de l'esport català que, durant els dies de la celebració de l'ExpoCultura, aconseguí una fita més —una de les conseqüències actuals d'aquella llunyana decisió dels socis que fundaren la Secció d'Esports de Muntanya el 1908— amb la presentació del llibre *Everest, el repte d'un somni* del nostre consoci Dr. Manuel Mateu i Ratera, el llibre de la primera expedició d'alpinistes catalans a l'Everest, organitzada pel Centre Excursionista de Catalunya, l'any 1982.

Quedava així arrodonida aquella commemoració; però el camí que cal recórrer encara és molt llarg avui; als veterans no els manca la il·lusió, i els joves estan ben disposats, i cada dia més ben preparats, per continuar-lo amb èxit.

Lluís Puntis i Pujol
President

RECORDANT FONT I SAGUÉ, CAP DE BROT DE LA GEOLOGIA CATALANA (I)

Espigolant el seu epistolari

Lluís Solé i Sabarís

Si mai ha hagut un geòleg popular, conegut i estimat a Catalunya, fou mossèn Norbert Font i Sagué (1873-1910). Quelcom de carismàtic deuria tenir aquell sacerdot jove, esprimitxat i de faccions fines, que arrossegava la gent a les excursions a la recerca de minerals i fòssils, l'entusiasmava amb les seves conferències i la feia davallar a les profunditats dels abismes ignots quan encara ningú no s'havia atrevit a endinsar-s'hi, que es prodigava amb els seus escrits populars i patriòtics i que era sol·licitat arreu, per a pronunciar conferències i omplir les pàgines de les revistes, quan tot just tenia una vintena d'anys i escaig. Ben jove, havia estat nomenat vocal de la Junta del Centre Excursionista de Catalunya, l'entitat pairal de la cultura catalana (hi havia entrat a la mateixa època que Francesc Cambó, Joaquim Rubió i Ors, Pau Font de Rubinat i Domènec Palet i Barba) i havia ja publicat el primer tractat de Geologia en català, havia inundat de notes científiques les revistes professionals i havia publicat estudis esdevinguts importants per a la història de la ciència catalana, sobre el problema comarcal, etc. També havia creat a Catalunya els estudis espeleològics i havia format una munió de deixebles i amants de les ciències naturals i de la geologia amb les seves conferències i els cursos donats en els nous Estudis Universitaris, en els quals reunia un centenar d'alumnes a les classes –fetes més tard de les deu de la nit–, a més de lliurar-se a revistes i societats culturals, a centres excursionistes i a

una multitud d'activitats, com les de la Junta de Ciències Naturals, de la qual fou un factor decisiu.

Cap més geòleg català no féu córrer tanta tinta a la seva mort, i potser a cap més no se li han dedicat tantes notes necrològiques. Ho testimonien les paraules de Marià Faura i Sans al «Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural» en donar compte a Madrid de la mort de Font i Sagué. Hi digué: «*El Sr. Font y Sagué ha muerto. Cataluña entera llora a uno de sus hijos más ilustres, y la Ciencia española ha perdido uno de sus más activos campeones*». ¹ I, efectivament, el seu enterrament –que sortí de la casa de Caritat, de la qual era administrador– encapçalat per les monges, el clero i una nodrida representació d'asilats, constituí una popular manifestació de dol, segons ressenya la premsa de l'època. ² A Barcelona, Tarragona i Sabadell li foren dedicats tot seguit noms de carrer.

Què plorava, Catalunya? En què consistia el do carismàtic de Font i Sagué? ¿En el sacerdot exemplar, inflammat d'esperit evangèlic, que tractava amb «caritat immensa la sort dels desgraciats», com diu un dels seus biògrafs? ¿En el patriota entusiasta i romàntic, que irradiava el seu catalanisme en escrits a tantes i tantes revistes, en conferències, als Jocs Florals? ¿En l'excursionista audaç, que es llançava als abismes als quals ningú no havia gosat davallar, i, en arribar al fons, entonava Els Segadors o llançava un «Visca Catalunya»? ¿En el científic ardent que sabia propagar el seu

entusiasme en conferències populars, a les quals assistien sempre centenars de persones, i en escrits entenedors estampats en diaris i revistes populars? ¿O, potser, en totes aquestes coses a la vegada, i en el do de gentes que el feia ser estimat i respectat per tothom?

Modernament, Josep Iglésies ha escrit un volum de la col·lecció «Arxiu Bibliogràfic Excursionista», dedicat a la memòria de Font i Sagué i a estudiar-ne les activitats, sobretot des del punt de vista de l'excursionisme. ³ Però, així i tot, manca un estudi seriós i crític sobre la seva obra geològica –que és la principal–, i algun dia o altre s'haurà de fer. No és aquest ara el meu objectiu. La personalitat de mossèn Font és massa destacada per a enllestir-la alegrement en un article com el present. Tan sols pretenc de fer algunes precisions biogràfiques i d'estudiar especialment la seva personalitat tot espigolant en el seu epistolari (prop d'un miler de lletres) dipositat, com tots els seus papers i originals, al Club Muntanyenc Barcelonès, gràcies al donatiu fet pels seus familiars i descendents que fins fa pocs anys n'havien tingut cura. Gràcies a aquests papers i a diverses consultes en diferents arxius, crec que puc aportar algunes dades inèdites o poc conegudes sobre l'obra i la personalitat de Font i Sagué, algunes de les quals eren errònies o confuses a les biografies publicades. ⁴

BREU NOTÍCIA BIOGRÀFICA

Norbert Font i Sagué havia nascut a

Barcelona (17-IX-1873), al carrer de Jaume Giral, 59, 1er., fill de Paladi Font i Prats, natural d'Ordís (Girona) i de Maria de Gràcia i Prats, de Maià (Girona). Els seus avis, tant els paterns com els materns, eren també empordanesos: Esteve Font i Clara Prat, pagesos ambdós de Vilert; i el seu avi matern, Pere Sagués, era de Crespià, i l'àvia materna, Rosa Puig, de Saga. Empordanesos, doncs, per tots quatre costats. Cal fer un aclariment sobre el cognom matern d'en Font: a la partida de naixement existent a la Universitat sembla llegir-s'hi Sagués i no Sagué; i, efectivament, deuria ser així, car el 17 d'octubre de 1905, a través del professor i advocat Jaume Algarra, Font inicia un expedient per tal de canviar el seu cognom matern; a través de la correspondència amb Algarra ens consta que la resolució fou favorable, però que, malgrat tot, després ja no canvià el cognom.

La família d'en Font hagué de traslladar-se aviat a Barcelona. Els seus pares estaven empleats a la casa del marquès de Comillas, i llur posició social no devia ser massa folgada, car ens consta que, quan Norbert deuria tenir prop de 12 anys, l'havien destinat a fer d'aprenent de fuster. Però la seva mare, que pensava ajudar-lo en la seva vocació com a sacerdot, anà a trobar el P. Creixell, jesuïta, a demanar-li protecció per a fer-lo entrar al Seminari. El P. Creixell explica, anys després, que el 1902 anà a veure'l mossèn Font, quan ja era sacerdot, per tal de regradar-lo per haver-lo presentat al Dr. Magarola, gràcies al qual pogué seguir els estudis eclesiàstics. I li digué aleshores que era el «substitut del Dr. Almera en el Seminari, i l'ajudant del Dr. Odón de Buen a la Universitat».⁵ Efectivament, Font, que havia ingressat al Seminari el curs 1886-1887, pogué obtenir una beca a partir del segon curs, i mostrà tan aviat la seva dedicació als estudis que, a partir del 1895 i fins a la seva sortida del Seminari, els superiors el dedicaren a l'ensenyament de la llengua castellana.

Aviat, però es desvetllaria la seva vocació científica, al costat d'un geòleg de tanta categoria com el Dr. Almera, qui, veient que es dispersava en multitud d'activitats, l'encarilà cap a les Ciències Naturals. El cas és que Font anà a Lleida a cursar el batxillerat el curs 1891-1892 i l'acabà el curs 1899-1900 (amb el grau de «sobresaliente»), el mateix any en què s'ordenà sacerdot. Seguidament ingressà a la Universitat de Barcelona, el 10 de juliol de 1900, amb la qualificació d'aprovat, i hi cursà les assignatures de Física, Química, Zoologia i Mineralogia i Botànica, del primer curs, i la de Cristal·lografia de segon curs, amb les qualificacions de «sobresaliente», en la

Retrat de mossèn Norbert Font i Sagué.

de Mineralogia, i d'aprovat, en la de Cristal·lografia, ambdues regentades per Odón de Buen, (les quals eren les úniques assignatures de Ciències Naturals que aleshores es podien cursar a Barcelona, car la llicenciatura d'aquesta especialitat no s'implantà fins el curs 1910-1911). Cal rectificar el que s'ha dit respecte a aquest darrer professor, que no era catalanista (després sembla que milità en la política lerrouxista) i que tenia fama de menja-capellans per haver estat excomunicat per la seva topada amb el bisbe Dr. Catalán i pels greus aldarulls estudiantils que va promoure el 1895 a causa de les seves idees darwinistes, circumstàncies que han estat objecte de la recent tesi de Josep Arqués Suriñac.⁶ Però malgrat els seus antecedents, Odón de Buen, que era un home liberal, format en el si de la «Institución Libre de Enseñanza», alguna cosa degué veure a en Font, quan el captà i el féu ajudant de les seves classes, bé que no sabem per quant de temps.

Després dels estudis iniciats a Barcelona, Font els continuà el curs 1901-1902 a Madrid i els finí en el de 1903-1904, amb les qualificacions màximes en totes les assignatures d'aquest darrer curs. Es matriculà tot

seguit, en el curs 1904-1905, a les d'Antropologia, Psicologia Experimental i Química Biològica per al doctorat, i hi obtingué també les qualificacions màximes. Sembla, però, que no passà d'aquí, car ni entre els seus papers (curosament guardats des dels seus primers estudis), ni en la seva biografia es fa cap menció d'una tesi doctoral, ni tampoc se'n troba rastre als arxius de la Universitat de Madrid, aleshores anomenada central. Per això, el títol de doctor que sovint se li atribueix únicament podria ésser, en tot cas, de Teologia, com a sacerdot, però no n'hi ha cap prova. Tot just de retorn a Barcelona, és quan Odón de Buen el proposa a la Facultat de Ciències com a Cap de pràctiques de Mineralogia i Botànica.⁷ Respecte al seu suposat doctorat, hi ha una font d'equívocs, que es repeteixen sovint en les biografies publicades, àdhuc en les de Faura i Sans, que era qui millor el coneixia i qui sabia perfectament els requisits exigits per al grau de doctor. En el seu popular «Curs de Geologia dinàmica i estratigràfica aplicada a Catalunya», reeditat per Faura el 1926, hi ha un pròleg de Faura en què, repetidament, l'anomena doctor Font i Sagué, un títol que també li atribueix el prologador de

la primera edició, Lluís Marià Vidal. Curiosament, hi ha exemplars de la segona edició que porten la coberta amb la inscripció «Doctor Norbert Font i Sagué», mentre que hi ha altres exemplars de la pròpia edició, amb coberta totalment igual, que porta el nom de l'autor sense l'atribució doctoral. És lògic, doncs, d'atribuir l'error al director d'aquesta segona edició, Faura i Sans, qui, malgrat que el coneixia prou bé, comet repetidament el mateix error, sens dubte per creure-ho ell així, o potser per considerar que qualsevol dels treballs publicat per Font i Sagué podia sobradament servir-li per assolir aquell requisit.

L'OBRA CIENTÍFICA DE FONT I SAGUÉ

Per començar, cal dir —especialment als menys familiaritzats en la bibliografia geològica— que la producció científica de Font i Sagué, si bé és extraordinàriament abundant, no té la importància que podria fer suposar la seva popularitat. Hi ha altres geòlegs —com per exemple el seu mestre, el Dr. Jaume Almera, i el seu deixeble el Dr. Faura i Sans— que el sobrepassen en qualitat i en el nombre de publicacions científiques. I difícilment podria ser d'altra forma, si es té en compte que Font morí molt jove (a trenta-sis anys) i que, per tant, no havia pogut assolir ni la maduresa, ni la producció a què hauria arribat d'haver viscut el promig de vida d'altres geòlegs del seu temps.

Encara que ja he dit que no és el meu objecte d'estudiar aquí l'obra científica de Font i Sagué, serà forçós de conèixer-ne els grans trets, per tal de seguir l'ambient i d'interpretar degudament la seva correspondència, la qual —malauradament, tenint en compte l'època— es redueix gairebé sempre a la part procedent dels seus interlocutors.

Per començar, cal acceptar que, independentment dels seus estudis universitaris, la seva vocació com a geòleg ja estava decantada d'abans, i que la base d'aquesta vocació havia estat adquirida pels contactes amb el Dr. Almera. El 1892, quan encara no havia començat els estudis universitaris, ja publica una nota, en el periòdic «La Comarca de la Noya», sobre la «Composició i anàlisis de les diferents classes de terrenos»; i, en anys successius, publica altres petites notes sobre temes geològics, car no oblidem que un dels trets més característics de mossèn Font és la profusió de notes de divulgació escampades en revistes culturals i excursionistes.

Faura i Sans ha publicat repetidament, a les seves acuradas notes necrològiques sobre Font i Sagué i a la segona edició de la Geologia del mateix

autor, una relació bibliogràfica; aquesta relació no és fàcil d'establir, si es té en compte l'extraordinària proliferació i la seva dispersió en revistes i diaris de tot Catalunya, raó per la qual va precedida d'una advertència de la possibilitat de no ésser completa. Aquesta relació consta de 263 títols de treballs publicats, 3 de pòstums, 10 d'inèdits i 7 en preparació; tan sols en la vintena d'anys transcorreguts entre les quatre primeres notes aparegudes el 1890, quan tenia 17 anys, i la data del seu traspàs, el 19 d'abril de 1910. Tan sols això ja crea una imatge de la seva extraordinària producció, gairebé inimaginable. Però em referiré només als treballs científics (els quals s'apropen al centenar), quasi tots geològics, a les circumstàncies de la seva publicació, al valor de molts d'ells i a la seva obra científica en general.

Per altra part, l'activitat científica de Font i Sagué es troba dispersa, sobretot, en quatre centres o revistes: la Institució Catalana d'Història Natural, creada el 1899 i del Butlletí de la qual fou un constant col·laborador; el Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, en el qual publicà molts dels treballs i conferències de vulgarització; els Estudis Universitaris Catalans, fundats el 1903, als quals Font dedicà els seus entusiasmes fins que morí; i el «Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural», en el qual aparegueren diversos treballs seus durant els anys 1902-1904 en què visqué, estudiant, a Madrid. Alguns altres treballs seus aparegueren esporàdicament en altres publicacions científiques com el «Bulletin de la Société Géologique de France», i també en edicions i separates particulars. Quant als treballs literaris o de divulgació científica, es troben dispersos en una profusió de revistes catalanes locals, moltes d'elles difícils de consultar avui, entre les quals anotem: «La Comarca de la Noya», «Lo Somatent», «Las Cuatro Barras», «El Defensor del Vallés», «La Veu de Catalunya», «La Castinyola», «Societat Protectora d'Animals i Plantes», «L'Olotí», «La Renaixensa» (revista i diari), «Spelunca», «Lo Pensament Català», «Il·lustració Catalana», «Missatge del Sagrat Cor de Jesús», «Mercurio», «Montserrat», «Asociación Española para el Progreso de las Ciencias», etc.

Quant a la seva especialització científica, cal destacar en primer lloc l'Espeleologia, de la qual fou —com ho veurem tot seguit— l'introduïdor a la Península, i la Hidrologia, íntimament relacionada a l'anterior especialitat, quant a les aigües subterrànies. A més, tot i tenint en compte l'escassa especialització de la Geologia (en general) a començament de segle, podríem assenyalar l'Estratigrafia, la

Paleontologia i la Geografia Física. Atesa la seva cultura general, alguns dels treballs més reeixits fan referència a la història de les Ciències Naturals a Catalunya. Cronològicament, la bibliografia de Font i Sagué pot dividir-se en tres èpoques. El primer període, que podem nomenar *literari*, va del 1890 al 1896, en el qual la seva vocació científica encara no està decantada, i tots els treballs són patriòtics i literaris. El segon període, que podem anomenar d'*etapa protogeològica*, és consagrat sobretot a l'Espeleologia i a la Hidrologia subterrània, i s'inicia l'any 1896, amb la coneixença que féu de Martel, i encara que més o menys li dura tota la vida, és sobretot intens des de 1896 a 1901-1902. I la tercera etapa, pròpiament *geològica*, és la que s'inicia amb els seus estudis oficials a Madrid, el 1902, i perdura fins a la seva mort.

A la relació bibliogràfica publicada per Faura i Sans, corresponents a aquest primer període figuren prop d'una setantena d'articles, gairebé tots de tipus polític, històric o patriòtic, i únicament un treball rigorosament científic (l'any 1894), consistent en la col·laboració com a dibuixant a la gran obra dels Drs. Almera i Bofill, «Descripción de los terrenos pliocénicos de la cuenca del Bajo Llobregat», en la qual hi ha 14 làmines que representen els fòssils trobats en els jaciments pliocènics d'El Papiol i en altres localitats pròximes de la vall inferior del Llobregat, les quals làmines evidencien la destresa del seminarista Font i Sagué com a dibuixant, una habilitat que també demostrà en altres treballs, com: un, sobre les gàrgoles (1897), i un altre, sobre les creus de terme a Catalunya (1894), els dibuixos originals dels quals, força reeixits, es troben dipositats al Club Muntanyec Barcelonès.

Ja he assenyalat alguns altres articles de vulgarització indicatius de les seves afeccions científiques prematures: «Una excursió a la cova d'Ordal» (1891), «Composició i anàlisis de les diferents classes de terrenos» (1892), etc.

LES INVESTIGACIONS HIDROGEOLÒGIQUES

El mes de setembre de 1896 es produeix un esdeveniment important relacionat amb la vida de Font i Sagué, el qual ha estat transcrit per Josep Iglésies en la seva monografia esmentada anteriorment.⁸ El pare de l'espeleologia francesa, Eduard E. Martel, arribava a Barcelona, camí de Mallorca, amb tota la impedimenta adequada per a les seves investigacions, i era rebut a Barcelona per diversos membres del Centre Excursionista de Catalunya.

Assabentat pels seus amics de l'expedició de Martel i del seu pas per

M. MARTEL Y LA ESPELEOLOGIA

6180

LA RENAISSANCE — DIARI DE CATALUNYA

Pero no basta l'coratge, es necessari ademés tenir los elements suficients, los materials apropiats pera semblants investigacions; y que en Martel los te nos ho dirían sas excursions si no baguessin tingut ocasió de véurels personalment. Porta un bagatge gran, una verdadera impedimenta de calzas, cordas, escalas de tota mena, barcas, eynas, etc., etc.

Respecte á la importancia y resultats práctichs de la espeleología dirém ab M. Martel que las cavernas poden donar quelcom més que un benefici al propietari qui las haurá arregladas pel públich ó be per la ciencia prehistórica. En efecte, veuse aquí l'programa-sumari de las cuestiones que s' poden resoldre per la espeleología, presentat per M. Martel al Congrés celebrat á Besançon l' any 1893 per la Association française pour l' avancement des sciences:

I.—HIDROLOGIA.

Circulació y régimen de las aguas subterráneas.—La influencia sobre la formación de grutas, avenchs, etc.

Origen y clasificación de las deus.—Fuentes intermitentes y temporales.—Llachs de nivells variables.—Regularización de las deus inconstantes.—Inspección y utilización de las sevas reservas subterráneas.

II.—GEOLOGIA Y MINERALOGIA.

Origen y engrandimiento de las cavernas.—Estudi y aplicació de las substancias que contienen (concreciones diferentes, argilas siderolíticas y altres fosfats de cals, minerals, relaciones ab los filons, etc.)

Formación y oficio del ácido carbónico.

Análisis químico de las aguas subterráneas y de las materias disueltas.—Hydrotimetría.

III.—TOPOGRAFIA Y TRABAJOS DIFERENTES.

Desobstrucción de las cavernas conegudas.—Delineación de perfiles y planos.—La relación ab las cartas topográficas.

Indicación als ingeniers de las cavitats que podrían comprometer la construcción de los puentes, canales, caminos, etc.

Construcción de fonaments, consolidación de las naus ó paredes delicadas para evitar las catástrofes de los enfonzamientos.

IV.—AGRICULTURA.

Construcciones subterráneas para regularizar la producción de las deus d' agua y evitar tant son estorcoment com son desbordament.

Elevación á la superficie, per pons naturales ó artificiales, de las aguas subterráneas trobadas.

Adaptación á las formatgerías y geladors artificiales.

V.—HIGIENE PÚBLICA.

Protección legal de las deus que corresponden als avenchs al fons dels quals la gent dels pobles tenen la costum de tirarli las bestias mortas.

Determinación del poder filtrante de los terrenos permeables.

Conocimiento y derivación de las aguas puras para la alimentación.

VI.—FISICA DEL GLOBO.

Experiencias sobre l' pés (péndulo, caygada dels cosos, etc.) dintre 'ls pregoncs avenchs verticales.

Exposición subterránea. Hygrometría.

Electricidad desenvolupada per las cascadas interiores, lluny de las influencias atmosféricas.

18 d' OCTUBRE DE 1896

VII.—METEOROLOGIA.

Variaciones y anomalías barométricas.

Presión de l' aire interior.

Temperaturas subterráneas.

Relación del calor ab la profundidad: geotérmica.

Circulación del aire dintre las rocas.

Temperatura de las deus.

VIII.—PREHISTORIA Y PALEONTOLOGIA.

Busca y extracción de los ossamientos cayguídos de la superficie, sobreposados a la tierra y pedregam als fons dels avenchs naturales; aixó farà conèixer l' etat d' aquestas formacions.

IX.—FAUNA.

La fauna de las grutas y aguas subterráneas ha sigut principalmente examinada en Austria y en América. Es necesario estudiar en quinas condiciones pot desenvoluparse la vida, ó modificarse l' organismo lluny de la llum del día.

X.—FLORA.

Las mateixas observaciones poden ferse ab la flora, que pren formas particulares sots la doble influencia de la humitat y de la oscuridad.

No es, donchs, gens exagerat, després d' haver vist aquest programa, dir ab Mr. Martel, que la espeleología aixís concebuda pot constituir una ciencia nova y especial. Nova, perque ningú avans d' ell havia coordinat sas diferentes parts; nova també, perque la idea que ell te d' explorar los avenchs y rios subterranis desconeguts, no sols de Fransa sino de tota Europa, li ha permés y li permetrà descubrir grans cavitats completament ignoradas, com li passà ab la cova del Drach de Mallorca.

Especial sobretot, á causa del género de medis d' acció y del material necesario, de las precauciones que s' han de pendre, dels perills que s' troban y de la mateixa naturalesa dels llocs abont s' ha de desenvolupar aquesta ciencia, dificultats totes resoltas per Mr. Martel.

N. FONT Y SAGUÉ.

REGIONES ESPANYOLAS

MADRID

14 d' Octubre.

Fora del fret que apreta de ferm de dos dies á aquesta part, no s' parla avuy de novetats importants; perque realment no pertencen al número de tals la noticia de que 'ls republicans zorrillistas, y crech que també 'ls salmeronians, han descubert are que 'l millor modo de treure á Espanya de las congoixas á que l' han portada los desacerts y las torpesas de canovins y sagastins, es fer propaganda pera que en quant torni 'l general Weyler de Cuba lo proclamem dictador y amo del auka. Que torni 'l general havent ó no acabat la guerra, perque hem arribat á uns temps tant feliços en que ja no es necessari que un general s' imposi per lo prestigi de las victorias obtingudas pera aspirar á la categoría de César, sinquera ala César de quincalla, n' hi ha prou ab que s' vegi en ell pit pera fer cuarteladas á lo Pavia, pera enlayrarlo com l' home que 'ns manca.

Com algun periódich militar dels que aquí s' publican ha acullit favorablement la idea de El País, que es qual l' ha donada á llum pera consol de las nos-

Barcelona, l'inquiet seminarista no hi podia faltar. El Centre havia nomenat anteriorment Martel com a corresponent seu, ja famós per les seves exploracions espeleològiques a diversos països europeus i, sobretot, a França. Martel anava acompanyat pel seu constant col·laborador, Louis Armand, amb qui convingueren, per al seu viatge de retorn de Mallorca, unes ràpides visites a algunes cavitats catalanes, entre elles les Coves del Salitre, de Montserrat, i la Fou de Bor, de Cerdanya. Font es reuní amb Martel i el grupet de catalans que l'acompanyava el dia 18 de setembre, a l'estació de Ripoll, des d'on feren en carruatge la collada de Toses i el viatge a Bellver, on els esperava l'insigne geòleg Lluís Marià Vidal, que fou president del CEC. L'endemà, amb una pesada carreta tirada per bous traslladaren la impedimenta fins el poblet de Bor, i feren els tres quilòmetres que els separaven de la Fou, on hi ha la coneguda cova i la surgència del riu de la Fou que acreix el Segre. Armand, Vintró i Font i Sagué feren l'exploració de la llarga i difícil cavitat, i Martel en féu el plànol. Aquest efímer contacte de Font amb Martel fou la flama que

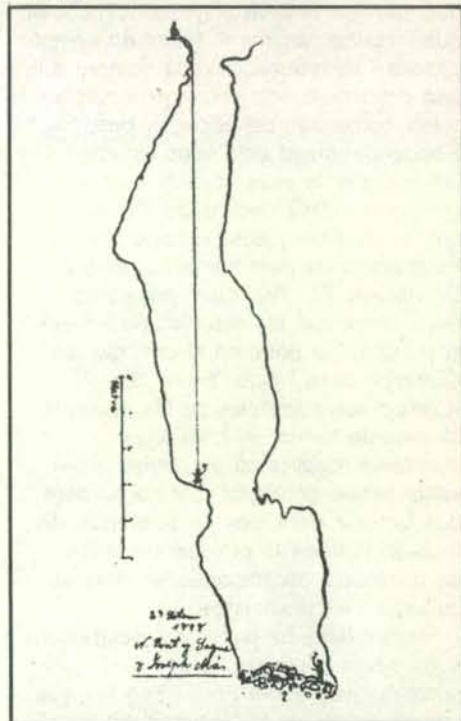
encengué la sempre ben disposada voluntat de Font i Sagué, i que cal acceptar com a l'inici de la seva vocació espeleològica i com a data de creació d'aquesta ciència a Espanya.

Anteriorment ja s'havien realitzat algunes exploracions: les del monjo Joana a Collbató i alguns avenços de Montserrat; el geòleg capdavanter Llobet i Vall-lloera havia explorat la cova del comte de Sentmenat; l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (precursora de l'actual Centre Excursionista) havia explorat algunes cavitats de Sant Llorenç de Munt; i Lluís Marià Vidal també havia fet conèixer algunes cavitats del Pirineu lleidatà.

Però hi faltava la visió científica dels problemes plantejats per l'espeleologia, i mossèn Font els trobà en el qüestionari fet per Martel en ocasió del Congrés del 1893 de l'«Association Française pour l'Avancement des Sciences» i que donà a conèixer tot seguit.⁹ Aquest qüestionari féu veure a en Font tota la varietat temàtica, geològica, hidrològica i biològica de les investigacions espeleològiques.

En les recerques que des d'ara emprendre Font i Sagué, es veu

Els primers treballs d'espeleologia de Font i Sagué ja van acompanyats de plànols i de seccions dels avenços que investigava. Avenç de can Sadurní, explorat amb Lluís Marià Vidal i els germans Maspons.

clarament com havia assimilat, amb la seva incipient preparació geològica, les ensenyances de Martel. No es tractava ja d'exploracions de muntanyencs i d'excursionistes amants de les aventures muntanyenques, sinó d'exploracions metòdiques encarrilades a estudiar les cavitats subterrànies i, sobretot, l'origen d'aquestes cavitats i els problemes relacionats amb la circulació de les aigües subterrànies i la seva possible aplicació a l'economia del país. Però les investigacions espeleològiques no solament requereixen un fort coratge (que, certament, posseïa Font i Sagué), sinó, a més a més, un utilitatge adequat de cordes, escales, telèfons, etc.; també els el mostrà Martel en les petites exploracions esmentades fetes a Catalunya. Font i Sagué trobà l'ajuda entusiasta i desinteressada de Lluís Marià Vidal, com a president del Centre, la cooperació econòmica de diverses personalitats i la personal d'alguns companys del Centre. Així, tot seguit posà fil a l'agulla amb un seguit d'exploracions atrevides que s'han fet històricament célebres, com les dels avencs del massís de Garraf, les quals no solament impressionaren el públic per la seva gosadia i per l'entusiasme que havia sabut comunicar als companys, sinó que, a més, introduïa una metodologia sistemàtica que començava per l'aixecament del plànol i la secció de les cavitats subterrànies i llur estudi geo-hidrogeològic, que des d'aleshores s'introduirà a la Península com a condició indispensable.

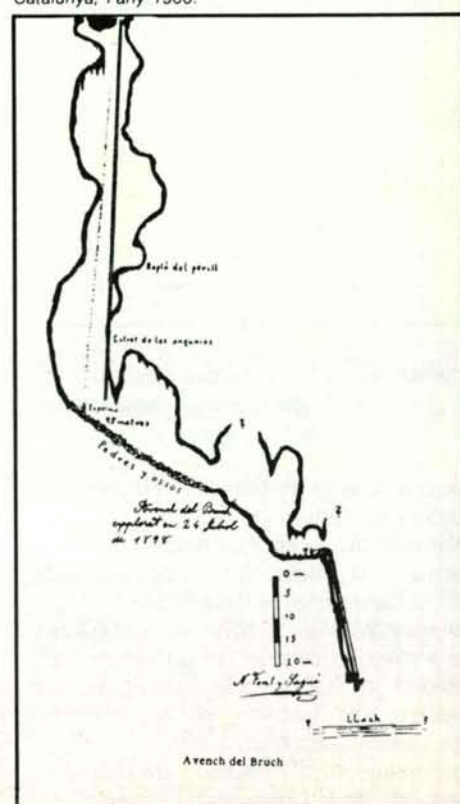
Primerament calia començar per fer un inventari de les cavitats a estudiar, per a la qual cosa el Centre divulgà un qüestionari adequat, per a distribuir per Catalunya,¹⁰ mitjançant el qual es pogué fer aviat un primer catàleg de coves i avencs de cada comarca, recopilat per Font i publicat pel Centre l'any 1897 (un any després del viatge de Martel), en el qual es recullen 333 cites, rigorosament localitzades i amb anotació

dels estudis fets anteriorment. Amb aquest primer catàleg, es dobla el nombre de cavitats conegudes abans i citades pel geòleg Puig Larraz l'any 1894; també hi ha en aquest catàleg una relació dels fenòmens hidrologics remarcables relacionats amb l'Espeleologia.¹¹

Però el més sorprenent de l'actuació de Font i Sagué en l'aspecte espeleològic, i la seva gran aportació a aquesta branca de la geologia, és el rigor de les seves properes publicacions, les quals d'ara endavant apareixen documentades amb plànols i seccions dels avencs i coves i amb interessants detalls geològics que expliquen la gènesi d'aquestes cavitats i mostren un documentat coneixement de la geologia, sobretot dels terrenys calcaris i de la seva hidrologia subterrània, els quals Font donà a conèixer en diverses conferències fetes al Centre, especialment en la del 30 de desembre de 1897 sobre la font d'Armena (o d'en Mena?), de Vallirana,¹² acompanyada d'un bon tall geològic del conjunt del sector estudiat i d'un excel·lent tall de la surgència de la font que n'explica el règim hidrologí, a més de les obligades seccions dels avencs. També és de remarcar l'altra conferència dictada al Centre, el 30 de desembre de 1898, sobre les cavitats subterrànies del sector de Begues, en què es preocupa de l'origen de les aigües que nodreixen el riu subterrani de la Falconera, que desguassa al mar, prop de Garraf; Font creu que aquest riu es pot nodrir de les aigües infiltrades a les cavitats del massís, principalment en el profund avenc de la Ferla, l'exploració del qual —cosa que produí una forta expectació a Gavà i a Begues— es detalla prolíxament.¹³

La novetat d'aquests estudis espeleològics, la gosadia d'en Font i dels seus amics, així com les atraients conferències seves aviat li donaren la popularitat que ja havia començat a

Una de les primeres gestes més espectaculars: l'exploració de l'important avenc del Bruc, al massís de Garraf, el 1898, del qual aixecà aquesta secció, publicada al Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, l'any 1900.

assolir amb els escrits històrics i patriòtics, els premis literaris, etc. En total, en aquests primers sis anys en què Font s'havia llançat a l'espeleologia, publicà una vintena de treballs sobre temes relacionats amb aquesta especialitat.

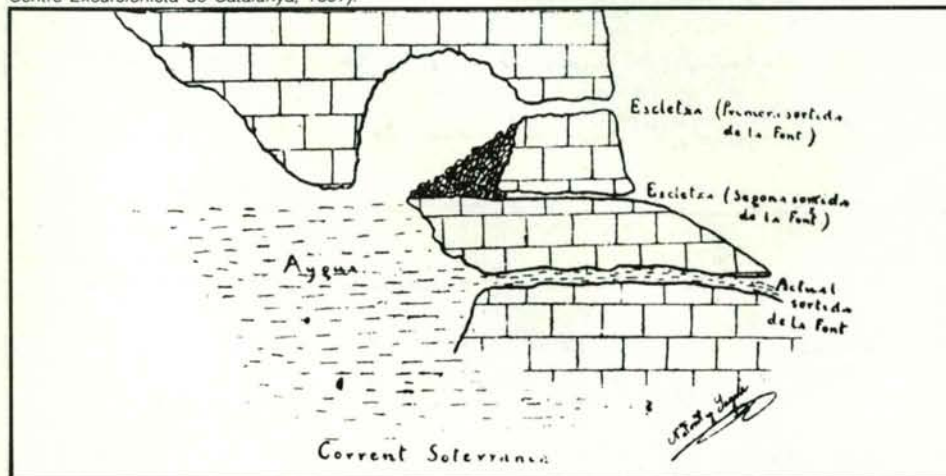
Si l'activitat geològica de Font i Sagué durant el segon període estudiat s'havia concentrat en l'espeleo-hidrologia, ara, amb la preparació i l'experiència adquirides prèviament i amb la formació geològica bàsica proporcionada amb els estudis de Ciències Naturals, assoleix una formació poc freqüent, la qual es manifesta en aquesta nova etapa, amb les publicacions fetes a Madrid i amb els butlletins de la Institució Catalana d'Història Natural i de la Société Géologique de France, etc. cosa que caldrà veure amb un xic més de detalla.

ESTADA I ACTIVITATS A MADRID

A causa dels estudis de Ciències Naturals, Font hagué de viure pràcticament a Madrid des dels cursos 1901-02 al 1904, segons es dedueix tant dels seus estudis com de la correspondència encreuada amb alguns dels professors madrilenys, car aleshores no era tan fàcil com ara traslladar-se d'un lloc a l'altre.

Són interessants les activitats desplegades per Font a Madrid, molt diferents a les d'un simple estudiant. Per

Esquema geològic de Font i Sagué per a explicar el mecanisme de la font intermitent d'Armena (del Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, 1897).

[illegible]

Font es donà a conèixer aviat, no solament com a alumne destacat —segons que demostraren les seves qualificacions—, sinó com a geòleg apreciat, tant per ser deixeble del ja aleshores respectable Jaume Almera, com pels treballs que presentava sovint a les esmentades reunions, molts dels quals eren simples resums o traduccions dels publicats abans o simultàniament al «Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural» o en altres revistes barcelonines. Dels deu treballs publicats al «Boletín de la Real Sociedad» cal destacar les notes aparegudes el 1902 sobre la geologia de la Vall de Camprodon, publicades a Barcelona amb un nom semblant, i, sobretot, l'estudi sobre les dues termals de Caldes de Malavella, extracte d'un estudi semblant, més extens, fet per encàrrec particular.¹⁴

de científics madrilenys que revelen algunes de les lletres del seu epistolari, entre les quals cal destacar en primer lloc la dels geòlegs i professors Salvador Calderón, Adán de Yarza y Solano. Sobre tot amb Calderón, entre 1905 i 1907, són freqüents les consultes mútues sobre problemes de la seva especialitat. Calderón li escriu, el 1905, com a conseqüència d'una rectificació que li ha obligat a fer en Font, i en aquest escrit el docte i savi professor li confessa que *«ha cometido una gran bobada»* sobre l'assumpte Guinard, i li promet de publicar-ne una rectificació; no es pot demanar més humilitat de tan docte mineralogista en dirigir-se a un deixeble. El 1907, Font li fa una consulta sobre la tranquita de Vilacolum i sobre les epidotites del Tibidabo, a la qual contesta Calderón; el 1909, sobre l'aerinita trobada per Vidal, relacionada amb les ofites andaluses; en canvi, el professor li demana informació sobre la

MUSEO DE CIENCIAS NATURALES
Paseo de Recoletos, 20
MADRID 20 Jbs 1910

Señor
D. Norberto Port

Mi estimado amigo: en prevision
de que se creara en esa Universidad la Seccion
de naturales, como se pretende, pregunto a
V. a tiene su expediente academico terminado
para obtener V. presentarse a las oposiciones
¿Será V. se doctorando? Si no es así
que me indique. Transmite la facultad?

Reserve esta indicacion, creame muy
bien amigo D. J. B. de
Ign.º Balboa

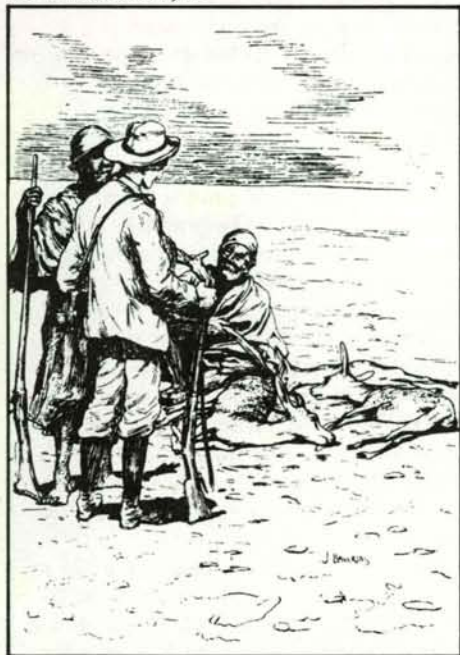
disodila de Berga, reconeguda per Font i Sagué.

També, des del 1906, sosté correspondència amb la figura més destacada dels naturalistes espanyols, Ignacio Bolívar, qui probablement ja era director del Museu Nacional de Ciències Naturals; en una interessant lletra del 20 de maig de 1910, quan es va gestant per les figures destacades d'aquella època —com ho són Bolívar, Odón de Buen i Hermenegildo Giner de los Ríos— la implantació dels estudis de Ciències Naturals a la nostra ciutat, el primer li recomana que es presenti a oposicions (es deu referir sens dubte a la càtedra de Geologia) i li pregunta com té el seu expedient acadèmic respecte al doctorat (perquè devia saber que no l'havia acabat). L'amatent indicació de Bolívar, càtic màxim de l'època i no gens sospitós de debilitats polítiques de dretes —car morí a l'exili, a Mèxic—, és la millor prova de l'apreci i consideració en què era tingut Font i Sagué, a Madrid, i era un invitació temptadora, la qual però Font no pogué recollir, perquè ja havia mort quan arribà aquesta lletra.¹⁵

EXPEDICIÓ AL SÀHARA

Durant l'època de l'estada de Font a Madrid tingué lloc la seva anada al Sàhara espanyol, o Río de Oro, patrocinada pel pròcer Joan Antoni Güell i López, qui, coneixent el prestigi que Font havia adquirit a Catalunya com a geo-hidróleg, desitjava saber les possibilitats de trobar aigua en aquells tros de desert, i si era possible de cultivar-lo. El viatge fou iniciat el 3 de juny de 1902, des de Barcelona, en un

Dibuix de Llaverias que il·lustra el text de l'opuscle: «Quadros del Sàhara» (1904), on es reproduïxen gairebé tots els articles de Font i Sagué publicats a «La Veu de Catalunya».

vaixell de la Transmediterrània —empresa relacionada amb la família Güell—, i durà fins a mitjan setembre d'aquell any. D'aigua, evidentment, no en trobaren; però l'expedició fou descrita per Font en una sèrie de publicacions literàries aparegudes a la premsa barcelonina i recollides en un fascicle titulat «Quadros del Sàhara», il·lustrat profusament amb unes quantes fotografies i amb dibuixos de Joan Llaverias.¹⁶ I també donà lloc a una sèrie de treballs científics, publicats al «Boletín de la Real Sociedad de Historia Natural», al «Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural», al del Centre i, especialment, al de la Société Géologique de France; aquests últims, apareguts després de la seva mort, raó per la qual no figuren a la relació bibliogràfica feta per Faura i Sans.¹⁷ Els abundants materials recollits

Dibuix de Llaverias de l'opuscle: «Quadros del Sàhara» (1904).

foren degudament estudiats per destacats especialistes, tot seguint la norma apresada d'Almera: els mol·luscs per Dollfus; i les dents de peix, per Joeaud.¹⁸

Fins aleshores, el Sàhara espanyol era pràcticament desconegut i únicament havia estat visitat pel geòleg Quiroga, acompanyant el marí Cervera, el 1885. Ara, Font i Sagué dona un perfecte compte dels trets geològics més importants de la franja costanera immediata a la colònia de Río de Oro, tot descobrint-hi dos pisos del Miocè —els quals compara amb els similars catalans, Burdigalià i Helvecià—, amb fòssils demostratius, i el Pliocè, amb acumulacions de kokoemodíngos quaternaris deguts a l'home. I tot això ho comunica immediatament a la Institució Catalana d'Història Natural en una nota prèvia; i assenyalava també

Dibuix de Llaverias de l'opuscle: «Quadros del Sàhara» (1904).

l'existència d'una falla que desnivella aquests terrenys terciaris.¹⁹ A la Real Sociedad de Madrid, també li comunica les seves observacions sobre la prehistòria i els kokoemodíngos quaternaris i la cinquantena de mol·luscs classificats per Hidalgo.²⁰

Després d'aquestes notes prèvies comunicades a Madrid i Barcelona, quan compta ja amb el recolzament paleontològic dels especialistes consultats, es quan trameta a París els treballs més extensos que he citat i que constitueixen la primera notícia documentada sobre el Sàhara espanyol. Aquestes notes desvetllaren immediatament l'interès dels geòlegs africanistes, sobretot dels francesos, els quals intenten posar-se en comunicació amb Font i Sagué en demanda de dades complementàries. Chudeau, el 2 i el 12 de desembre, li parla d'alguns fòssils enviats a consulta i li fa present que Quiroga els havia classificat com a Pliocè; aprofita l'avinentsa per a recordar-li l'excel·lent excursió realitzada amb Almera, Vidal i Bofill amb motiu de la reunió de la Société Géologique de France, tinguda a Barcelona el 1898. Joeaud li escriu tres cops (10-XI-1907, 5-XI-1908 i 15-II-1909) sobre la tramesa de separates i fòssils de Río de Oro, li recorda l'excursió de la Société a l'Aigoual, el 1907, i li ofereix de consultar les màximes autoritats com són Depéret i Roman. De Launay li demana, el 1909, precisions sobre el sistema hidrològic estudiat per Font, i s'interessa pels seus treballs sobre Río de Oro. Paul Lemoine li recomana que, millor, consulti els dos bons paleontòlegs Dollfus i Dautzenberg; i en una tercera lletra (27-IX-1909) li proposa algunes correccions a la nota tramesa per a publicar al butlletí francès.

Encara que el viatge al Sàhara ens és ben conegut per les diverses publicacions de mossèn Font, crec interessant de fer conèixer algunes de les úniques lletres autògrafes que tenim d'ell, escrites durant el viatge i adreçades als seus pares i germans. El dia 3 de juny de 1902, els escriu des del vaixell Maria Cristina, tot just emprès el viatge d'anada. El 15, els escriu des de Santa Cruz de Tenerife, on fa escala abans d'embarcar-se cap a Río de Oro. Respectant l'ortografia original, hi diu el següent:

«Estimats pares i germanas; Vos escric la present moments abans de embarcarme en Santa Cruz per a Río de Oro; farém escala en Las Palmas desde quin punt vos telegrafiaré com vaig fero ja al arribar a Canarias, telegrama que suposo deuriau rebre aixís com la carta que després vaig escriure. Estich molt bé, gracias á Deu, y'm trobo molt més descansat que á Barcelona, donchs, fá un temps molt fresch.

«Hem fet una excursió ab l'enginyer de la Companyia Trasatlántica que vé ab mi, al célebre vall de Orotava, dels mes hermosos del mon, ab sos volcans apagats, sas corrents de lava, sos platanars, cases, hotels, etc. No havem pogut pujar al Teide per aquesta vegada, pero preparem las cosas per a ferho á la tornada, si á Deu plau.

«Pel mateix correu vos envio un sobre ab 8 tarjetas postals ab vistas d'aquesta isla pera que vos en pogueu formar una

petita idea; es verdaderament hermosa y la gent es molt bona y religiosa. Vos xocaria molt veure á les donas vellas i joves ab sos mocadors de cap lligats de certa manera cap al clatell, y al dessorre un sombrero de palla ab cinta negra, que tant els serveix pera guardarlos del sol com de la pluja, donchs es tant petit que's pot dir que no serveix pera rés, pero en cambi al seu dessorre s'hi carregan tot lo que han de dur; ni que fossin de ferro! La major part fuman pels carrers tan tranquilament com un soldat qualsevol.

«He buscat molt si podia trobar alguna cosa típica per a durvos, pero no hi há rés mes que una especie de mocadors per l'estil de un que recordo se vá fer la Carme anys enrera, que tania un quadret de roba al mitj y tot al voltant una punta formada per estrelles; aixó, canaris y plátanos es tot el que he vist, veurém si a la tornada trobo alguna altra cosa que m'agradi més. Y a propòsit de plátanos, aquí s'en menjan molts i á mi no m'agradan pas gayre, pero en cambi hi hà fruyta de tota mena, no més vos diré que mengém rahims riquíssims a pesar de estar á mitjar de juliol.

«Arribarem, si á Deu plau, á Río de Oro demá dia 16 y ab al mateix vapor vos enviaré carta en que consti la impressió que m'ha produhit aquella regió.

«No tinch més temps pera escriure més, donchs, he d'escriure moltes cartas.

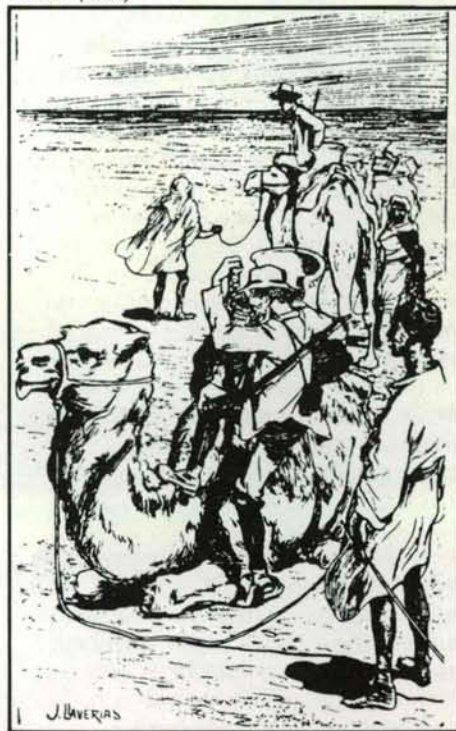
«Mil recorts a tots els que preguntin per mi y vosaltres disposeu del vostre fill y germà. NORBERT.

«Santa Cruz de Tenerife 15 Juliol 1902».

La carta següent és del 17 de juliol, des de Río de Oro mateix:

«Molt estimats Pares i germanas; vos escrich la present desde Río de Oro, hont havém arribat avuy en el vapor León y Castilla després de un bon viatge; no sé com explicarvos la impressió que m'ha produhit aquest pays y la gent que l'habita; tant prompte com hi havém arribat el barco ha disparat un canó y desde'l castell de terra ens han contestat, he desembarcat y en el moll ja he trobat el governador que m'ha vingut a saludar y á oferirme el seus serveys, a pochos passos hi havia la tropa formada y mes endarrera 'ls negres y moros ab pescadors de Canarias; no podeu figurarvos l'aspecte de aquesta gent; els negres alts, ben formats, horriblement lletjos y ab unas dents blancas com la neu, hi havia també algunas negras mitj nuas, com els homes y ab quitxalla que anaven al pel; els moros ab els seus vestits abigarrats y mes lletjos encara que 'ls negres, alguns d'ells vestits ab pells que no se com se embolican; las moras van

Dibuix de Llaverias de l'opuscle: «Quadros del Sàhara» (1904).

ab una especie de camisa que las cobreix fins als genolls y el cap, casi tallat al repel, un topé d'áhont penjan una pedra o un grá de rosari ó que se jo de que es; formavan un quadro pintoresch de debó; tots m'han rebut ab mostrars d'estranyesa y m'han comensat á demanar cosas, he donat 5 centims á una mora y alló ha sigut l'acabose porque tots m'han envoltat demanantme'n més, pobre gent! el governador y els soldats els han tret á crits y cops.

«A la tarde ens havem anat á passeig per comensar els estudis y jo he recullit algunas cosas; penso poder fer uns estudis molt interessants.

«No tingueu cap mena de cuydado porque he sigut molt ben rebut y aquesta clima es sumament salúdale; en 18 anys no més hi ha hagut un malalt grave; vos asseguro que no sembla que estigém al Africa donchs fá fred de debó tant es així que al treurem la sotana, donchs el capellá d'aquí tanpoch en porta, m'he tingut de posar la roba de llana donchs sentia fresca; fá sempre un vent molt fort y 'l cel está sense cap nuvol.

«No sé que més dirvos per de prompte, Ah! suposo haureu rebut el telegrama que vaig enviar passant per Las Palmas y las cartas, jo en cambi estranyo no haverne rebut cap de vosaltres; veurém si'l correu de Fernando Pó que arriba el 3 d'agost me 'n porta alguna.

«El vapor tornarà á buscarnos el 20 o 21 d'agost pera poguer embarcar el 29 en el Lleó XIII y estar a Barcelona el 4 o 5 de Septiembre; no crech que 'm sigui

Dibuix de Llaverias de l'opuscle: «Quadros del Sàhara» (1904).

Molt estimats Pares y germanas; vos escric la present desde Rio de Oro hont havem arribat avuy en el vapor Reon y Gualle després de un bon viatge; no se com explicarvos la impressió que m'ha produït aquest país y la flors que l'habita; tant prompte com hi havem arribat el barco ha disparat un canó y desde el castell de terra ens han contestat; he desembarcat y en el moll jo he estat al governador que m'ha vingut a saludar y a explicar-me les seues coses; i per la passada hi havim la flota formada y mes endarrera la negra y moros al portadors de Canarias; no poden figurarvos l'aspecte de aquesta gent; els negres alts ben formats horribament blaus y ab una dentada blanca com la neu, hi havia també algunes negres molt mas, com els humans, y ab guinyalla que anaven al pel; els moros ab els seus vestits abigarrats y mes blaus encara que els negres; alguns d'ells vestits ab pells que no se com se embenhien; les moros van ab una especie de camisa que les cobria fins als genolls y al cap, cari faldat al repel, un capell d'abovt penjant una pedra o un gra de cori o que se jo de que es; formaven un quadre pintoresc de debó; tota m'han rebut ab montans d'extranjería y m'han començat a demanar coses, de donat y rebent y uns moros y alts ha n'ha l'acabore perquè tota m'han envoltat demanant-me m'ens, què sent! el governador y els soldats els han tret a ritos y cops.

Al la tarde ens en havem anat a promig per començar els estudis y jo he recollit algunes coses; filars poden fer uns estudis molt interessants.

Al quinque cap mena de auglado perquè he n'ha molt ben rebut y aquest clima es sumament saludable; en 18 anys no m'ha hi ha caput un malalt yase; vos

possible estar abans en vostra companyia.

»Conservevos bons.

»Vostre fill y germá NORBERT.

»Rio de Oro 17-juliol 1902.»

»Me descuydava dirvos que aquí bebém aygua de Barcelona ja ho vegeu si estém bé. He trobat un naturalista francès que també está estudiant aquesta regió; ens hem fet molt amichs.»

Segueixen les cartes des del Sàhara, i en la del 28 de juliol, comença a explicar les seves excursions.

»Estimats Pares y germanas; fá quatre dias que us vaig enviar una carta aprofitant la sortida de un bergantí pera Canarias, y avui que'n surt un altre ho aprofito també, no fós cas que l'altra carta s'hagués perdut; no perquè tinga res de nou que dirvos, sino que segueixo molt bé, fins que estich millor donchs he augmentat de pés desde que estich aquí. No tenim ni gota de calor;

al contrari á les nits fins arriba á fer fresca; las passem molt alegrement ab els d'aquí, el governador, els oficials, el metje que es catalá y barceloní, el capellá y els demás empleats de la Traslántica. Avui per ser Sant Jaume hem fet festa grossa, ab salvas d'artilleria y tot; jo he dit missa á la tropa; després ens havem retratat; entre altres me n'han fet un en que jo estich montat dalt de un camell ab la escopeta y revolver; semblaré un guerrero. Espero ab ánsia el correu de España per si venen cartas vostras.

»Si tinch alguna altra ocasió vos tornaré á escriure. Ara no us dich res més perquè crech que ja haureu rebut la altra carta.

Molts recorts á tots els que preguntin per mi.

Vostre afm. fill y germá NORBERT.

»Escrita y tancada aquesta carta tinch noticias de que'l barco no marxa fins demá passat; aixís podré dirvos alguna

altra cosa. Fins a demá.

»Ahir dissapte ferem una excursió molt important y de bons resultats cap al interior del desert; quin pays mes trist aquest! Ni un arbre, ni una planta, ni un aucell, ni una mosca, ni cap persona enlloch! Arenas y roques en una plana inmensa, y res mes; erem deu de companyia armats per lo que pogués ocórrer, pero á qui hem de temer si aquest pays está deshabitat del tot?

»Avuy diumenge descansém, si no volguessim de gust, per força, donchs fá un vent horros que aixeca nuvols verdaders de sorra que no deixan veure res; ni hem pogut sortir de casa; l'arena rebot sobre 'ls vidres y la mes fina entra per les escletxas i ho cobreix tot, robas, mobles, menjar... es impossible que aquí es puga sembrar ni collir may res.

»Hem passat el dia revelant las fotografies y us envio una prova de la que jo estich entre un capellá; ne tinch de molt mes grossas que ja veureu, si á Deu plau, quan arribi.

»En el mateix barco que portará aquesta carta a Canarias envio un telegrama pera que'l tirin allí; aixís rebreu mes prompte noves meuas. Fins una altra.

»Vostre afm. fill y germá NORBERT
Rii de Oro, 28 Julio 1902» (La primera part, porta la data del 5 de juliol).

Segueixen més lletres:

»Estimats Pares y germanas; no sé si aquesta carta arribará á vosaltres sense remullarse, pero vull probarho ja que demá surt d'aquesta terra pera Canarias un paylebot y la entregará al patró pera que la tiri al correu. Segueixo molt bé, gracies á Deu, vos repeteixo que aquesta terra es sumament sana, no fá ni una gota de calor pero'l sol torra de debó, sort del vent que fá! Aquest dematí (22 Juliol) hem volgut anar á un pou que hi há á mitja hora pero ens en havem hagut de tornar perquè era tanta la força del vent que alçava nuvols de sorra que no'ns deixava veure res y ens la rebatia per la cara com si fossin finas agullas.

»Ahir ens internarem bastant pera visitar un altre pou, feu bon dia; hi anarem amb tropa y moros armats; quina grandiositat la del desert! Tornarem per mar ab un barco que'ns aná á esperar.

»Aquí mengem peix molt bó y carn de gacela que cassan els moros del interior; la gent que viu per aquí fa llástima de debó per l'estat de miseria en que viuen; si veguessiu la aigua solsament que beuen! Son tantes les cosas que voldria contarvos que casi no sé per hont comensar; per ara tot el que he visitat no val res pera trobar aygua bona, ni'ls terrenos son propis pera sembrarhi res; aixó es un verdader desert. He comprat algunas pells de

gacela molt hermosas, pera vosaltres y pera regalar; també he comprat alguns collars que portan las donas per aquí, pera tenirho com á recort. Ara estém esperant el vapor de Cadiz que vá á Fernando Pó en el qual la Compañia m'envia algunas cosas que necessito pera seguir els estudis; á veure si en ell vindrá alguna carta vostra. Ab la combinació de vapors que hauré de fer penso estar á Barcelona del 3 al 4 de Septiembre; es impossible venir abans porque quan arribaré á Canarias, el 20 d'agost, ja haurá marxat el correu de Buenos Aires.

»No passeu la mes petita ansia per mi; aquí's pot dir que soch el rey; el gobernador, el tinent y la tropa, tots estan a la meua disposició, y no fan més que ajudarme y complaure'm; no parlém ja dels emplets de la Companyia Trasatlántica per qui jo soch l'amo. Menjo molt bé y tinch un quarto molt ben acondicionat. Me sembla que en l'altra carta ja vos deya que bebiem l'aygua de Barcelona; ahir al ser dintre'l desert tambe'n beguerem; veritat que sembla mentida?

»Aprofitant la ocasió que tinch d'enviar carta, per més que no sé si la rebreu, vull escriure á Madrid al Marqués de Comillas, canonge Almera y á algunas personas més, aixís es que vos prego no estranyeu que no sia mes llarch.

»Vostre afm. f. y g. NORBERT.
Río de Oro, 22 Juliol 1902.»

»Estimats Pares i germanas; acabo d'arribar feliçment a las Palmas (Canarias) de regrés de Río de Oro, havent tingut un viatge molt feliç; suposo haureu rebut el telegrama en que vos ho notificava pera tranquil·litat vostra. No puch venir fins que arribi el vapor de la Companyia que surt d'aquí el dia 1 de Septiembre y arriba á Barcelona el 5 o el 6, no ho sé del cert pero ja vos telegrafiaré desde Cadiz.

»He tornat molt bó pero completament torrat pel sol, com mai m'hi havia vist, sort que durant aquest temps ja'm blanquejaré una mica.

»A Río de Oro vaig rebre una carta vostra y una d'en Pepet, además de altres, y avui al arribar á Canarias he rebut la altra per la que veig que ja arribá aquí la escrita de Río de Oro; á hores d'ara crech que també haureu rebut, las altres duas, una d'ellas ab una fotografia meua dalt de un camell. No us conto rés de aquelles terras, per ferho després de paraula; aygua n'hi há pero no es gayre bona; porto moltes pells de gacela, adornos de las moras y altras tonterias además de 5 caixas de pedres y 2 barrils ab ampollas d'aygua.

»Ja us tornaré á escriure desde Cadiz el dia 3 de Septiembre.

»Molts recorts á tothom.

»Vostre afm. fill y germà NORBERT

Las Palmas, 20 Agost 1902.»

Acaba donant compte del seu viatge de retorn:

»Estimats Pares y germanas: vos escrich la present desde'l port de Cadiz, hont acabém d'arribar ab tota felicitat; demà desembarcaré y os enviaré un telegrama que suposo haureu ja rebut al llegir la present. Demà mateix marxarem cap a Alicante desde qual punt si puch vos telegrafiaré la hora mes o menos en que arribarém á Barcelona; si á Deu plau sembla que hi arribarém el dia 9 donchs aquest vapor en que vaig, el Villaverde, no camina gayre. Estich molt bó y molt content d'aquest viatge, sols sento que s'haja allargat més de lo que'm pensava i jo volia; ara ja vaig perdent el color negre de manera que'm penso arribar en una forma presentable. Vos porto una caixa de plátanos, canya de sucre y dàtils que no sé si arribarán porque'ls que maduran me'ls menjo, una caixa d'ampollas de malvasia de Canarias que tampoch arribará sencera y duas agullas de pit molt hermosas, tot regalat; vaja ja ho veureu. Espero que'm vindreu a rebre al vapor pera ajudarme a dur tantas cosas, ó sino ho tiro tot á l'aygua, no vull anar tan carregat, semblaria que vinch d'America, no mes faltaria que portés un mico y un lloco encara que no parlés.

»A reveure doncs.

Vostre afm. fill i germà NORBERT
Port de Cadiz, a bordo del Villaverde 8 Sept. 1902.»

Acabat l'estiu del 1902, devia tornar a Madrid, a continuar els estudis. Amb les notes que ara publica, el nom d'en Font i Sagué ja és reconegut, àdhuc internacionalment, com a geòleg destacat.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

(1) FAURA I SANS, M.: Rdo. Dr. D. Norberto Font Sagué. Noticia necrològica. Bol. R. Soc. Esp. Hist. Nat., t. X (1910), pp. 241-258, Madrid.

(2) Tota la premsa diària i les revistes d'aquell temps se n'ocuparan extensament; però, sobretot, a «La Actualidad» n.º 95, 1910. Veure també les notes necrològiques publicades per «Lo pensament català» (1-VII-1910), «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya» (maig 1910), etc.

(3) Mossèn Norbert Font i Sagué, l'introducció de l'Espeleologia a Catalunya, 63 p., Dalmau, editor. Barcelona 1963. Hi ha també un treball inèdit de J. Estruch Garcia: Mossèn Norbert Font i Sagué. Su personalitat y su obra. 74 p. mecanografiades, s. d. a l'arxiu del Museu de Geologia del Seminari Conciliar [1982].

(4) Entre les nombroses notes necrològiques publicades en ocasió de la seva mort, cal destacar les de FAURA I SANS, M.: Bibliografia de Mn. Norbert Font i Sagué. L'Avenç 1911; Homenatge del Centre Excursionista del Vallès al Dr. Norbert Font i Sagué, Sabadell, 1911, 16 pàgs; i FERRÉ I GOMIS, Robert: Memoria biogràfica de Font i Sagué, Bull. de la Institució Catalana d'Història Natural (1910), p. 61-65 Barcelona; i la publicada per l'Enciclopèdia Espasa, t. 24, p. 321-322, probablement del col·laborador Dr. Faura i Sans. També hi ha notes necrològiques a la «Il·lustració Catalana» (VIII, maig

1910); a «L'Art del Pagès», p. 107; «Gazeta muntanyosa», (23 d'abril de 1910); «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya» (1910, 1), p. 130, etc.

(5) CREIXELL S.J., Juan: El Seminario Conciliar de Barcelona. Recuerdos y enseñanzas, p. 22, Barcelona, 1951.

(6) Notes i materials per a la història de la Universitat de Barcelona en el darrer quart de segle XIX, i biografia del que fou rector i catedràtic de la Facultat de Farmàcia Dr. Julián Casañas y Leonardo, resumida en el núm. 22, (1982) de «Ciència. Revista Catalana de Ciència i Tecnologia».

(7) Llibre d'actes de la Facultat de Ciències; sessió del 27 de novembre de 1906.

(8) Nota n.º 3 i vegeu també Butll. Centre Exc. de Catalunya (1896, VIII), p. 25.

(9) Font i Sagué: M. Martel y la espeleologia. La Renaixença. Diari de Catalunya, XXVI (1896), n.º 7098, 15 d'octubre, p. 6177-6181.

(10) ALSIUS TORRENT, Pere: Espeleologia catalana. Butll. Centre Excurs. de Catalunya, (VI, 1896), pp.

(11) FONT I SAGUÉ: Catalech Espeleologic de Catalunya. Butll. del Centre Excurs. de Catalunya (VII, 1897), pp. 8-20, 79-84, 107-112, 141-149, 197-202, 235-238, 249-253, 266-274, 313-323, Barcelona.

(12) FONT: Un descobriment espeleologic (Teoria de la font d'Armena. Conferència feta el dia 30 de desembre de 1897. Butll. Centre Exc. Catalunya (VIII, 1898), pp. 237-248, 265-276, 294-306. Hi ha una tirada en opuscle a part de 38 p., 4 fig.

(13) Sota terra. Excursió espeleològica a la baronia d'Aramprunyà. Conferència llegida el dia 30 de desembre de 1898. Butll. del Centre Exc. de Catalunya, t. IX (1900), pp. 233-252 i 257-275, 14 fig., Barcelona.

(14) FONT I SAGUÉ: Origen geològic de los manantiales termo-minerales de Caldas de Malavella (prov. de Gerona). Bol. R. Soc. Esp. Hist. Nat., (t. III, 1903), p. 411-417, Madrid. El treball hidrologic fet per encàrrec, i que mostra una gran erudició en tots sentits, és el següent: «Agua Xala del Manantial Els Bullidors de Caldas de Malavella (Gerona) antes denominada Vichy Caldense, propiedad de Pablo Estapé y Maristany, declarada minero-medical y autorizada por R.O. de 30 de Julio de 1902». Memoria Científico-Histórica por N. Font y Sagué. Análisis por R. Codina y F. Novellas, la parte terapéutica por José Presas. Barcelona 1904, Tip. Modesto Berdós 95 p. (la part d'en Font, pp. 6-52, 6 láms. 3 fig.).

(15) Totes les lletres que es citen o es reproduïxen aquí es troben dipositades, i degudament classificades, al Club Muntanyenc Barcelonés, o bé han estat trobades darrerament a Terrassa.

(16) FONT: Quadros del Sàhara, 8.º, 84 pàgs. Barcelona 1904.

(17) FONT: Les formations géologiques du Río de Oro, Bull. Soc. Géol. France, 4.ª ser., (t. XI), pp. 212-217, 1 fig., París, 1911. Amb un títol semblant, a les «Memorias del Primer Congreso de Naturalistas españoles», p. 341-348, Zaragoza, 1909.

(18) G.F. DOLLFUS: Études des fossiles recueillis par N. Font y Sagué. Bull. Soc. Géol. France, el mateix volum en què hi ha el treball de Font, pp. 218-238, 4 figs.

JOLEAUD: Note sur quelques dents de Poissons. fossiles du Río de Oro. Idem., 4.ª ser., t. XII (1907), p. 514-516.

LAMBERT: Description des Echinides de la province de Barcelone, 1.ª et. 3.ª partie. Append. Mém. Soc. Géol. France, XIV, pp. 23.

(19) Nota sobre la constitució geològica de Río de Oro, III (1903), pp. 65-66, Barcelona.

(20) Objetos prehistóricos del Río de Oro. Bol. R.S.E.H.N. t. II, pp. 2099, 1902. Los Kiokenmodingos del Río de Oro (Sàhara español). Id., t. II, pp. 305-309, lám. Vy VI, 1902. Moluscos recogidos en Río de Oro (Sàhara española). Id., t. III, pp. 209-211, 1903.

OPERACIÓ TANKENYA-83: PRIMERA ASCENSIÓ CATALANA DEL «COULOIR» DEL DIAMANT

Del vent del Kilimanjaro al fang del Kenya

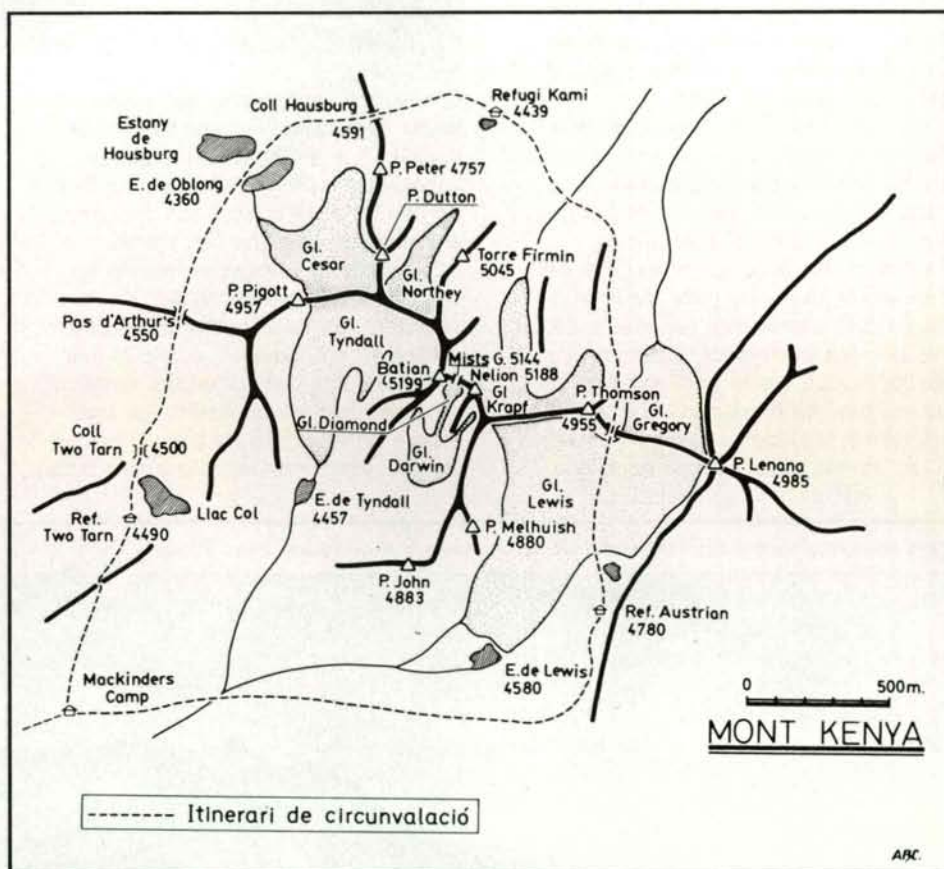
Jaume Codina

És ja fosc quan veiem el resplendor d'una lot al cim del Nelion. Ara sabem que ho han aconseguit, que han tingut èxit: en Pere i en Josep acaben de fer la primera catalana del Couloir del Diamant, avui, 21 de juliol de 1983. I és ara, mentre comparteixo l'alegria dels meus companys a l'Austrian Hut, 4.790 m, quan penso que ara fa uns dies, tot havia estat a punt d'anar-se'n en orris.

...

Una furgoneta ens ha traslladat de Nairobi al Naru Moru River Lodge, punt de partida de la majoria de les operacions al massís del Mont Kenya. Amb rapidesa, fem els tractes per contractar els portadors i el transport en jeep fins a la Met Station, que és el lloc on cal començar a caminar. Tot plegat ja ens sembla prou car, atès que pensem romandre a la muntanya vuit dies; som nou i hem de pagar uns 1.000 xilings per cap, unes 12.000 pessetes. Anem ja una mica «mosques» amb aquests preus.

L'endemà, els jeeps apareixen per a recollir-nos. Tenim els sacs de soldat, els *petates*, preparats i les nostres motxilles a punt. Hem pesat mil vegades els sacs per comprovar que no passin dels 15 quilograms que poden tragar els portadors. I arriba el nou xantatge. L'encarregat dels portadors, que també és conductor d'un dels jeeps i conserge del Naru Moru River Lodge, ens diu que els portadors no poden carregar els sacs i que necessiten motxilles. La discussió puja de to. Oferim emprar les bagues per a fer tirants. No ho accepta. Finalment, la clau: si no tenim motxilles per als portadors, ens les pot llogar. Ens indignem. Per un instant, estem a punt d'engegar-ho tot a rodar. Hi ha crits, paraules malsonants... Finalment, el fet que ja havíem pagat els portadors i els jeeps per endavant, ens fa transigir: paguem unes 15.000 pessetes més pel

lloguer de 9 motxilles rònegues i estrafetes: de fet, és com si les paguéssim per noves.

Els jeeps arriben fins a la Met Station (3.050 m). Llavors comença la primera etapa. Set hores llargues per un desnivell d'uns mil metres, fins al Mackinder's Camp. El trajecte ens resulta doblement penós. D'una banda, la pluja no para de caure, de vegades amb molta intensitat i violència. D'altra banda, un fang negre ens arriba al genolls, ens entra per dins els mitjons... L'esforç, però, té una compensació: en arribar al Mackinder's Camp, s'obren els núvols i, per primera vegada, podem

veure la cara sud del Mont Kenya i, al bell mig, el Couloir del Diamant, un dels nostres objectius.

L'endemà no plou. El camí és bonic, entre lobèlies... Ens cansem de fer fotografies: les fotos que el dia anterior no poguérem fer. Al cap d'una hora i mitja de trajecte, arriba el moment de la separació: en Pere i en Josep s'enfilen cap a la base del Diamant, mentre que els altres set continuen el camí cap a l'Austrian Hut. És un moment especialment emotiu.

Ben aviat, al paisatge esdevé feréstec i desolat...; pedres i més pedres, absència de vegetació... Anem veient

com la muralla est del Kenya dibuixa ombres fantasmagòriques entre les boires. Quan assolim l'Austrian Hut, ens sentim contents de no haver de plantar les tendes en aquest indret lleig i ventat, totalment desprotegit. Just després del migdia, invariablement, plou. Avui, no n'és una excepció. Mentre prenem una sopa ben calentona, pensem en els nostres companys. Demà, 21 de juliol, és el dia decisiu.

Nosaltres també sortim ben aviat. Sense gaire esforç, assolim el cim de la Punta Lenana (4.985 m). El fred és viu, però la vista des d'allí és magnífica. Fa sol. Un mar de núvols s'estén en totes direccions. Veiem davant nostre el muralló est del Nelion, i contemplem, allà al cim, com brilla la petita cabana metàl·lica que hi ha instal·lada. Ens hem d'encordar per travessar la glacera Lewis, totalment esquerpada. Tampoc no ens costa un gran esforç de coronar la Punta Thompson (4.955 m), i la Punta Melbush (4.880 m). I és des d'aquest darrer cim quan els veiem.

Es troben molt més amunt del que podíem suposar. Avancen lentament i acaben de situar-se sota mateix de la Headwall, és a dir, del mur de gel que constitueix la sortida directa d'en Chouinard. No hi ha gaire neu, i el gel s'endevina fràgil i de mala qualitat. Veiem com s'inclinen a l'esquerra. És un pas de roca, molt difícil. Estem en tensió, perquè veiem que, superat aquest pas, no hi ha cap altra gran dificultat fins al cim.

Lentament, al llarg d'una hora, que

El camí cap al Kibo és, fins i tot, còmode. Els portadors traginen fins a 18 quilògrams. (Foto: J. Codina)

ens sembla inacabable, contemplem les seves evolucions. Es nota que estan cansats. I quan, finalment, superen l'obstacle i enfilen una redreçada rampa de neu, cridem, cridem ben fort, fins que ens adonem que ens han sentit...

De sobte, les boires envaeixen tot l'escenari i els protagonistes desapareixen de la nostra vista. Estem contents però inquiets, ja que el mal temps sembla que torna... La tarda, a l'Austrian Hut, es converteix en una espera nerviosa. No ha plogut, però el vent ha estat molt fort, les boires s'han

mantingut i el fred ha tornat a ser viu. Cau la fosca... I, de sobte, un crit: «Mireu, hi ha llum al Nelion!». D'aquesta manera, senzillament, comprenem que ho han aconseguit.

Cansats però contents

«Quan veiem que responeu als nostres senyals lluminosos, som feliços... Aquí, dalt del Nelion, a 5.188 metres, no fa gaire fred. Hem arribat a mitja tarda, cap allà a les cinc... Us veiem al refugi, però vosaltres no ens podíeu divisar. Així, ens hem posat a cuinar i, després,

Sobta de veure la solitària figura del Kilimanjaro, isolada sobre la plana elevada. (Foto: J. Codina)

Les lobèlies i el couloir del Diamant, dos signes d'identitat del Kènia (Foto: M. Freixas)

hem sopat. Estem morts, terriblement cansats, però molt contents. Ara, després de sopar, som a fora, cridant i fent senyals amb la llanterna. Ben aviat ens ficarem dins el sac.

Ens hi hem posat pels volts de les 3 de la matinada. I, gairebé d'entrada, hem estat a punt d'abandonar. Just remuntant el pendent que ens ha portat a peu de canal, dos llargs de gel duríssim i vertical quasi ens han vençut. Els martells rebotaven i les puntes dels grampons semblava que no mosseguessin el glaç. No feia gaire fred i això ens preocupava. L'esforç ha estat continuat. Hem pensat que, si superàvem aquest tros, faríem cim... Al capdavant, hem pogut fer-ho.

No hem fet ni una sola assegurança a la roca. Al llarg dels 800 metres de desnivell que té el couloir, hem trobat neu i glaç de totes les qualitats. En general, les condicions no han estat gens bones. Així, la tensió ha estat tan intensa que ni tan sols hem pensat a menjar. No hem begut res fins que no hem arribat a la «Porta de les Boires», (Gate of the Mists), a 5.144 metres.

Després dels 75 metres inicials, de 90 graus d'inclinació, el couloir esdevé una rampa de 70-75 graus d'inclinació uniforme. Enguany no hi ha molta neu, de manera que no les hem tingut totes. Tan aviat la neu queia com el glaç esdevenia negre. El gel de la Headwall de la sortida directa d'en Chouinard no ens ha ofert cap garantia, de manera que hem decidit de fer la via original, per l'esquerra. El pas de roca que hi havia ens ha costat molt: gairebé una hora hem estat per a superar-lo i, en aquells instants, la tensió ha arribat al grau màxim. Metre a metre, pas rera pas, ens hem enlairat i, finalment, tots dos hem pogut jeure sobre la neu de la

L'ascensió a la Punta Lenana, des de l'Austrian Hut, és una passejada agradable.

rampa superior. És en aquell moment quan us hem sentit. Us hem pogut divisar, allà a la Punta Melbush, i el fet de veure'ns vigilats ens ha donat seguretat i companyia. Ha estat molt bonic. El tros final ha estat pesat... No hi havia cap dificultat fins a la «Cova de gel», (la Ice Cave), però, més amunt, la neu queia; tot queia, de manera que els darrers llargs han estat curulls de tensió. Ara, una vegada dalt del Nelion, ens sentim cansats, tan cansats que amb prou feines hem gaudit del capvespre. Demà baixarem, per la ruta normal de baixada, la Mackinder's Route...»

Catorze rappels seran necessaris pel descens. Catorze rappels mullats i entumits, atès que la pluja, que avui s'ha abstingut de fer la seva aparició, demà tornarà a visitar-nos i ja no ens deixarà. Al cap de 48 hores, podrem abraçar-nos tots al Kami Hut (4.439 m). El mal temps, persistent, frustrarà qualsevol altre intent... Pluja, pedra, neu... fan impossible d'intentar la via Firmin, que ens hauria conduït al Batian (5.199 m), el punt culminant de tot aquest massís. Així que, resignats, acabarem de fer-hi la volta. Podrem contemplar tots els angles del massís del Mont Kenya. Plou i fa sol, cel blau, núvols que el tapen... I arribarem a la Met Station, ja de baixada, tots ben bruts de fang negre.

El Kilimanjaro lluminós

El primer dia del mes de juliol havíem arribat a l'aeroport d'Arusha, a Tanzània. Ben aviat ens trobàrem instal·lats en el jardí del Marangu Hotel, un dels punts de partida habituals per a l'ascensió al Kilimanjaro, el punt culminant del continent negre. Amb un marcat aire colonial, el Marangu Hotel rutlla sota les

directrius d'una venerable dama de cabells grisos i d'origen alemany, descendent dels antics dominadors del territori. Amb ella férem els tractes del transport fins a l'entrada del Parc Nacional del Kilimanjaro i de la contractació dels portadors. Tot plegat ens resultà força econòmic, gràcies al mercat negre, és clar; haguérem de pagar uns 1.150 xilings per cap, 12.600 pessetes al canvi oficial, però només 4.600 pessetes si fèiem el promig de la quantitat que havíem canviat oficialment amb la que havíem canviat al mercat negre.

El temps era ennuvolat quan abandonàrem el jeep. Pagàrem les taxes d'entrada al Parc Natural i començàrem a caminar. Hi havia humitat per tot arreu. La vegetació, a la part baixa del Parc, era exuberant. Ens havien avisat que trobaríem força fang, però no fou així. Aquesta primera etapa ens conduí al Mandara Hut (2.770 m). Aquest és el primer dels tres refugis que hi ha a la via normal del Kilimanjaro. Cal dir que, malgrat l'escassa tradició muntanyenca de Tanzània, el fet és que l'ascensió al Kilimanjaro esdevé un trajecte fins i tot còmode, a causa de la xarxa de refugis que hi ha al massís. Els tres que hi ha a la ruta normal són considerablement confortables, sobretot els dos inferiors, Mandara i Horombo. El tercer, el Kibo Hut, resulta excessivament fred.

El Mandara Hut consisteix en una agrupació de cabanes, la principal de les quals és destinada als muntanyencs, mentre que les altres són emprades pels portadors. L'Emmanuel, l'encarregat de la nostra colla de portadors, ens explicà que tota la xarxa havia estat inaugurada anys abans per Julius Nyerere, encara ara president de Tanzània. Els portadors que duïem eren joves la major part; traginaven els petates al cap, i el pes

màxim que transportaven era de 18 quilògrams. Vam trobar en ells un esperit de col·laboració, totalment diferent al que, setmanes més tard, ensopegàrem al Mont Kenya.

El trajecte del segon dia, del Mandara Hut a l'Horombo Hut (3780 m) marcà un canvi important en la vegetació. A mesura que anàvem pujant, el verd anava minvant. Començàrem a veure les primeres lobèlies, aquests arbustos exòtics que són les plantes característiques de les muntanyes d'aquesta zona, sobretot del Mont Kenya.

Just abans d'arribar a l'Horombo Hut, ja és possible albirar el cim del Kibo i, també, les torturades crestes del Mawenzi. Normalment, l'ascensió al Kilimanjaro i el posterior descens es fa en cinc dies. Nosaltres ho férem en sis, atès que a la colla hi havia gent no molt avesada a la muntanya i que, després, no ens acompanyà al Mont Kenya. Aquest dia de més el vam destinar a fer una mica d'aclimatació des de l'Horombo Hut. Vam pujar en direcció al Mawenzi fins a gairebé 4.400 m, en una punta sense nom que batejàrem com *Bandarra Peak*.

Immediatament d'abandonat l'Horombo Hut, s'entra a l'enorme pla que hi ha entre el Mawenzi i el Kibo, a 4.000 metres d'altura. Superfície desolada i totalment ventada, que ofereix la possibilitat de realitzar unes excel·lents fotografies d'ambdues muntanyes. A mesura que es guanya alçada, la respiració es feia pesada. Jo em sentia còmode i m'agradava sentir el gust del Labisan sobre els meus llavis, com si trobés un vell amic.

L'etapa entre l'Horombo Hut i el Kibo Hut (4.700 m) dura entre cinc i sis hores, la mateixa durada que les anteriors. L'arribada al Kibo Hut és una mica decebedora. La construcció no és de fusta, com les anteriors, sinó de pedra; i l'interior és fred i desmanegat.

Immediatament ens posàrem a cuinar i férem un àpat copios. Calgué anar a dormir aviat; però, abans, encara fou possible de fotografiar el capvespre i el perfil del Mawenzi, que es divisava perfectament des d'aquell indret.

La pujada al punt culminant d'Àfrica és monòtona. Se surt aviat del refugi, a les dues o a quarts de tres. L'itinerari és perfectament marcat. Cal ascendir lentament, sense pressa. Al cap d'un parell d'hores, comença la tartera, de pedra menuda i terra que cau. Hom puja tot fent diagonals, se suporta el fred de l'albada —que es veu meravellosa— i, al cap de 5 o 6 hores d'haver abandonat el refugi, s'assoleix la Gillman's Point (5.670 m). Des d'aquest punt estant és possible contemplar l'enorme cràter del Kibo, nevada per dins i per fora. La vista també és meravellosa en direcció al

La neu, no gens bona, impedi de fruir plenament l'ascensió al Diamant. (Fotos: P. Rodés i J. Pérez)

Mawenzi, a llevant. Però aquest no és el punt més alt de l'Àfrica. Així que, al cap d'una horeta llarga, arribàrem a l'Uhuru Peak (5.895 m). El trajecte entre ambdós punts voreja el cràter, travessa impresionants masses de gel i séracs enormes... és un trajecte gratificant, que s'ho val.

El descens es fa pel mateix itinerari, amb la salvetat que, el mateix dia en què es fa el cim, ja es dorm a l'Horombo Hut i, a migdia de l'endemà, s'arriba a la porta del Parc. Una bona dutxa i un bon àpat ens esperen.

De fet, entre el Kilimanjaro i el Mont Kenya, nosaltres férem també un safari fotogràfic per diversos parcs naturals de Tanzània. Fou una bona manera de

combinar el turisme amb la muntanya. Ara, això sí: qui vulgui fer aquesta mena de safaris, que obli els preus oficials, que són arruinadors; cal anar a particulars i emprar el mercat negre. Si més no, això és el que férem nosaltres.

La nostra estada per aquelles contrades acabà amb uns dies plenaments relaxants a la costa kenyata de l'Índic: mar blau, sorra blanca i coralls de tots els colors.

L'Operació Tankenya-83 es realitzà entre el 30 de juny i el 31 de juliol de 1983. Els components foren: Josep Pérez, Pere Rodés, Montse Freixas, Carme Font, Mercè Solans, Trini Torrents, Eduard Aguirre (Club Excursionista de Gràcia), i Jaume Rovira i Jaume Codina (Centre Excursionista de Catalunya).

TRAVERSA MONT PERDUT MIDI D'OSSAU

Joan Canals i Font
Jordi Matias i Riu

Remenant uns mapes del Pirineu, una vegada més em crida l'atenció el nom del Midi d'Ossau. Aquestes lletres m'evocuen una silueta esvelta, entrevista a la llunyania en diverses ocasions des del Vinhamala, en un matí de transparència infinita, o la silueta majestuosa, vista l'hivern des de Formigal: és la imatge sempre somiada d'un cim ideal i, una vegada més, el meu cor s'accelera amb la idea de poder fer-ne l'ascensió. Continuo amb la meua excursió imaginària i m'aturo en un altre nom: el Mont Perdut. Fa temps que tinc el desig de conèixer-ne la mítica

glacera de la cara Nord. I, de cop, una idea em comença a giravoltar: per què no fer realitat aquests dos projectes d'una sola vegada, tot començant a Pineta, i anar a cercar el Midi d'Ossau bo i travessant colls, valls i cims?

Som ja a les portes de l'estiu. La idea d'en Joan m'ha engrescat ràpidament. Es tracta de fer un cim no gaire conegut ni tractat a MUNTANYA, el Midi d'Ossau, però fent l'aproximació des de la vall de Pineta, a través d'una zona del Pirineu ampla i diversa, amb grans atractius (per la seva visió de conjunt), amb un grapat

de cims de més de tres mil metres, amb ascensions secundàries a cims com el del Perdut, Vinhamala, Balaitós, sense desviar-se gaire de l'itinerari principal. Pensem fer estapes de 6-8 hores, i tenim en compte el bon equipament de refugis en aquesta zona.

1.ª ETAPA.— *Parador de Pineta* (1.275 m)— *Balcó de Pineta* (2.632 m)— *Coll del Cilindre* (3.100 m)— *Mont Perdut* (3.535 m)— *Refugi Góriz* (2.160 m). Desnivell de pujada = 2.078 m. Desnivell de baixada = 1.193 m. Horari = 8 hores.

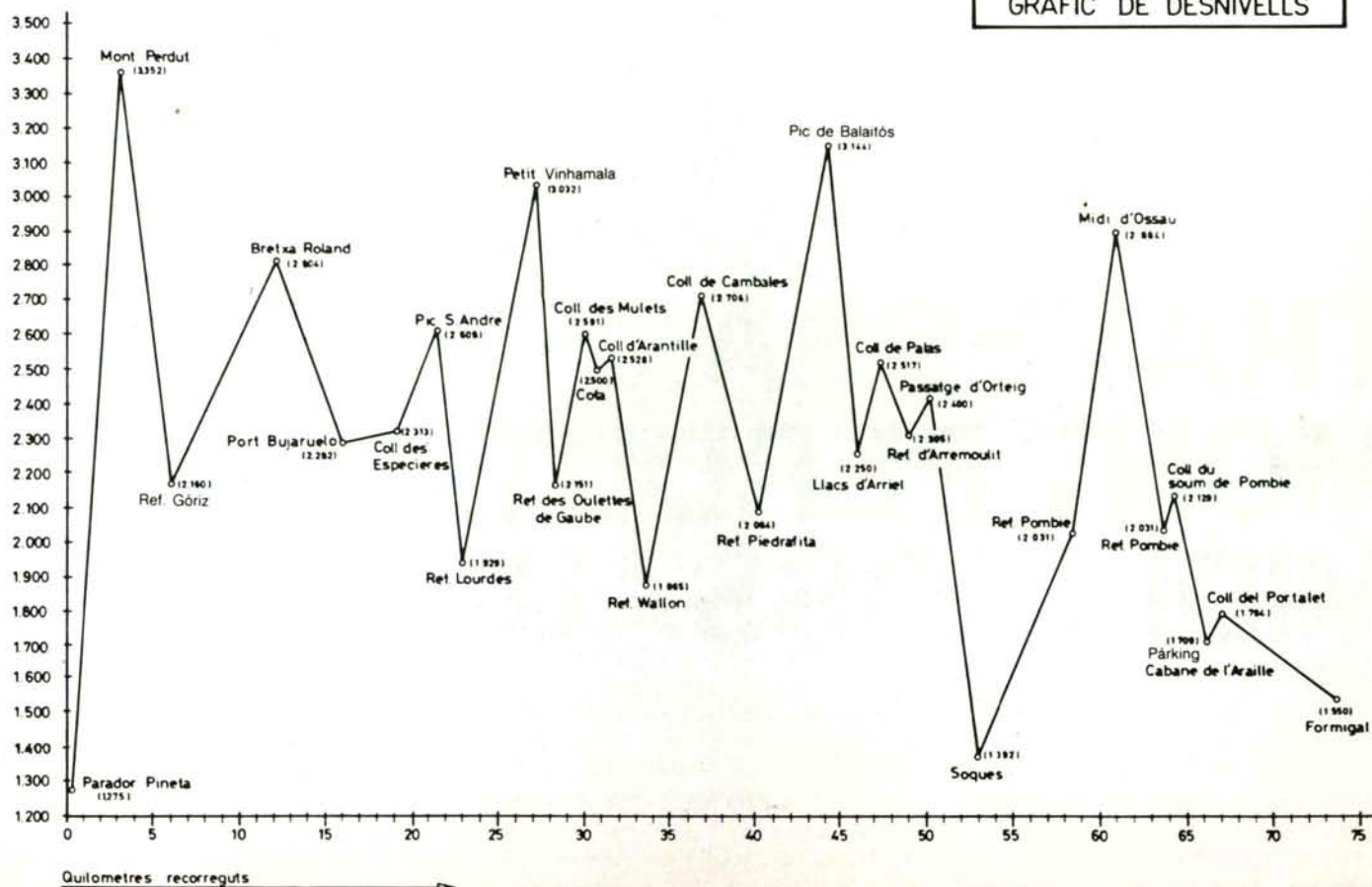
El dia 22 de juliol som a Bielsa, però el temps no ens afavoreix: hem acabat per pescar una tempesta, i això ens impedeix d'anar a bivaquejar el Parador de Pineta, com volíem. Decidim de passar la nit al poble. Finalment, hem trobat lloc en una casa particular. Demà sortirem a dos quarts de sis. Dormim poc i ens despertem abans de sonar el despertador. És negra nit i el temps s'ha asserenat. Ens carreguem les motxilles i comencem a caminar.

Parlem un instant amb el vigilant del Parador, que ens indica l'inici del camí. Els aiguats de novembre passat han malmès un xic la sendera, però ràpidament ens situem per sobre el bosc, on el camí es fa clar i inicia les ziga-zagues cap al mirador de Pineta.

Bretxa de Roland. A l'esquerra, la Falsa Bretxa amb el Dit. (Foto: J. Matias Riu.)

GRÀFIC DE DESNIVELLS

Més de dos mil metres de desnivell ens esperen. Aquesta jornada inicial serà potser la més dura; i les motxilles, al complet, fan sentir el seu pes.

Lentament, anem guanyant alçada a través de pendents herbosos i redreçats pedregams, i la vall de Pineta s'obre a la nostra vista, amb noves visions de parets i carenes calcàries. Tot sovint travessem torrents que ens conviden a refrescar-nos. En Jordi puja a un ritme molt viu; jo començo a notar l'esforç, i m'aturo una estona a fer una ganyipada. Després, continuo i, fent un llarg flanqueig per una ampla cornisa, em situo al mirador de Pineta.

Davant meu apareix el glacià nord del Mont Perdut amb les seves impressionants barreres de séracs i parets rocalloses. Es fa tard i hem de continuar. El dia s'està tapant.

Iniciem un semicercle per les pales de neu, que ens situarà a l'extrem dret de la glacera. Passem la fàcil rimaia que ens separa de la roca, i, per l'esquerra de la xemeneia, grimpem ràpidament fins a sortir en una inclinada pala, el flanqueig de la qual requerirà més atenció.

Un cop superat aquest obstacle, la traça es dirigeix, ja més suau, cap al coll del Cilindre.

De cop, el silenci es trenca per una

ona eixordadora i observem, amb admiració, una espectacular caiguda de glaç al centre de la cascada de séracs.

Fem els últims metres que ens separen del coll. La intenció era de continuar per la carena cap el Dit i d'arribar directament al cim. Però l'hora que és i el vent que bufa ens en fan dubtar. Finalment, ens decidim a arribar-hi per la via normal.

La visibilitat hi és nul·la, i baixem ràpidament a recollir el material. No hi ha temps d'arribar a Serradets, com havíem planejat, i fem cap decididament a Góriz.

2.ª ETAPA.— Ref. Góriz (2.160 m)— Coll de Millaris (2.467 m)— Bretxa de Roland (2.804 m)— Ref. Serradets (2.587 m)— Port de Bujaruelo (2.257 m)— Coll des Especières (2.313 m)— Pic de Saint-André (2.608 m)— Ref. Sausse-Dessus/Ref. Lourdes (1.929 m). Desnivell de pujada = 995 m. Desnivell de baixada = 896 m. Horari = 8,15 hores.

Ben d'hora sortim pel camí que mena a la bretxa de Roland, amb una suau pujada cap el coll de Millaris. Ens crida l'atenció un curs d'aigua que va a contracorrent. Després, veiem que és així perquè es precipita en una de les esquerdes que formen el sistema hidrogràfic d'aquest massís calcari. A la

nostra dreta dividim el cim del Casc, il·luminat pels primers raigs de sol, els quals ens atraparan de ple en arribar al coll del «Descargador». Des d'aquest punt, ja veiem la silueta inconfusible de la Bretxa de Roland i tota la muralla rocallosa que ve després, amb el Taillon i el Gabietou.

El camí es fa més difícil; salvem tarteres i blocs despresos, deixem enrera l'entrada a la cova de Casteret, i trobem un cable a la paret que ens ajudarà a superar un pas compromès, just a sota els penya-segats que es desprenen del cim del Casc.

Finalment, ja som a la bretxa. Iniciem el descens cap al refugi de Serradets, que ja veiem a sota nostra, com també veiem les parets i les grades del Marboré, difuminades per una lleugera calitja.

Al refugi, trobem una animada multitud d'escaladors i, sobretot, de turistes que, aprofitant la proximitat de la pista de peatge que permet als cotxes d'atansar-se fins al coll de Bujaruelo, en mitja hora de camí poden arribar en aquest estratègic refugi.

Nosaltres farem un alto per tal de discutir la jugada. El millor seria de continuar i fer nit a Baysse i tenir ben a prop l'ascensió al Vinhamala. Però estem cansats i, per quedar-nos aquí,

encara és d'hora. Decidim de continuar, sabent que trobarem pel camí dos refugis lliures on passar la nit, si no aconseguim arribar al Bayssellance.

Aquesta serà la tirada més desagradable de la travessa. En Veron parla d'un recorregut que passa pel pic de Saint-André, que després veurem que és una gran marrada, innecessària. Creiem més interessant i descansat d'aprofitar la pista i agafar les dreces que hi trobem, fins a l'estació d'esquí de Gavarnie. A les Espècières, a la cota 1.900 aproximadament, caldria girar cap al N-NO, per salvar la carena que es desprèn del pic de les Ligades, i a partir d'allí anar pel sender senyalitzat G.R. 10.

Nosaltres vam saltar aquesta carena molt més al sud, tot superant un fort desnivell, i fins que no vam arribar a la carena no vam trobar un corriol que anava per la cresta, amb algun tram ben penjat que ens obligà a posar-hi atenció. Un llarg descens ens portà finalment al fons de la vall de Sausse-Dessu, on hi ha la cabana que ja veïem una bona estona abans. En entrar-hi, oh desil·lusió!, tot era ple de fems. Continuàrem la marxa i, en tres quarts d'hora més, ens vam situar a la cabana de Lourdes.

Aquesta ja és altra cosa: neta, amb llar de foc i lliteres, i en un lloc ben acollidor. Esten animats. El sopar, escàs i a base d'un puré de patates i de ganyips, ens semblà d'allò més bo.

3.ª ETAPA.— Ref. Lourdes (1.929 m)— Refugi Bayssellance (2.657 m)— Hourquette d'Ossoue (2.734 m)— Petit Vinhamala (3.032 m)— Refugi des Oulettes de Gaube (2.151 m). Desnivell de pujada = 1.103 m. Desnivell de baixada = 881 m. Horari = 6 hores.

Ens despertem a les cinc del matí,

amb trons i llampecs. Fins gairebé les set, no para de ploure; finalment, sortim sense gaire convenciment. Ràpidament, ja som al fons de la vall. Aquí comença una dura pujada fins el massís dels Vinhamala, que tenim quasi a sobre nostre. Travessem una zona d'aiguamolls, tirant pel dret per guanyar temps; però es veu que avui no és el nostre dia: en Joan té la mala sort de relliscar i caure dintre l'aigua, amb el lògic i conseqüent mal humor i pèrdua de temps.

La llarga i suau vall d'Ossoue s'acaba ara, bruscament, i el camí s'enlaira molt decidit. Es tracta d'un sender ben fressat, ja que és una de les dues aproximacions per assolir els Vinhamala. Guanyant alçada, ens situem sota de la glacera del Vinhamala gran. Arribats a la llengua del glaci, el camí bifurca: cap a la dreta, arribariem en mitja hora al refugi de Bayssellance; i a l'esquerra, flanquejant per sota les esquerdes de gel, seguiríem la via normal de la Pique Longue. Nosaltres fem cap el refugi, perquè hem exhaurit les provisions, i el temps, molt ventós i fred, tampoc no convida a prosseguir.

El refugi de Bayssellance ha estat molt reformat i s'ha convertit en un xalet ben acollidor. Es tracta, segons vam llegir, del refugi més ben atès de l'alt Pirineu.

Ens refem ràpidament, amb un bon tec i, ja més optimistes, decidim de continuar i fer el Petit Vinhamala, des del coll de l'Hourquette d'Ossoue, amb un desnivell de 300 m, per corriols ben marcats i per la fàcil carena. En total, és mitja hora que bé val l'esforç, pel panorama amb el Gran Vinhamala en primer terme i la seva glacera, una de les més grans del Pirineu, a sota nostre. Cap a ponent, veiem la silueta del Midi

d'Ossau, la nostra fita, i l'altiu Balaitós; i per llevant el Casc i el Cilindre.

Iniciem el descens per la vall de Gaube, per un camí que té com a màxim interès les magnífiques perspectives sobre la cara nord del massís dels Vinhamala. A cada giravolt, la visió és diferent. El dia, gris, no fa ressaltar massa els relleus, però les nostres càmeres no paren de treballar. El camí fa amples llaçades, fins arribar al refugi de les Oulettes de Gaube. L'habitació on dormim té grans finestres, orientats al nord. Tenim una de les vistes més espectaculars del Pirineu.

4.ª ETAPA.

Ref. des Oulettes de Gaube (2.151 m)— Coll des Mulets (2.591 m)— Coll d'Aratille (2.528 m)— Refugi Wallon (1.865 m). Desnivell de pujada = 440 m. Desnivell de baixada = 726 m. Horari = 3,30 hores.

Aquesta és la que denominem «jornada de descans», amb un trajecte curt, sense grans perspectives. Sortim a mig matí, després d'haver contemplat per enèsima vegada el *couloir* de Gaube. Caminem tranquils, enmig d'aquest marc tan agradable, amb la idea d'arribar al refugi Wallon. Petita parada al coll dels Mulets.

Quan ja iniciem el descens, quelcom crida l'atenció del meu company. S'ajup i, oh sorpresa!: un rellotge Omega, d'or. Continuem el nostre camí tot fent un ample flanqueig que ens portarà al coll d'Aratille, salvant un petit resalt. De cop, veiem algú que puja en direcció contrària, amb un piolet a la mà i sense motxilla. Hi reconeixem el francès solitari que havia sopat amb nosaltres al refugi des Oulettes. Potser sigui l'amo del rellotge. Efectivament: l'home bota d'alegria, i ens promet un gran aperitiu en arribar al refugi.

Contents d'haver fet aquesta trobada, continuem el nostre camí, trascollem i entrem a la vall de Marcadau. Davant nostre hi ha el llac d'Aratille, de gran bellesa, en una vall emmarcada pels cims d'Aratille, Cambalès, Gran Fatxa, etc.

A mesura que anem descendint, la grisor i la duresa del granit va essent substituïda pel verd dels pins i els prats, i els rierols que ens conviden a banyar-nos-hi.

El refugi Wallon és un xalet-hotel un xic antic, però molt ben conservat. Al seu costat hi ha un altre edifici (que és la part lliure) on nosaltres passarem la nit. Els guardes són uns excel·lents cuiners, i la situació del refugi, com a base d'ascensions als cims veïns, és ideal.

Ens hi trobem, però, amb un problema: no ens volen vendre el menjar que necessitem per a poder continuar la nostra travessa. El nostre nou amic francès (qui, per cert, està fent la

travessia en solitari del Pirineu, des de Banyuls) ens treurà del cas, en oferir-nos desinteressadament una part dels seus queviures liofilitzats. Encara tenim temps de fer petar la xerrada i d'explicar les nostres peripècies, abans que ell continuï la seva ruta. Fins aviat, amic!

5.ª ETAPA.— Ref. Wallon (1.865 m)— Coll de Cambalés (2.706 m)— Port de la Peyre-Saint-Martin (2.160 m)— Ref. Piedrafita (Alfons XIII) (2.081 m). Desnivell de pujada = 841 m. Desnivell de baixada = 625 m. Horari = 6 hores.

Ens aixequem a les set i esmorzem ràpidament. El cel és tapat i els núvols amenacen pluja. El camí al port de Cambalés és molt ben senyalitzat, ja que el refugi que deixem és una cruïlla de camins que van cap a Pont d'Espagne, a Cambalés, al coll de la Fatxa, al coll de Marcadau i al coll d'Aratille.

A la cota 2.424 m trobem els llacs de Cambalés. Un misteriós helicòpter fa dues voltes sobre nostre abans de desaparèixer. Comencem a trepitjar neu. Travessem diagonalment una llarga pala nevada i arribem per fi al coll, que queda molt penjat i és un excel·lent mirador sobre el Balaitós, amb la impressionant glacera nord o de les Neus.

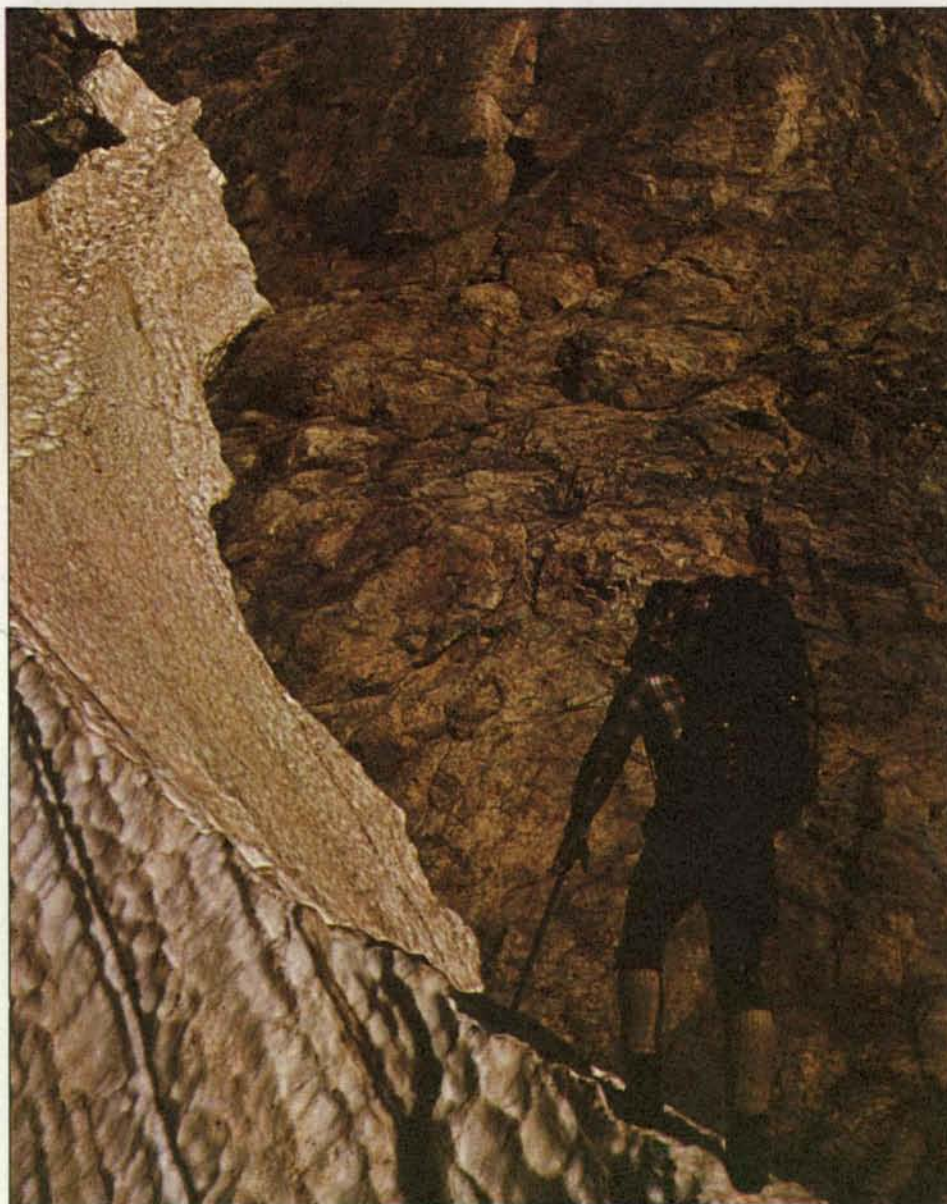
El descens és entre tarteres i grans blocs, amb alguna pala de neu bastant dreta. Per assolir el Balaitós, del coll estant es pot agafar per la vessant nord, des del refugi Ledormeur, o bé entrar a la vall de Piedrafita i, des del llac Respumoso, pujar per la vessant aragonesa. Nosaltres triarem aquesta última possibilitat, en veure la inestabilitat del temps. En poca estona ens trobem al coll de la Peyre-Saint-Martin, a 2.295 m: és pràcticament pla. Una mica més avall, s'ajunta al nostre el camí, que ve del coll de la Fatxa, i és l'itinerari més directe per anar del refugi Wallon al de Piedrafita. Aquesta vall, d'un gran encant, és presidida pel llac del Respumoso, un dels més grans del Pirineu des que ha estat convertit en pantà. Cal dir, una vegada més, que l'abandonament de les construccions i obres de ciment i ferro a mig destruir fan malbé tot aquest paisatge. El refugi, de caràcter lliure, situat damunt un turó, i amb bona vista, es troba en un estat deplorable, brut i sòrdid: però no tenim cap altra solució que la de quedar-nos-hi. Hi trobem dos companys de Rubí, que van sortir d'Irún fa tres setmanes i que esperen arribar a veure el Mediterrani amb tres setmanes més.)

6.ª ETAPA.— Ref. Piedrafita (2.081 m)— Balaitós (3.144 m)— Llacs d'Arriel (2.250 m)— Coll de Palàs (2.577 m)— Refugi Arremoulit (2.305 m). Desnivell de pujada = 1.330 m. Desnivell de baixada

Estany de Respumoso i Refugi Piedrafita. (Foto: J. Matias Riu)

Bretxa Latour, amb, a la dreta, l'esperó característic equipat de clavilles. (Foto: J. Canals)

= 1.106 m. Horari = 6,30 hores.

Aquesta nit ha caigut una bona tamberinada. A l'hora de sortir, però, no plou. Ens dirigim cap el barranc del Resposumoso. Allí mateix veiem les obres d'un nou refugi que hi estan construint: ara és, només, un esquelet metàl·lic. Ens alegra de pensar que, ben aviat, disposarem d'un refugi guardat en aquest sector. Pensem que, si més no, podia haver estat bastit en una zona una mica més assolellada.

Troblem alguns pedrons i començem a remuntar el barranc. El dia es va aclarint. Aviat veiem la cresta dels Diablers, just quan, darrera d'ella, comença a sorgir el sol. Davant nostre tenim la cresta de Costerillou. Per un extens pendent de neu, pugem en direcció est, cap a la bretxa La Tour. La pala es va redreçant i estrenyent, fins a una estreta cornisa que queda retallada per una fonda rimaia. Ens calcem els grampons fins a la base de la bretxa: trobem un esperó rocallós bastant dret, que cal superar ajudats per unes clavilles de ferro.

Continuem la grimpada, encordats però sense altres problemes que una roca sortida, una mica a contrapeu però amb bones preses. Som a dalt de la carena i passem a la vessant oest, per uns pendents de neu penjats sobre la glacera de la Frondella, fins a uns estreps de blocs que es desprenen del cim. Salvat això, la carena s'aixampla, fins a l'ample cim, un mirador de primer ordre, en dies clars.

El Balaitós constitueix una piràmide, de la qual es desprenen cinc afilades arestes. Mirant enrera, distingim el Vinhamala, d'on venim, que ara sembla tan llunyà. Davant nostre, la silueta inconfusible del Midi d'Ossau. Les valls estan cobertes per una fina calitja. Som sols al cim, i la joia és completa!

Però el temps passa ràpidament, i hem de continuar. Pensem fer el descens directament cap a l'oest, pels estanys d'Arriel, per l'anomenada Gran Diagonal. Aquestes últimes jornades seran les més reconfortants de la travessa, perquè, a partir de Cambalès, per a mi, són contrades que trepitjo per primer cop.

Baixem per la canal amb moltes precaucions, ja que és dreta i amb blocs força inestables. El pas queda molt penjat i en dubtem: l'itinerari no es veu massa clar. Per sort, a uns 100 metres per sota nostre hi ha un muntanyenc que grimpa tot sol. Amb signes i crits li preguntem pel camí de descens. No sabem si no ens sent o no ens entén; el cert és que no ens fa gaire cas. Remuntem uns metres: no fos que ens haguéssim confós de canal. Però no en trobem cap altra de practicable. Tornem a baixar pel mateix lloc, i, ara sí, trobem un pedró sobre d'una cresta que es

precipita cap a la terrassa inferior.

Travessem la canal per una cornisa de neu, i desgrimpem el tram més vertical. Continuem per una inclinada franja fins a trobar la terrassa, que identifiquem com l'inici de la Gran Diagonal.

A partir d'aquí, el camí no ofereix cap dificultat especial. Aviat arribem a l'anomenat abric A. Michaud, sota un gran bloc de pedra que forma una bauma natural; s'hi ha construït una façana de pedres i ofereix un bon aixopluc per a unes 6 persones. Continuem el descens per sota de la glacera de la Frondella. Entrem a la vall d'Arriel; haurem de fer un gran flanqueig per a situar-nos a sota del coll de Palàs, que veiem davant nostre.

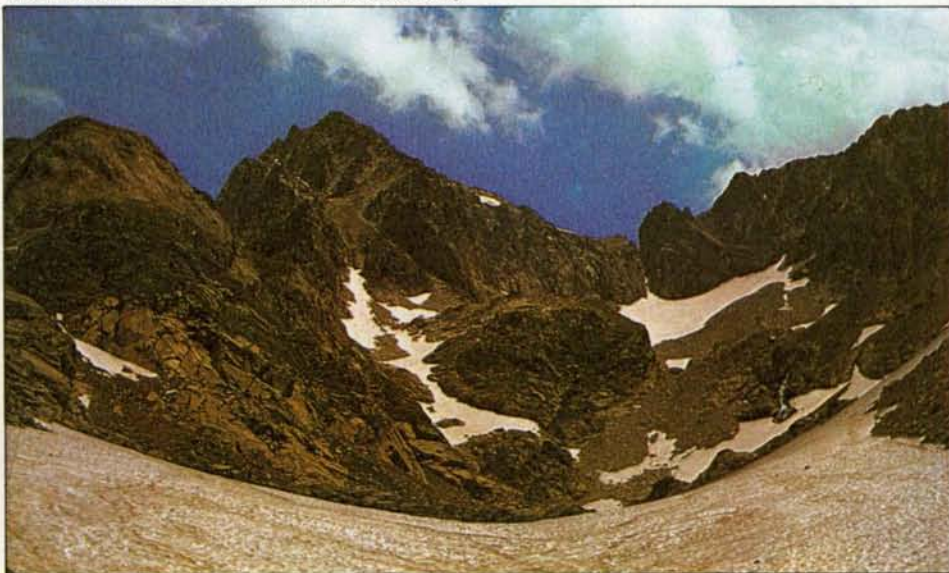
Aquesta vall és una tartera immensa, de molt mal caminar, sense cap traça de camí. L'últim tros, fins al coll, se'ns fa

un grup de francesos que feien un curset d'escalada. Com a tot arreu, van quedar molt parats per la fam que portàvem: realment, deixàvem ben nets tots els plats.

Hem dormit molt bé, i sortim a dos quarts de vuit. Ens havien recomanat d'anar fins al coll d'Arriours, per un flanqueig directe que ens evitaria de baixar fins a l'estany d'Artrouste i, d'allà, tornar a pujar al coll. Iniciem aquesta ruta. Al principi, és un fàcil camí de *randonneurs*, però de sobte s'estreny i es converteix en una estreta cornisa, completament penjada sobre el buit. És el lloc conegut com «Pas d'Orteig». És una desagradable sorpresa que ens fa dubtar un moment; però, en veure més decidí el meu company, m'obliga a tirar endavant.

Per a mi ha estat el pas més perillós

Pic de Balaitós. Ratllant-li la cara, es distingeix la Gran Diagonal. A la dreta, glacera de la Frondella i Bretxa Latour des de la vessant oest. (Foto: J. Canals)

molt feixuc pel cansanci que arroseguem. Al coll ens trobem amb el muntanyenc que havíem vist al Balaitós, i que semblà no fer-nos massa cas. Ara tot queda clar: es tracta d'un xicot escocès i, evidentment, no ens podia entendre, perquè només parlava l'anglès. Ens anima, en dir-nos que només hi ha dos quarts d'hora fins al refugi.

7.ª ETAPA.— Ref. Arremoulit (2.305 m)— Pas d'Orteig (2.390 m)— Ref. Pombie (2.031 m). Desnivell de pujada = 724 m. Desnivell de baixada = 998 m. Horari = 4,30 hores.

El refugi Arremoulit és petit, però resulta acollidor. És situat al davant mateix del llac d'aquest mateix nom, al centre d'un petit cercle, format pels cims d'Arremoulit, Palàs i Arriel, que s'obre cap al sud, amb el llac d'Artrouste.

Aquell dia era ple amb un grup d'anglesos, a més del nostre amic escocès (de nas pelat i cara vermella). A l'hora de sopar compartírem la taula amb

de tota la travessa. El dia s'aclareix i, just per sobre el coll, dividem la imatge del Midi, ara ja molt més a prop. Només la vall de Soques ens en separa.

Caminem decidits cap en aquest poble, que ja es veu just al fons de la vall; travessem un bosc de faigs que a penes si deixa penetrar els raigs del sol, i pensem en la nostra fita que ja tenim ben a l'abast. Travessem la carretera i ens enfilem per l'altra vessant de la vall. És el primer dia que suem de valent, ja que cau un sol de justícia. El camí continua pel bosc, el qual ofereix una ombra que agraïm. La perspectiva del Midi va canviant. Ara, de més a prop, perd una gran part de la seva figura esvelta, i veiem el refugi de Pombie, a l'abric de la seva cara sud-est, i el camí que hi arriba fent marrades per evitar la impressionant tartera que ocupa el fons de tota la vall.

Nosaltres vam pensar que seria millor anar pel dret, i al cap de poca estona ens vam veure enmig d'un formidable

caos de roques de gran volum, que ens obligaren a grimpar i desgrimpar continuament. Perdèrem unes dues hores per tal de sortir d'aquell laberint.

Arribats per fi al refugi, descansàrem la resta del dia, tot remullant-nos i prenent el sol en un estany a la vora mateix del refugi. Demà, si tot anava bé, assoliríem per fi el Midi d'Ossau.

8.ª ETAPA.— Ref. Pombie (2.031 m)— Coll de Suzon (2.127 m)— Midi d'Ossau (2.884 m)— Coll de Suzon — Ref. Pombie — Pàrking (cabana Araille) (1.709 m)— Coll de Portalet (1.794 m)— Formigal (1.550 m). Desnivell de pujada = 1.036 m. Desnivell de baixada = 1.517 m. Horari = 6,30 hores.

Hem tingut molta calor durant la nit. Avui torna a bufar el vent. Sortim pel camí, que mena al coll de Suzon, a través de la part alta de la tartera.

Un cop superada, fem alguns flanqueigs i grimpades, sempre amunt, i arribem a la tercera xemeneia. Es tracta més aviat d'una canal de molt bon pujar, amb bones preses i bastant ampla.

Al capdamunt hi trobem un indicador metàl·lic amb una fletxa que indica la direcció de baixada, ja que, en el cas de boira, pot ser problemàtic trobar l'inici del camí de descens. Ara, travessem una mena de tartera penjada, tot seguint les traces de camí, fins a un collet que s'aboca als penya-segats de l'enforcadura. Finalment, superem uns blocs i arribem a la Pointe de France; des d'aquí, bo i fent cent metres per una cresta aèrea, arribem a dalt del cim.

L'alegria ens omple molt més que els quatre ganyips que ens resten. La panoràmica des del cim és extraordinària. Veiem tots els cims i colls

Resum:

Dies de marxa: vuit
Desnivell de pujades: 8.606 m.
Desnivell de baixades: 7.875 m.

Cims assolits:

Mont Perdut [cara nord] (3.355 m).
Petit Vinhamala (3.032 m).
Balaitós (3.144 m).
Midi d'Ossau (2.885 m).

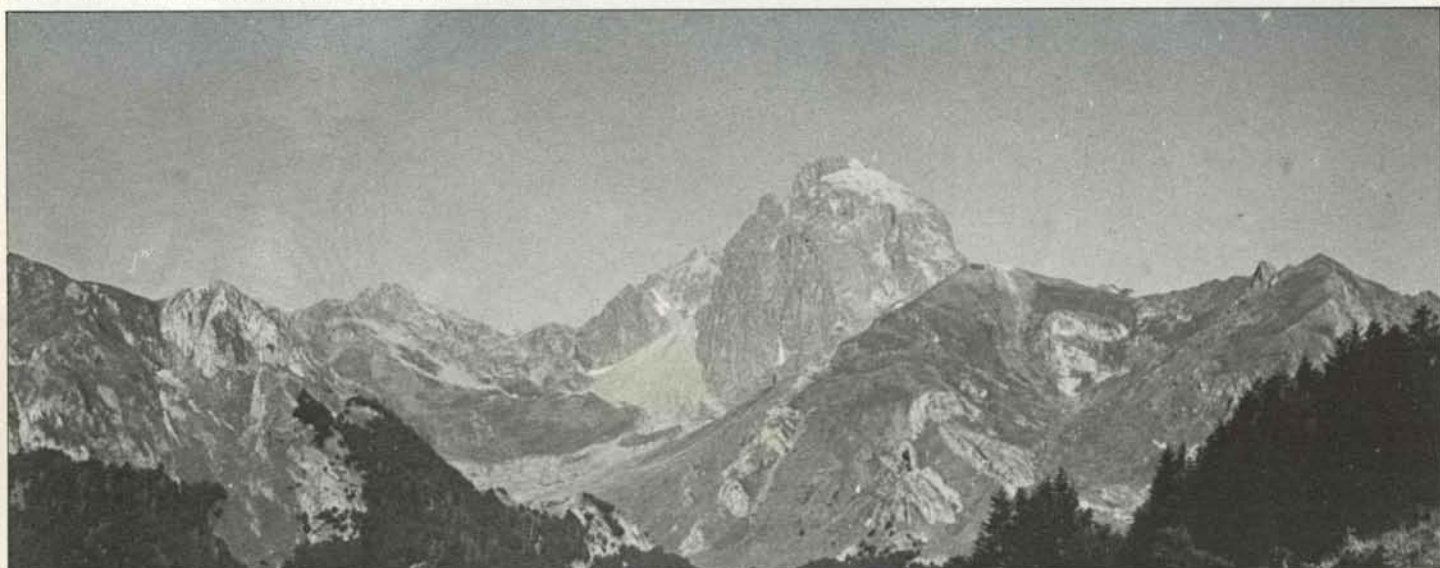
Refugis utilitzats:

Góriz, Lourdes, Oulettes de Gaube, Wallon, Piedrafita, Arremoult, Pombie.

Colls traspassats:

Cilindre 3.030 m. Bret. Roland 2.804 m.
Bujaruelo 2.257 m. Ourquette d'Ossau 2.734 m. Mulets 2.631 m.
Aratille 2.528 m. Cambalès 2.704 m.
Port de la Peyre St. Martin 2.295 m.
Palàs 2.527 m. Arrius 2.259 m. Suzon 2.130 m. Soum de Pombie 2.184 m.
Portalet 1.794 m.

Pic de Midi d'Ossau des de la vall d'Arrius. (Foto: J. Canals)

Grans blocs han estat dinamitats, i els rocs són anivellats per fer un pas més còmode per la tartera.

Arribats al coll, el camí s'enlaira per la suau carena. A la nostra dreta, el paisatge és molt agradable, amb prats i grans boscos. A la nostra esquerra, veiem el contrast que hi fa l'enorme tartera de Pombie.

Quan som al peu de la primera xemeneia, ens encordem i passem sense més problemes aquesta primera dificultat. La guia parlava d'unes clavilles de ferro; en realitat, són només uns forats i algunes clavilles (però de fusta), i posades a contrapeu. Sobre una petita terrassa, asseguro en Jordi i continuem per unes traces de camí. Traiem el cap sobre el buit, i veiem l'estany de Bious-Artigues i els magnífics boscos que l'envolten.

Arribem a la segona xemeneia; és més llarga (uns 20 o 25 metres) i hi grimpem per la seva dreta: és la més delicada de les tres xemeneies.

que hem anat superant en la nostra aproximació: Vinhamala, Balaitós, etc. Cap a l'oest, hi ha el Pirineu navarrès. A sota nostre, el gran estany de Bious.

Sense ganes, iniciem la devallada.

Lògicament, la desgrimpada és un xic més difícil, sobretot la segona xemeneia. La baixem empotrats dins la seva part interior, tot cercant les petites preses, que estan gairebé gastades per tantes mans com s'hi han aferrat. Desfem la resta de camí fins al refugi, hi recollim la part del material que no ens havíem endut, i prosseguim amb una llarga baixada fins a la carretera del Portalet. Passem a peu per la duana, i retrobem la civilització i l'asfalt.

Ací acaba la nostra travessa, de forma no massa brillant. Ens separen 150 Km de Pineta, però cap cotxe no té la delicadesa de deixar-hi pujar dos pobres muntanyencs fatigats...

Bé, això seria una altra aventura. Nosaltres hem estat joiosos d'haver aconseguit el nostre principal objectiu.

BIBLIOGRAFIA I CARTOGRAFIA:

Ordessa. *Vignemale*. M. Perdido. Ed. Alpina 1:40000
Panticosa. Formigal. Ed. Alpina 1:25000
Candanchú. Astún. Panticosa. Ed. Alpina 1:25000
Aspe. Osau 1:25000. I.G.N. n.º 273.
Balaitous. Vignemale 1:25000. I.G.N. n.º 274.
Gavarnie. Neouvielle 1:25000. I.G.N. n.º 275.
Balaitous. Parc National des Pyrénées n.º 2.
OLLIVIER, Robert: *Vignemale, Monte Perdido*. Ed. Montblanc-C.E.C. Barcelona 1965.
VERON, Georges: *Travessia del Pirineu*. Ed. Montblanc-Martin-C.E.C. Barcelona, 1981.
VERON, Georges: *Alta excursión pirenaica*. Ed. Aramburu. Pamplona.
BELLEFON, Patrice de: *Los Pirineos: las 100 mejores ascensiones y excursiones*. Ed. R.M., 1977.

PEL MASSÍS DEL GRAN PARADISO, AMB ESQUÍS

Josep M.ª Sala i Albareda

A Pere Aymerich, qui, des de l'infinít, comprèn la nostra petitesa.

Fa mal temps. Boirades i nevades intermitents. El Ciarforon i la Becca de Monciair juguen, amb els núvols, a fet i amagar. Tancats en una petita estança del refugi d'hivern, matem el temps enraonant, menjant una mica i dormint. Però l'angúnia ens ròsega. En Pere i la Mercè, en Xavier i la Glòria, no són encara aquí. I ahir a la tarda, en arribar, esperàvem retrobar-nos amb ells.

Tot va començar fa tres dies a Valnontey, prop de Cogne, a la banda NE del massís del Gran Paradiso.

Al petit restaurant on dinàrem, a Cogne, ens feren moltes recomanacions de prudència i atenció. Durant l'hivern havia nevat extraordinàriament, i ens deien que hi havia perill d'allaus i que seria millor assegurar-nos els serveis d'un guia. Però, sobre el mapa, coneixiem la ruta; i l'experiència de l'alta muntanya a l'hivern ens donava seguretat i confiança en nosaltres mateixos.

I així, a Valnontey, proper a Cogne, amb més d'un metre i mig de neu al carrer, ens calçàvem els esquís i començàvem la pujada cap al refugi Vittorio Sella.

Al cel, uns parracs de núvols mig-tapaven la pàl·lida blavor d'una tarda d'abril. I una neu podrida feia laboriosa la dreta pujada pel bosc de pins laricis. Però el fons de la vall s'allunyava i, per entre els pins, veïem aixecar-se a l'altre cantó la parada de les Torres Celestials, la del Gran San Pietro, la de San Andrea, la de San Orso: d'arestes afilades i penjades geleres.

Uns *stambecos* —aquesta espècie de grans isards, típics del Gran Paradiso— van fer com si no ens veiessin passar: ni tan sols es bellugaren.

Girant al sud, entràrem a la Val Lauson, que ens portaria al refugi. El dia queia i, en el cel, cada cop més net de núvols, s'encengueren les primeres

llumenetes. Un dret flanqueig ens portà fora del bosc i ens donà entrada a la part mitjana de la vall, de lloms arrodonits i suaus.

I arribà la nit, amb una lluna quasi plena que ens il·luminava el camí. Moments de pujar rítmic i acompassat. Cadascú tancat en els seus pensaments, per no trencar el gran silenci de la muntanya. Per darrera la carena sortien cavalcades de boires esfilagarsades que s'empaitaven pel cel. Eren els cavalls de la tempesta, del torb i de les allaus? O eren, tan sols, enjogassats núvols de bon temps?

La veu de qui anava davant anuncià el refugi. Però, mig colgat per la neu, no tenia l'entrada oberta. Una ullada al mapa ens ensenyà que el veritable refugi era una mica més amunt. I així fou.

Passat l'edifici dels guardes del Parc Nacional del Gran Paradiso, en un gran pla, voltat d'altres carenes, hi havia el refugi Vittorio Sella, del CAI. Són dos

edificis, un de nou, ben protegit i tancat, i un de més petit, el primitiu refugi, vell però acolridor, amb la porta mig enterrada en la neu.

Netejada l'entrada, aviat fórem dins. Rústic i senzill, res no hi faltava per a fer-hi l'estada mínimament agradable. Un fogó de gas aviat deixà escapar la flaire reconfortant d'una sopa.

A fora, els cavallers de la nit se n'havien anat a terres més llunyanes i el cel brillava amb tota intensitat una lluna rodona.

Nosaltres, tapats sota les mantes, buscàvem la son i esperàvem l'endemà. M'agrada de pensar en tots aquells que, abans que nosaltres, han contemplat les velles bigues del sostre, tot esperant també l'endemà, per tal de dur a terme una ascensió i realitzar un vell desig o un quimèric somni: obrint una primera, camí ideal al cim, o repetint un itinerari fet i refet tantes vegades, però sempre amb l'emoció d'una dificultat

Pujant al Gran Paradiso. (Foto: Sala Albareda.)

voluntàriament cercada o, simplement, pel goig estètic que ens dona l'alta muntanya.

La muntanya és sempre la mateixa. Igual de gran, forta i bella. En la mesura de la capacitat receptiva de cada muntanyenc, hi ha el grau d'emotivitat i goig que trobem en l'ascensió.

La primera llum de l'endemà ens veia treure el nas fora de la porta: un dia bellíssim i clar. Els cims es tenyiren de rosa i, aviat, la flama roent del sol llepà les blanques superfícies nevades. Un ventet enjogassat trenava fràgils terenyines de neu.

Tancàrem el refugi, i una curta pujada ens deixà a la plana gelera del Lauson, que ens havia de portar sota el Gran Serz. Paisatge fet de blanc i de parets de pedra groga i roja. Les arestes que del Gran Serz corren en direcció N cap a l'altiva Grivola fumejaven al vent.

Una àmplia corba ens portà sota l'aresta que separa les geleres del Lauson i del Gran Val. El vent bufava amb força i ens clavava la neu a la cara. Corbats sobre el pendent i embolicats en un núvol de blanca polsina, el sol il·luminava a contrallum un ballet d'estranya bellesa.

Guanyada l'aresta, entràrem a la gelera del Gran Val. L'horitzó s'eixamplava: cap al N, la negrosa Grivola, i, a llevant, els cims del Valais feien mirar-se. En direcció a migjorn, guanyàrem les Rajas dell'Herbetet, crestallera del Gran Serz, que baixen dret a llevant fins al fons de la Valmontey. I veiérem per primer cop el Gran Paradiso, per la seva vertent més espectacular, la de llevant, penjada verticalment sobre la gelera de la Tribolazione. El panorama era magnífic.

Tota la capçalera de la Valmontey era als nostres peus, envoltada per tot el muntanyam que, des del Gran Paradiso, corre cap al grup de les Torres. Les Torres de tots els Sants.

Iniciàrem la pujada cap al cim. Trobàrem unes dretes plaques de neu polsosa inestable, entre rocam trencat. I, de cop, un de la colla no es trobà massa bé. Els veterans abandonàrem. En Raimon volgué acompanyar el seu pare i, així, quedaren dos grups de quatre. Fèrem adéu als companys que, lentament, seguien el camí cap al cim i, llevades les pells, ens deixàrem anar avall pels pendents que hores abans havíem pujat. Lliscar sota un cel ben net i un sol radiant era la compensació pel cim frustrat.

A la porta del refugi menjàrem un mos. I després, per amples pales i una estreta canal, arribàrem als estimbals per on la Val Lauson es deixa caure a la Valmontey. Els deixàrem a la dreta i, pel bosc de laricis, amb una neu lleugerament millor que a la pujada, arribàrem a Valmontey.

Ja en cotxe, passàrem per Cogne i, per Villeneuve, i entràrem a la Valsavaranche, a la banda de ponent del Gran Paradiso.

A Degioz ens fou molt fàcil deixar-nos caure en la temptació d'una bona taula i d'un millor llit; i tot pensant en els nostres companys que dormien a les altures, la son ens guanyà ben aviat.

Al matí següent, un dia gris i trist ens veia acabar de pujar en cotxe, entre altes parets de neu, fins a Eau Rousse. D'allí, amb esquís i per la carretera que a l'estiu arriba a Pont, fèrem camí cap al refugi Vittorio Emmanuelle. Des del Pla de Pont, una pujada dreta i no massa

còmoda fa guanyar alçada ràpidament i no s'ajeu fins a les proximitats del refugi, per deixar reprendre el buf i arribar amb un mínim de dignitat al grandios edifici. El trobàrem tancat i barrat, i haguérem d'instal·lar-nos en el vell refugi, habitat com a hivernal. El temps era dolent, amb boira i petites nevades.

Els companys encara no havien arribat, però els quedaven hores de claror per a fer-ho. Començava la llarga espera.

A la tarda començàrem a anguniejar-nos. Ens tranquil·litjàvem pensant que segurament s'haurien quedat al bivac Sberna, tot esperant una millora del temps. I així arribà la nit i, després de la nit, un nou dia: el de les boirades i nevades intermitents.

Ha passat mig dia, i algun raig de sol taca de blanc la grisor de les grans extensions nevades. I, al lluny, en els últims pujants sobre la vall, es retallen unes siluetes. Són ells! Tot sembla il·luminar-se: fins i tot el temps sembla menys dolent!

En arribar ens expliquen les seves aventures. Feren el cim i baixaren per l'altra vessant. Però el retard en l'horari els féu desistir de continuar cap al bivac Sberna, i tiraren dret avall, amb la confiança d'arribar aviat al fons de la Valsavaranche. Però aquella vall és trencada; a l'hora foscant, quedaren penjats sobre uns estimbals i passaren la nit en una borda esbalandrada. Al dia següent, amb la claror del dia acabaren de baixar fins a la vall i cediren també a la temptació d'un hotel i a les seves comoditats, per continuar l'endemà fins al Vittorio Emmanuelle i reunir-se amb nosaltres.

Junts altre cop, acabem de passar la tarda amb l'esperança que el temps millori i que demà puguem fer el cim.

Obrim la porta i, en la negror de la nit, veiem brillar els estels. Fa vent i el fred és viu.

Sortim. Cal aprofitar la treva. Amb les frontals, petites cuques de llum perdudes en els replecs de la muntanya, fem camí cap a la gelera del Gran Paradiso.

A poc a poc s'apaguen les tenebres per la banda de llevant i una claror rosada il·lumina les boires que desesperadament s'empaiten pel cel. S'encén, com una immensa foguera, la cúpula nevada del Ciarforon i es fa de dia. El vent bufa insistentment i aixeca nuvolades de neu. Pas rera pas, tot deixant una llarga i sinuosa estela darrera nostre, anem pujant. L'horitzó s'eixampla. Per sobre de grosses i cotonoses boirades s'aixequen cims i

Refugi Vittorio Sella. (Foto: Sala Albareda)

Pòster:
Des del cim. (Foto: Sala Albareda.)

serralades fins a l'horitzó. El Mont Blanc, al lluny, n'és el rei.

Arribem a la part superior de la gelera. Som sota la Becca di Montcorvé i la cresta que la lliga amb el Roc i el gran Paradiso. El vent bufa amb molta força; fa fred. Cal posar-nos tota la roba. Però el cim és a prop i ens atreu amb força. Per sobre una mar d'onades petrificades, avancem corbats contra el vent. Deixem els esquís i, grampons als peus, ens arribem al peu de la cresta. Encordats, superem el curt i aeri flanqueig penjant sobre la gelera de la Tribolazione i aviat som al cim. Aquest pas, tan fàcil a l'estiu, guanya punts amb la neu i el gel que l'embolcalla.

La Madonina que corona el cim ens ofereix una sòlida i còmoda assegurança. Estem sols. Una altra cordada que ha pujat amb nosaltres ha marxat tot just arribar. L'estiu, amb la seva turbamulta, encara és lluny! Gaudim de la immensitat de l'espai. I de l'ebullició de les grosses nuvolades que tapen la major part de l'arc alpi. Sols al lluny, cap al sur, el punxegut Mont Viso treu el cap per sobre la boirada. El vent, que no para de xiular, ens manté el nostre mirador a la llum del sol. Fins que el fred ens arriba al moll dels ossos,

restem al cim. Després, desfem camí i ens arribem als esquís. Els primers moments del descens, amb el vent en contra i la neu terriblement ondulada, no són gens brillants; però, un cop abandonem les alçades i entrem en els pendents més abrigats del vent, unes amples comes succeeixen les dretes pales i ens acosten ràpidament al refugi. La neu és acceptablement bona, i el plaer de l'esquí, acompanyat del magnífic panorama de muntanyes, és total. Ara, quan el vent ha quedat enlaire, el sol pica fort i ens fa desabrigar. Una llarga patinada ens porta novament al refugi.

Estem contents! L'ascensió ha valgut la pena; i l'angúnia que ahir passàvem, ja ningú no la recorda. Gaudim amb tranquil·litat de l'espectacle que ens ofereix la corona de cims que envolta el refugi.

I novament arriba l'hora de la separació. Els grandassots han de tornar a Barcelona, mentre que en Pere i la Mercè, i en Xavier i la Glòria, continuen l'excursió fins a tocar la Val d'Isère. Adéu-siau i que tingueu bon temps i millor camí!

La neu, excel·lent, ens fa fruit d'una bona esquuada, acompanyats d'una

bellíssima ambientació, en la qual tanta importància tenen les muntanyes com les nuvolades que poblen el cel i que, amb els seus clars-obscurs donen un vigorós relleu al paisatge.

Arribem a la part dreta del camí, però per unes canals molt inclinades podem continuar el descens sense descalçar-nos els esquís. El bosc de laricis ens dóna entrada al pla de Pont.

Les quatre cases, ben cofades de neu, tenen un aire ben diferent del de la pujada. Ara somriuen al sol daurat de la tarda mentre, al fons, les crestes que envolten la gelera del Gran Étret fumegen encara al vent dels 3.000.

Per la carretera, ara ben tapada per la neu, baixem fins al poble d'Eau Rousse. Uns 2.400 metres ens separen del cim. Ha valgut la pena!

Davant l'astorament de la camarera, ens bebem quatre *cappuccinos*. I, mig nets i endreçats, empenem la cavalcada de quilòmetres que ens portarà a casa.

Cau la tarda i, pels cims, brillen les últimes llums del sol. Aviat serà de nit.

(Excursió efectuada l'abril del 1980, per Jordi Solà, Enric i Raimon Nosàs, Pere Aymerich, Mercè Coll, Xavier Gregori, Glòria Mateu i Josep M.ª Sala.)

LA SERRA DELS CANALS

Josep de Tera i Camins

En un primer article sobre la vall de Cardós (MUNTANYA, n.º 717) vaig situar-me al voltant de l'estany de Certascan, per saltar en un altre article (MUNTANYA, n.º 721) al cercle de Salibarri. Ara segueixo a prop de l'esmentat estany, per descriure la serra dels Canals i la petita vall que la delimita per l'E.

Localització

La serra dels Canals és el final d'una accidentada carena que es desprèn de la serralada divisòria a la punta N del pic de Certascan, passa pels cims de Certascan i Guerosso, i és a partir d'aquest cim que pren una marcada direcció S, amb el nom de serra dels Canals.

Seguint aquesta direcció, un suau llom herbós porta primer fins el pic de Gueron, de 2.680 m; després la carena cau fins a la collada de Noarre, de 2.629 m, per tornar a pujar fins el pic de Sabollés, de 2.660 m.

Aquest cim consta de cinc puntes. La més alta és la situada més al S, encara que les tres següents, segons les diferents perspectives, poden semblar més altes. La cinquena punta, situada més al N, sobre mateix de la collada de Noarre, és notablement més baixa i està separada del conjunt del cim per una àmplia bretxa.

La carena segueix llarga i fàcil vers el coll de Sabollés, de 2.540 m, i es complica una mica abans d'arribar al doble cim de Soliguera, de 2.593 m.

Una entretinguda aresta baixa fins el coll de Soliguera, de 2.460 m, per tornar

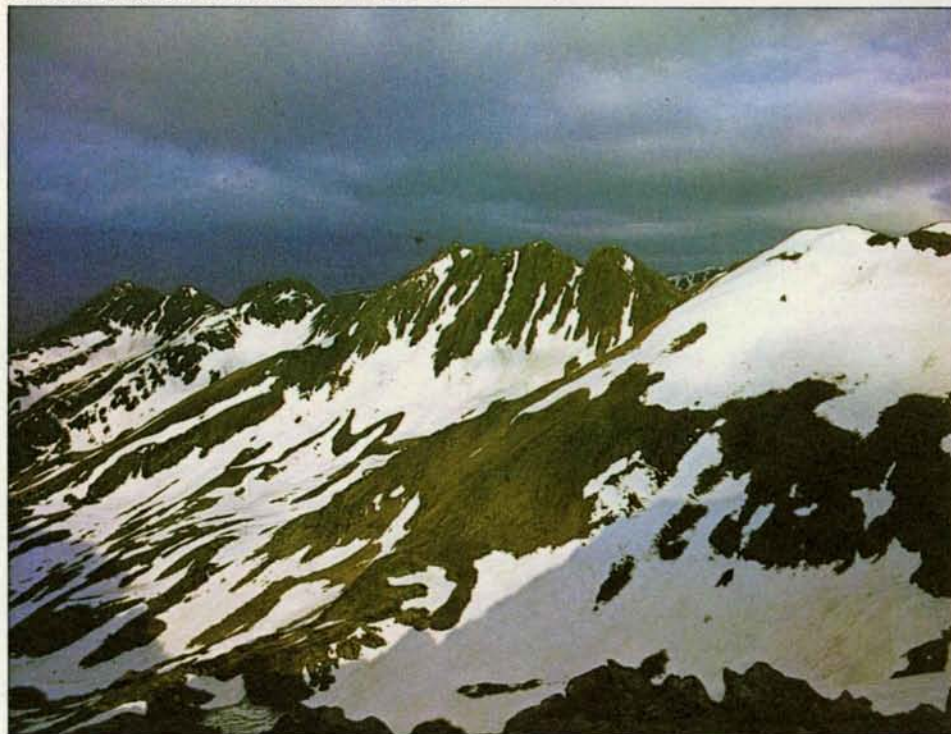
a pujar i assolir finalment el també doble cim del Montcaubo, de 2.570 m, que és l'última elevació important de la serra dels Canals.

Des d'aquest cim, la carena cau ràpidament, tot passant primer per uns cims secundaris, fins arribar a les primeres cases del poble de Tavascan, just on s'ajunten el Noguera de Lladorre (que ve de Broate i Sallente) amb el riu

de Tavascan (que ve del Mont-Roig, Montareny i Gueroso); és a dir, d'una alçada de 2.570 m del cim, és passa als 1.116 m del poble, gairebé 1.500 m de desnivell en poc més de tres quilòmetres de longitud.

A mitja muntanya, es troba la boca d'un subterrani salt d'aigües que fa voltar les turbines de la central de Tavascan.

Serra dels Canals, des de la cota 2.623 m. (Foto: Josep de Tera.)

En aquesta boca, situada a 2000 m aproximadament d'alçada, té l'acabament una pista d'alta muntanya —construïda amb motiu de les obres de la foradada— i per la que cal anar amb compte, perquè en el darrer tros del recorregut té un estimball de quasi mil metres.

Fent un ràpid resum dels quatre cims d'aquesta serra (Gueron, Sabollés, Soliguera i Montcaubo), es pot observar que les seves alçades (2.680, 2.660, 2.590 i 2.570 m) són molt semblants, i fins i tot superiors a les de moltes cotes dels cims de la carena principal de la vall de Cardós (és a dir, de la serralada divisòria); per exemple, el pic de Mariola té 2.661 m, el de Senó en té 2.552, el de Tres Comtes, 2.671, etc.

És aquesta la raó per la qual crec que la serra dels Canals mereix unes ratlles de divulgació, i també perquè totes les muntanyes perpendiculars a la serralada principal ofereixen unes grans panoràmiques.

La vall dels Estanyassos

La serra dels Canals és accessible per l'O (amb desnivells de més de mil

metres, des de les bordes de Noarre) i des de l'E (per una curta vall en la qual hi ha tres petits estanyols que li donen el nom).

Aquesta vall està limitada al N per l'arc de carena que va del pic de Guerosso al cap de Canaletes; a l'E, per la curta serra Marineria; i a l'O, per l'esmentada serra dels Canals.

Damunt de l'estanyet superior, situat gairebé a 2.400 m, normalment es pot trobar una congesta de neu, orientada al S, que s'aguanta fins a finals d'agost o començaments de setembre, amb la particularitat de ser visible des dels pobles de Ribera i Ainet de Cardós.

A una alçada de 2.030 m aprox., i al costat d'un gran prat, hi ha una cabana de reuïdes dimensions i en estat precari, car encara té una part del sostre, però hi ha el perill d'enrunament immediat.

Després —i en parlar de runes—, a 2.000 m d'alçada trobarem la pleta Pilastre, on hi ha les restes d'un campament de les obres hidroelèctriques, i la pista que continua vers la foradada sota el Montcaubo.

Després d'aquesta pleta, la vall cau precipitadament, fins a trobar el Noguera

de Lladorre.

La inclinació d'aquest últim tros de la vall és tan gran, que no és estrany que s'hi despreguin aïllats durant l'hivern, les quals de vegades arriben a interceptar la pista als plans de Boavi.

Una mica d'història

La primera vegada que vaig anar al pic de Guerosso fou l'any 1978, i vaig pujar-hi des de l'estany de Certascan.

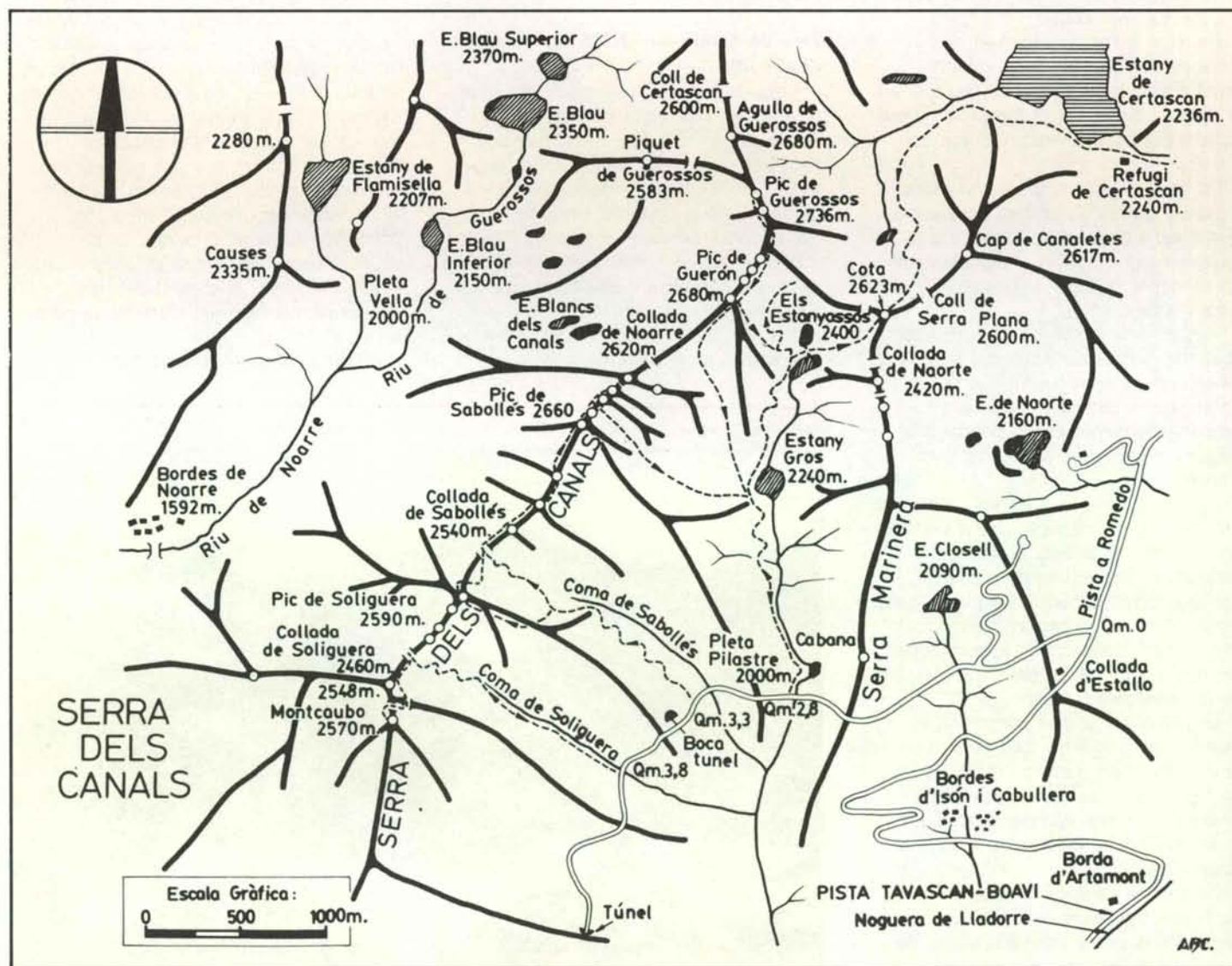
Quan em trobava sota el cim, vaig veure que per arribar-hi havia d'anar, de primer, fins a un ampli coll que hi ha al SE.

Cal recordar que, llavors, la informació sobre la zona era molt escassa, i es limitava només als cims més alts, car encara no havia estat editada la guia «Pallars-Alt Urgell».

No és necessari arribar al coll, sinó que, flanquejant a la dreta (S), s'assoleix una cota innominada, de 2.623 m.

Aquesta cota és un mirador privilegiat, perquè és el vèrtex d'unió de tres valls; per un costat (NE), la de l'estany de Certascan; per un altre (SE), la de l'estany de Naorte; i per últim, la dels Estanyassos (al S).

Des d'aquesta cota és contempla

també tota la serra dels Canals, així com tots els cims de les zones de: Certascan, Romedo, Broate, Sotllo i Pica d'Estats, per l'est; i de la vall de Noarre i Mont-Roig per l'oest.

Pel sud, a l'esmentada vall dels Estanyassos segueix una profunda panoràmica sobre la vall de Cardós, en la qual es distingeix el poble de Ribera, sota la punxaguda punta del pui del Tabaca.

La muntanya és una font inesgotable de descobertes; i per més coneixement que tinguis d'una zona, sempre que assoleixes un nou cim, automàticament, comences a desitjar de pujar-hi per una altra vessant.

Això mateix em va passar després d'assolir la cota de 2.623 m i el pic de Guerosso: va semblar-me que la vall dels Estanyassos fóra una nova via d'accés, probablement més curta, la qual a la vegada m'aproparia a la serra dels Canals.

L'any següent, és a dir pel 1979, vam fer una excursió familiar, per la pista, fins a la foradada sota el Montcaubo; aquesta sortida em va permetre de conèixer com és perillosa aquesta pista, principalment després d'haver passat per un curt túnel; i, alhora, vaig trobar les tres millors bases per pujar als cims de la serra dels Canals.

La primera, i la més important, és l'àmplia pleta Pilastre, que permet seguir la vall dels Estanyassos i pujar als pics de Sabollés, Gueron i Guerosso; és situada a 2,8 Km de l'encreuament de la pista de Certascan-Romedo amb la de Naorte-Pilastre.

La segona base és situada a 3,8 Km de l'esmentat encreuament, i permet, tot seguint una petita vall secundària, de pujar al coll de Soliguera, al N del

Montcaubo i al S del pic de Soliguera.

La tercera i última base és el final de la pista, i permet d'assolir el Montcaubo per la llarga aresta S.

Pics de Guerosso (2.736 m) i Gueron (2.680 m)

Aquesta excursió permet de recórrer tota la part alta de la vall dels Estanyassos. L'he feta dues vegades (una per l'agost del 1980, i l'altra pel maig del 1982) diferenciades per dues petites, però importants, variants.

L'excursió comença a la pleta Pilastre, a la qual es pot arribar amb cotxe per la ja esmentada pista d'alta muntanya.

Cal remuntar el curs del torrent per arribar al cap de molt poca estona a una àmplia jaça, on hi ha la ja

esmentada cabana mig enrunada.

Haig de fer notar, ja de bon començament, una de les dues variants. Perquè el lloc és molt bonic i solitari; però, a ple més d'agost, el silenci hi era absolut; fins i tot hi mancava un soroll; un soroll que, precisament, és el que em fa anar al Pirineu i no a altres muntanyes del nostre país: aquest soroll és la música de fons que fa la remor de l'aigua. És una música que generalment fa companyia durant totes les sortides; al començament se sent l'impetuós soroll dels torrents; més amunt, la lleugera remor de l'aigua en sortir d'un estany; després, el sorollet del rierol acabat de néixer i que salta d'una pedra a l'altra.

¿Qui no ha sentit des de dalt d'un cim

Estany de Certascan, des del pic de Guerosso. (Foto: Josep de Tera)

l'augment d'intensitat del soroll d'un llunyà salt d'aigua, preludi d'una forta ventada?; ¿o bé quan, seguint un camí, de sobte canvia el to i la direcció del soroll de l'aigua, senyal evident que estem apropant-nos a una nova torrentera?

La vall dels Estanyassos és completament seca, l'estiu. El torrent és sec i, a prop de la cabana, forma una petita bassa on per l'estiu no hi ha ni una gota d'aigua.

Però tot canvia per primavera, en plena etapa de desglaç: tot és ple de vida i el torrent hi baixa impetuós i omple d'aigua la bassa i anima la vall amb la seva reconfortant companyia.

Al fons de la immensa jaça hi ha un contrafort; per a superar-lo és pot seguir un corriol, sempre per la dreta del torrent.

A dalt del contrafort hi ha l'estany Gros, a 2.240 m, a mitja hora de camí des de pleta Pilastre. Aquest estany està situat sota la collada de Noarre (O) i, segons l'estació de l'any, està mig sec; malgrat el seu nom, és bastant petit.

Amb vint-i-cinc minuts més, tot seguint la vall i superant un altre contrafort, també per la dreta del torrent, trobem els dos petits llacs dels Estanyassos a 2.400 m.

Aquests dos estanyols estan gairebé junts i situats sota la collada de Naorte (E). El primer és una mica més gran, però durant l'estiu se li noten els efectes de l'evaporació de l'aigua; el segon és més petit, però manté el seu nivell gràcies a la congesta de neu que té a sobre mateix, de la qual ja n'he parlat al començament.

Des d'aquests estanyols es poden seguir dos itineraris: per pujar al pic de Guerossos i per fer-ho a la cota de 2.623 m.

El primer itinerari (que és el que vaig seguir a l'any 1980) consisteix a guanyar alçada per una pala herbosa que hi ha a la dreta (O) dels estanyols, on al començament es veuen molt ben marcades unes fortes rampes que després desapareixen; però, per terreny evident, cal anar a cercar l'ample coll que hi ha al fons de la vall, emmarcat pel pic de Guerosso a l'esquerra (NO) i la cota 2.623 a la dreta (SE).

Aquest coll està situat a cavall de la vall dels Estanyassos al S i de l'estany de Certascan al N, i a trenta minuts dels Estanyassos.

Carenejant en direcció SE i seguint un corriol, arribarem en cinc minuts a la cota de 2.623 m, on l'estany de Naorte passarà a incrementar la ja extensa panoràmica.

Per pujar al pic de Guerosso, haurem de tornar al coll i continuar pujant per un suau llom herbós, tot acostant-nos al fil de la carena, amb vistes sobre la vall de Guerosso, fins arribar, en vint-i-cinc

Estanyassos i collada de Naorte, des del pic de Gueron. (Foto: Josep de Tera)

minuts més, dalt del cim de Guerosso, de 2.736 m.

En total, des de pleta Pilastre, hi haurem esmerçat 1 h. i 55 min. (1 h. i 45 min. si no hem anat a la cota de 2.623 m).

El segon itinerari, que és el que vaig seguir l'any 1982, consisteix a travessar els dos estanys per l'istme que els separa i, deixant el camí a la collada de Naorte a la nostra dreta, començar a guanyar alçada directament per un fort pendent d'herbei (o de neu, car en el meu cas era a ple mes de maig) fins assolir directament la cota 2.623 m. En aquest cas, des dels Estanyassos fins a l'esmentada cota haurem tardat 25 min.

Per tal de continuar vers al cim de Guerosso, cal seguir la primera descripció.

La panoràmica de muntanyes des del cim de Guerosso és semblant a la de la cota de 2.623 m, però és ostensiblement diferent la panoràmica de valls i d'estanys, car no es veuen ni el Naorte, ni els Estanyassos; però, es domina tota la vall de Guerosso, amb l'estany Blanc i els Blaus, i amb les bordes de Noarre al fons, com també el llunyà estany de Mariola, sota el cim del seu nom.

Però la principal característica d'aquest cim és la privilegiada posició que té sobre l'estany de Certascan, que permet dominar-lo completament des de ponent.

Per anar al pic de Gueron cal tornar sobre els nostres passos, però sense arribar a baixar al coll sobre els Estanyassos, sinó que cal anar seguint la carena i anar penetrant, per un suau llom d'herbei, a la serra dels Canals; poc després, es flanqueja sota el fil de la carena i pel vessant dels Estanyassos, i s'arriba fàcilment al pic de Gueron de

2.680 m, a vint minuts de Guerosso.

Des del cim, els angles de les muntanyes han variat lleugerament; ja no és veu l'estany de Certascan, però s'amplia el camp visual sobre els de Mariola, Blanc i els Blaus de Guerosso, i comença a veure's el de Flamisella. Les bordes de Noarre es veuen més a prop, així com la vall de Cardós, amb el poble de Ribera al fons.

A la sortida de l'any 1980, el descens el vaig fer baixant en direcció al coll de Noarre, al qual no s'ha d'arribar, sinó que cal anar girant en direcció a l'estany Gros, on retrobem l'itinerari de pujada. En canvi, el descens de la segona vegada el vaig fer directament fins als Estanyassos, tot seguint una dreta pala de neu.

Pics de Soliguera (2.590 m) i Sabollés (2.660 m)

Per l'agost del 1981 tornava a trobar-me a la Pleta Pilastre, disposat aquesta vegada a pujar al cim de Soliguera i intentar la travessia fins el de Sabollés.

El punt de sortida d'aquesta excursió és situat al costat de la boca d'un túnel d'accés a la galeria subterrània que uneix l'estany de Romedo amb la central de Tavascan. Aquest punt es troba a 500 metres al S de la pleta Pilastre, seguint la pista, i exactament a 3,3 Km de la cruïlla Certascan-Naorte.

Una petita vall s'enlaira a l'O fins a la collada de Sabollés, molt visible des de tota la pleta Pilastre.

Igualment molt visible és un solitari i característic pi que hi ha a la segona meitat d'aquesta petita vall, situat a una alçada aproximada de 2.400 m. Aquest pi és una fita important, car allí es separen els dos itineraris que es poden seguir per anar al cim de Soliguera.

La pujada fins aquest pi és bastant forta i sense camí, per pendents d'herba. En arribar-hi, al cap de 50 minuts, podrem seguir dos itineraris per assolir el cim de Soliguera.

Un itinerari consisteix a continuar pujant, durant 20 minuts més, fins a la collada de Sabollés, a 2.540 m, tot travessant probablement una congesta de neu, molt amagada i, per tant, invisible des de pleta Pilastre.

Des de la collada, oberta ja sobre les bordes de Noarre i la vall de Guerosso, cal anar a buscar una cornisa pel vessant de pleta Pilastre (E) que segueix guanyant alçada paral·lelament a la cresta fins arribar sota la vertical del cim; llavors, cal anar a guanyar, per terreny fàcil, una petita bretxa que hi ha al N del cim, i després només resta pujar-ne els últims metres pel vessant de Noarre (O) fins arribar al cim de Soliguera, de 2.593 m.

Des de la collada haurem trigat vint minuts fins arribar al cim; i, en total, des

del peu de la pista, hi ha 1 h. 30 min.

L'altre itinerari, que és el que vaig seguir, consisteix a deixar (en arribar al pi característic) la direcció O que mena a la collada de Sabollés, i girar a l'esquerra (S) i pujar per una tartera fins assolir el llom del contrafort E, que baixa directament del cim. Després cal continuar pujant pel contrafort fins arribar al petit coll que separa les dues puntes del pic de Soliguera; immediatament després, s'han de guanyar els pocs metres que ens separen de la punta que hi ha a la nostra dreta (N), que és la més alta. Des de la pista fins el cim, per aquest segon itinerari, haurem trigat 1 h. 25 min.

En arribar-hi era molt d'hora; el sol encara era molt baix i la vall de Noarre romania completament a l'ombra; a més a més, el dia es presentava molt boirinos i, per tant, no era per gaires contemplacions panoràmiques. Tot i així, el cim queda pràcticament sobre la vertical de les bordes de Noarre, i per tant se'n té una perspectiva molt aèria.

Nogensmenys, el cim de Soliguera, així com la resta dels cims de la serra dels Canals, tenen una molt particular panoràmica sobre l'estany de Flamisella, situat al peu del pic del seu nom, a la vall de Guerosso.

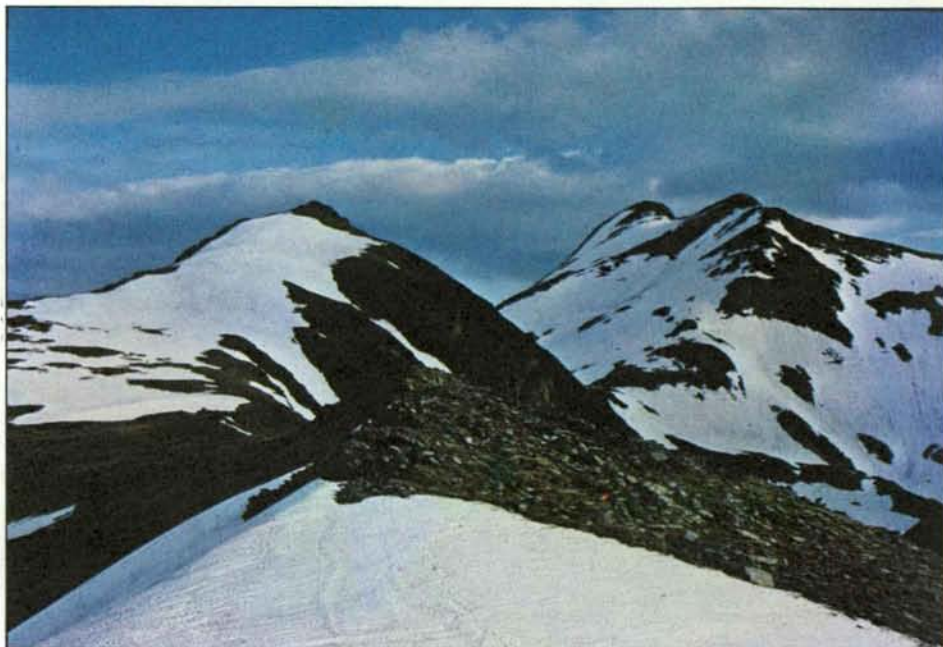
Aquesta particular perspectiva la dóna el fet que, des del pic de Gueron, de l'estany només se'n veu una petita part; des del de Sabollés es veu molt millor; és des del de Soliguera on es veu quasi completament, i gairebé frontalment; finalment des del Montcaubo, es veu completament i frontalment, però ja queda situat una mica massa lluny.

Seguint el meu objectiu, vaig deixar el cim de Soliguera i, pel primer itinerari, però evidentment en sentit contrari, vaig baixar fins a la collada de Sabollés. Allí vaig emprendre la llarga, però fàcil, pujada al bonic cim de Sabollés. Aquesta llarga aresta (55 min.) ens portarà de sobre la vertical de les bordes de Noarre fins a sobre la vertical de la pleta Vella de Guerosso; a més a més, ens farà comprendre per què aquesta serralada és diu «dels Canals», car tot el trajecte és ple de canals que baixen vertiginosament fins al fons de la vall de Noarre.

La pujada per la cresta (sempre molt fàcil) és fa pel vessant de Noarre (O) durant quasi tot el recorregut; quan aquest aiguavés és complica, cal passar al vessant E, on sempre trobarem el pas necessari per continuar pujant.

La cresta s'arrodona en arribar a la doble punta S del pic de Sabollés, de 2.660 m. Després d'assolir aquesta punta, vaig pujar a les dues cotes centrals, gairebé de la mateixa alçada. Cal baixar uns metres en direcció N fins al fons d'una petita bretxa, i remuntar després fins a les dues puntes centrals

Pics de Guerosso i Certascan, des de la cota de 2.623 m. (Foto: Josep de Tera.)

(10 min.).

La panoràmica és semblant a la del cim de Soliguera, amb les diferències ja esmentades de les bordes de Noarre (ara més lluny) i de l'estany de Flamisella (més a prop); continua gairebé invariable la panoràmica general, que va des de la Pica d'Estats fins a les muntanyes de les valls d'Espot i Llessui.

La meua intenció era baixar fins a la collada de Noarre, però la canal que surt de la bretxa immediata a la doble punta S, i que mena gairebé fins a l'estany Gros, em va semblar factible i per tant vaig canviar d'objectiu.

Vaig recular sobre els meus passos fins a l'esmentada bretxa, i vaig baixar durant trenta minuts per aquesta dreta canal, fins al tarteram que envolta l'estany Gros.

Aquesta canal, que baixa encaixonada entre els estreps que es despenen de les dues puntes que flanquegen la bretxa, és bastant dreta i plena de pedra desfeta, cosa que en facilita la baixada i, per la mateixa raó, ha de dificultar-ne la pujada.

Una vegada arribats a l'estany Gros, cal continuar vers la pleta Pilastre, segons l'itinerari al pic de Gueron.

Montcaubo (2.570 m) i Montcaubo N (2.548 m)

És l'últim cim de la serra dels Canals; és el situat més al S i, a més a més, és el vèrtex d'unió de les valls del Noguera de Lladorre i del riu de Tavascan.

El cim està format per dues puntes, separades per una petita cresta. La cota més alta (2.570 m) és la situada més al S i, per la seva privilegiada posició, gaudeix d'una panoràmica excepcional; però la cota de 2.548 m, tot i éssent més baixa, ofereix igualment una gran

panoràmica, car domina tota la vall de Guerosso, mentre que el cim més alt queda ja separat d'aquesta vall.

Aquesta excursió és la més curta de totes (1 h. 10 min.), i per tal de fer-la recomano escollir un dia ben clar, car és principalment una passejada fotogràfica i panoràmica.

Novament, durant l'any 1982 (però ara a finals del més d'agost) tornava a trobar-me a la pista de la pleta Pilastre, concretament en el punt quilomètric 3,8 des de la ja esmentada cruïlla de la pista de Romedo amb la de Naorte. En aquest lloc, una estreta i seca torrentera, que no sembla que sigui una petita vall, mena fins a la collada de Soliguera, invisible des d'aquest punt.

Cal començar a pujar per aquesta estreta i dreta torrentera; molt aviat, el fort pendent del començament va disminuint, alhora que la vall es va obrint i apareixen al fons el Montcaubo i la collada de Soliguera.

A causa de la configuració de la vall, quan es comença a veure la collada de Soliguera també desapareix la pista, i la muntanya torna a prendre tota la seva primitiva imatge de bellesa; els més de mil metres que ens separen del Noguera de Lladorre es tornen més salvatges en no haver-hi cap obstacle que trenqui els forts pendents que baixen vertiginosament fins el fons de la vall.

En anar guanyant alçada vers la collada, aquesta aèria sensació es va incrementant i, de vegades, sembla que les bordes d'Isón quedin sota mateix dels nostres peus. En ser sota l'últim pendent de la collada de Soliguera, és probable que hi trobem, molt amagada, una congesta de neu. Després, un fort pendent d'herbei ens conduirà fins a l'esmentada collada, a 2.460 m i a 50

min. des del peu de la pista.

Aquesta collada comunica amb la vall de Guerosso, i sota mateix hi ha les bordes de Noarre. En deixar la collada ens trobarem amb el pas més complicat de tota la sortida, car s'han de grimpar uns tres metres per la paret que tanca la collada pel S, fins assolir una còmoda cornisa que va en direcció O i que, per tant, ens porta a l'aiguavés de Noarre; després, ja per terreny fàcil, hem de tornar al vessant E, per tal de flanquejar la cota de 2.548 m, fins arribar a un petit collet que hi ha entre l'esmentada cota i el seu estrep E.

Des d'aquest collet es pot pujar fàcilment i en pocs minuts a la cota de 2.548 m o Montcaubo N, que és un important nus d'arestes.

Per a continuar fins al cim principal, des del collet cal baixar uns metres fins a una nova bretxa, situada una altra vegada a cavall de les dues valls; però ja no es veuen les bordes de Noarre, les quals queden amagades darrera de l'important estrep (O) que es desprèn del Montcaubo N.

Des d'aquesta bretxa, una curta pujada ens portarà a una aresta plana; seguim-la i arribarem en una altra bretxa, situada immediatament a sota el cim del Montcaubo, de 2.570 m. Hi arribarem

(amb vint minuts, des de la collada de Soliguera) tot pujant els últims deu metres.

Normalment, durant les vacances d'estiu hom pot triar els dies per a fer les sortides, i, naturalment, hom escull els que li semblen millors. Aquesta selecció no sempre surt bé, i això és justament el que em va passar durant l'estiu 1982: en més d'un cinquanta per cent d'excursions el dia se'm va girar a la meitat, i allò que prometia ser una magnífica sortida de muntanya, es va convertir en una precipitada tornada sota la pluja, la boira i, de vegades, sota els trons i llamps.

La sortida al Montcaubo és pot incloure, parcialment, dins de les de boira.

Només em quedava un dia de vacances, en feia dos que plovia sense parar, i ja havia perdut les esperances de pujar al Montcaubo durant aquell estiu. De sobte, a mig matí va parar de ploure i el cel es va començar a obrir amb senyals evidents que s'aclariria totalment. Vaig voler aprofitar l'última oportunitat que em quedava per pujar al cim, i me n'hi vaig anar.

Les boires només quedaven enganxades a les muntanyes, mentre

que, al mig de les valls, el cel ja era completament blau i amb la lluminositat típica de l'atmosfera neta després d'una llarga pluja.

D'aquesta manera anava pujant al Montcaubo, dins de successives alenades de boira. Tan gran era la meua confiança en el bon temps que, fins i tot, havia carregat el tripode a la motxilla, per tal de poder precisar millor les fotografies sobre la immensa panoràmica de què pensava gaudir.

El raonament era encertat, però desfasat d'horari, ja que no disposava d'un temps indefinit per romandre a dalt del cim; m'esperaven a Ribera de Cardós a l'hora de dinar.

Vaig esgotar el temps fins al màxim, tot romanent més d'una hora a dalt del cim amb el tripode clavat a terra, perquè el dia anava millorant lentament; però, finalment, vaig haver de desistir i deixar per un altre dia la fotografia per la qual havia pujat carregat amb el tripode, el tele-objectiu i el duplicador; consistia a fotografiar el campanar romànic de Ribera de Cardós des de dalt del Montcaubo.

En arribar de nou a la collada de Soliguera, ja hi havia el cel completament blau i tan sols la boira tapava les puntes dels llunyans cims de Sotllo, Estanys i Baborte. Des del coll vaig poder fotografiar la panoràmica de llevant i la de ponent, però la vista sobre el sud, és a dir, sobre la vall de Cardós, la tapava precisament el cim del Montcaubo.

Des del coll, vaig continuar baixant pel mateix itinerari de pujada, fins arribar de nou a la pista, després de 35 minuts d'haver sortit del cim.

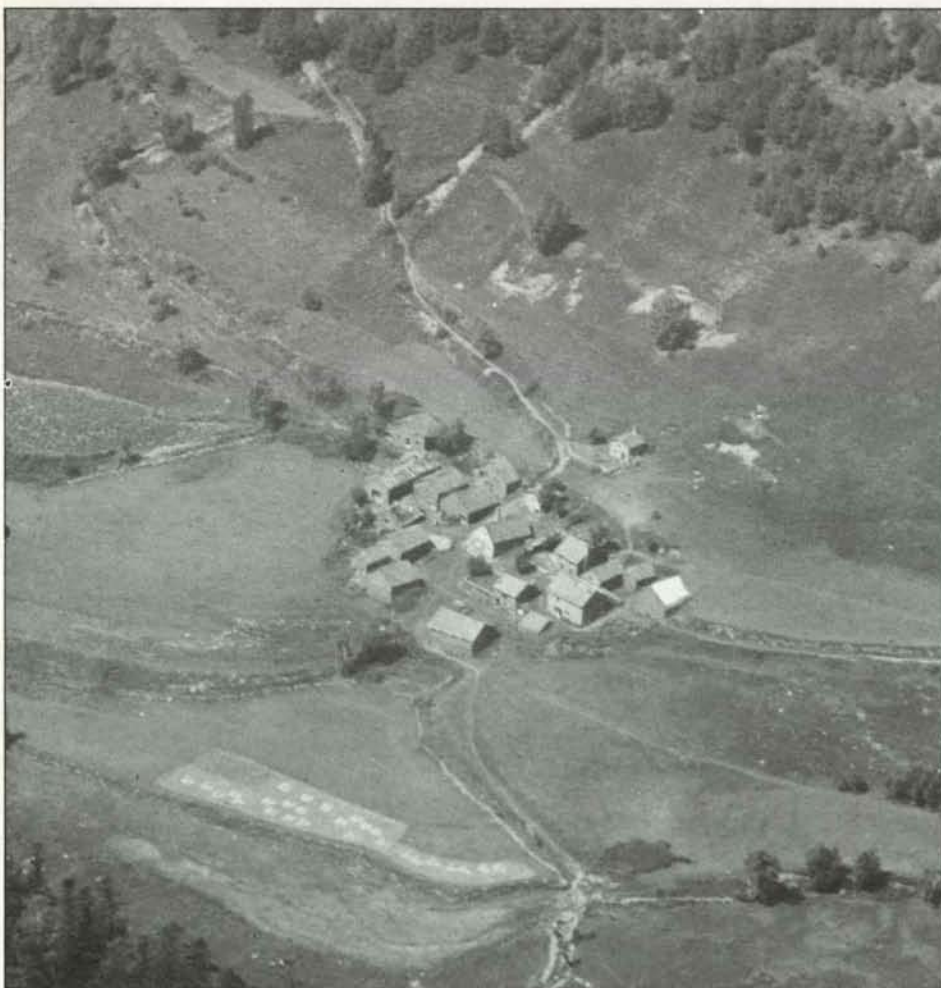
Conclusió

Amb aquest article he intentat de començar a descriure un lloc normalment poc conegut del nostre Pirineu.

He anat explicant els itineraris a tots els cims; però, evidentment, hi ha més itineraris per assolir-los. Per tant, és un article obert i s'ha d'anar completant. Per exemple, manquen els itineraris següents: als cims de Sabollés i Gueron des de la collada de Noarre; al de Soliguera, des de la collada del seu nom; al Montcaubo, des del final de la pista; i, principalment, manquen els itineraris a tots els cims des de les bordes de Noarre. Tots ells són realitzables i es veuen fàcils, però cal resseguir-los per poder-ne parlar amb propietat.

Després vindran les ascensions per les innombrables canals, principalment en hivern. Llavors, es tindrà una àmplia descripció de la serra dels Canals. Per tant, els tres itineraris ressenyats en aquest article quedaran com una base de partença de les nombroses possibilitats que ofereix aquesta serra.

Bordes de Noarre, des del coll de Soliguera. (Foto: Josep de Tera)

UN APLEC NO CONTAMINAT

A la seva *Guía a la España Mágica*,⁽¹⁾ concretament a la pàg. 150, pertanyent a l'itinerari 10 (un recorregut per l'Alt Empordà), García Atienza, el seu autor, diu textualment, referint-se al poble de Mollet de Perelada:

«...a este lugar habría que venir precisamente el primer sábado después de la Pascua de Resurrección, y a ser posible a las 6 de la madrugada, porque esta es la hora en la que absolutamente todo el pueblo se pone en movimiento para la romería más impresionante de estas tierras: cuatro horas de ida y otras tantas de regreso para visitar la ermita de la virgen que hay en Requesens, por trochas montañosas increíbles, siguiendo el curso del río Anyet. Les aguarda a su paso una recepción de campanas lanzadas al vuelo en Sant Climent Sescebes y una parada obligada en plena serranía pirenaica, en el llano llamado de la Ribera. A lo largo del camino se levantan dólmenes que proclaman, con voz de piedra, que aquella romería tiene más milenios que los que el cristianismo le concede».

Aquestes ratlles em van intrigar, a l'igual que moltes altres d'aquest llibre. I també, com he fet en semblants ocasions, vaig decidir de fer personalment el romiatge, a fi de veure sobre el terreny de què es tractava i intentar treure'n algunes conseqüències que justificassin l'opinió de García Atienza.

El dissabte anterior a aquella diada hi vaig anar; en primer lloc, per tal de saber trobar el poblet a través del laberint de carreteres empordaneses,

Joan M.ª Gallardo i Matheu

Segona font ferruginosa. Adornada en temps més moderns amb taula i bancs, no és utilitzada per l'aplec. Es troba a la mateixa alçada del santuari, i a una distància d'aquest d'uns 200 m. (Foto: Joan M.ª Gallardo)

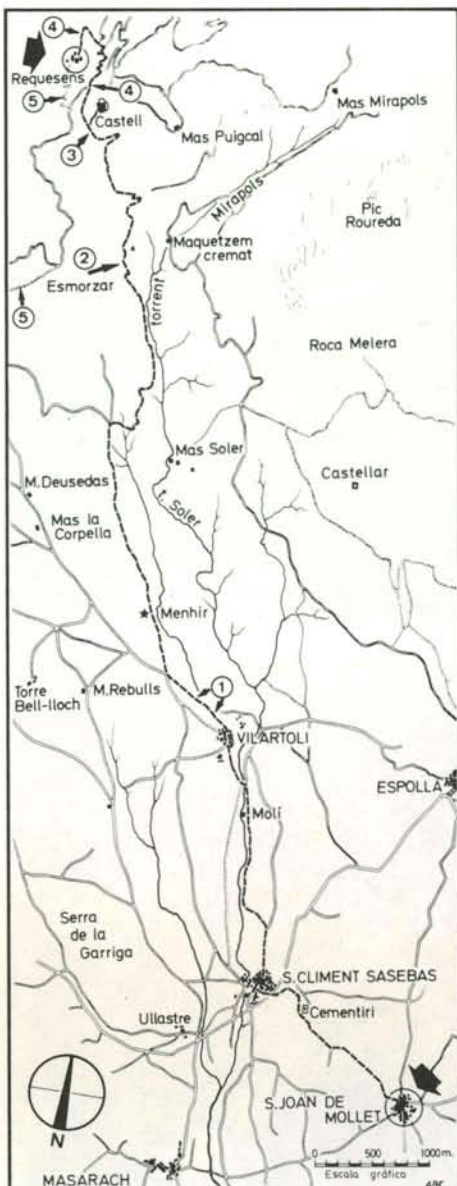

sobretot durant la nit; i, en segon lloc, per tal de conèixer la realitat dels horaris, distàncies, etc. I així ho vaig fer.

El santuari on es venera la Verge de Requesens es troba situat a la vora del castell del mateix nom, i a una alçada aproximada de 600 m, en la vessant S de la carena pirinenca per on passa la línia de la frontera. El conjunt es veu a simple vista des de Mollet de Perelada, i sembla molt més a prop del que realment és: cosa d'uns 17 Km.

Del romiatge en diuen «la processó de tramuntana», perquè es tracta d'una processó i segueix quasi exactament la direcció N. Però, vulgarment, és conegut com «el dia del menjar i del beure», per les evidents raons que més endavant veurem. L'horari, més o menys oficial, és el següent:

- 6h – Repic de campanes, per a despertar als dormilegues.
- 7h – Emprèn la marxa la processó, amb un petit santcris al davant.
- 7h 20 – Les campanes de Sant Climent saluden el pas de la processó.
- 9h 30 – Arribada al Pla de la Ribera. Parada i fonda per a esmorzar.
- 10h – Es reemprèn la marxa, i s'enfoca la pujada.
- 12h – Arribada al santuari. Es prenen posicions per al dinar.
- 13h – Missa.
- 13h 45 – Distribució del «ranxo».
- 14h – Dinar familiar.
- 16h 45 – Rosari.
- 17h – S'emprèn el retorn.

INDICACIONS

- ① Restes d'empedrat en el camí
- ② Pla de la Ribera
- ③ Capella primitiva
- ④ Situació de les dues fonts ferruginoses
- ⑤ Camí antic
- Camí seguit per la processó
- ➡ Punts de sortida i arribada

18h 30 – Arribada al Pla de la Ribera. Parada i fonda per a berenar (no s'en perden ni una!). Aquí s'acaben les existències que, miraculosament, hagin sobrat del dinar.

19h – Retorn a Mollet.

21h – Arribada al poble on, els pocs que s'hi han quedat o els que hi han arribat abans en cotxe, surten a rebre els de la processó amb ciris encesos. Es fa una volta al poble bo i cantant, i es dona per finalitzada la Processó de

Tramuntana, o el dia de menjar i del beure.

L'horari oficial no diu res de l'hora en què hom sopa (!)

Amb aquesta informació, doncs, em trobava a Mollet el dia assenyalat, a un quart de vuit, just quan feia 5 minuts que la processó havia emprès la marxa. (Vaig preguntar la direcció que calia prendre a uns homes que carregaven les cistelles familiars dels queviures en un remolc de tractor, a fi que els participants a la processó poguessin caminar amb les mans lliures.)

Els primers dos quilòmetres, fets per carretera fins a Sant Climent, entre les primeres llums de l'alba, foren molt avorrits i fins i tot decepcionants. No obstant, després d'aquest poble, quan s'agafa el camí de terra i aquest comença a serpentejar entre hortes i el riu, la cosa ja adquireix un major atractiu. Passat el llogarret de Vilartolí, m'adono que les grosses pedres que hi havia pel camí, en dos trams d'uns 20 m, eren restes d'un antic empedrat. Es tractava, doncs, d'un camí important!

Arribats al camí de la carena, ben aviat sorgeix per l'esquerra un magnífic menhir: la «Pedra dreta». M'hi acosto i observo que té la secció triangular, en forma de triangle isòsceles. El seu vèrtex es troba orientat aproximadament al S, i dues de les seves cares estan treballades, perquè són planes.

M'uneixo a la cua de la processó, que segueix carenejant pel camí, sempre amb la petita creu al davant. Anem pujant lentament, fins que entrem ja de manera franca al bosc, un bosc d'alzina surera bàsicament, amb pinzellades de color que hi posen les flors boscanes de tots colors que hi floreixen per

primavera.

Tinc algun petit canvi d'impressions amb alguns components de la processó, però no duren massa, perquè jo vaig observant tot el que m'envolta. Per altra part, sóc de naturalesa poc comunicativa. Ens sobrepassen ja alguns cotxes i el tractor amb el remolc que porta les vitualles familiars.

Arribem al Pla de la Ribera després que una lleugera baixada del camí ens porta del nivell de la carena al del riu, a la ratlla dels 300 m d'alçada. Allí ja hi ha els qui han vingut en cotxe, i hi preparen l'esmorzar, puix tots han sortit de casa amb solament una tassa de cafè amb llet i algunes galetes a l'estómac.

Filmo un xic les pintoresques escenes que hi tenen lloc, entre fuets, pa amb tomàquet i llangonisses, menjo els meus ganyips per a refer-me, i empenco en solitari la pujada, a fi de fer-la al meu aire i poder així filmar l'arribada de la processó al santuari.

La pujada és forta, però bonica. El castell de Requesens, que al llarg de la marxa d'aproximació s'havia anat perfilant a dalt del turó, se'ns va acostant i mostra a poc a poc els seus detalls. Ara no és habitat. Però, molt ben reconstruït a principis de segle, va ser ocupat per ambdós exèrcits al llarg de la darrera guerra civil. Abandonat posteriorment, els propietaris se'n van desinteressar i ara comença a deteriorar-se per les teulades.

De cop, al darrera d'un revolt, se'm presenta el santuari, encara a uns 100 m més amunt, gairebé al nivell del castell. Començo a veure bestiar lliure. Passo pel costat de la capella vella, romànica rústica, transformada posteriorment en

Muralla que forma part del castell pròpiament dit. Es poden apreciar les grans pedres utilitzades en la seva construcció, que destaquen entre les normals, més petites. Podria tractar-se d'elements constructius aprofitats de fortificacions anteriors. (Foto: Joan M.ª Gallardo)

masia que serveix avui d'estable, i arribo finalment al lloc on es troben les restes d'uns molins amb llurs rescloses i canals, els quals, pel seu aspecte, sembla que han estat utilitzats fins a temps relativament recents.

Després de rebre per l'esquerra el camí que puja de Cantallops, comença la pujada final, i es deixa a la dreta el turó del castell. Veig a la vessant de la muntanya restes de feixes, avui dia envaïdes totalment pel bosc. Petites esplanades ermes indiquen l'antiga existència de cultius en aquell lloc (cosa lògica, per altra part, puix la gent del castell i els servidors bé havien de subsistir).

Arribo al santuari quan hi comencen a arribar els primers cotxes. La gent s'afanya a prendre posicions: obren les taules plegables i endrecen el lloc escollit. Hom comença a arreplegar llenya i a preparar els focs que, un cop reduïts a brases, serviran per a coure les viandes. L'ambient és alegre i es va animant a cada nou vingut.

Tothom va vestit de festa; les dones amb llur millor vestit, i els homes amb el «del diumenge». Als vells, ningú no els treu la gorra.

A quarts d'una arriba la processó que, amb la creu al davant, entra a l'esplanada bo i cantant. La travessa i s'encamina a l'església, on deixen el santcris, i els romeus finalment poden reposar.

A la una comença la missa, dintre aquella esglesiola coberta amb volta de canó apuntada, on jo calculo que hi deuen caber unes 150 persones. L'altar és guarnit amb flors.

Em va impressionar la senzillesa de la cerimònia i la espontaneïtat de la gent. Era el poble que prenia part en la seva missa, dintre d'un ambient de cordialitat que ben aviat em va captivar. A l'ofertori, cinc nens i nenes recitaren per torn petits poemes rústecs, i dipositaren després uns pomells de flors casolanes als peus de la imatge de la verge barroca que, així, va quedar embolcallada amb aquestes ofrenes.

El sermó, de 10 minuts escassos, va tocar els temes precisos amb les paraules adequades, per tal que les idees entressin fàcilment en aquells cervells de l'Alt Empordà. Entre altres coses, va esmentar el poc ortodoxe concepte de l'augment de la receptivitat de la persona amb un prellongat contacte amb la naturalesa, com era el cas dels qui en processó havíem pujat a peu. (No vaig poder estar-me de felicitar l'oficiant, el rector de Mollet, un cop acabada la missa: se'n va mostrar molt sorprès. Després d'un breu intercanvi de frases, finalment em va dir: «Amb tant de vinagre com s'ha de beure cada dia, les seves paraules han estat com un caramel». Bonica reflexió, a fe!).

El dinar. Part de la gent escull aquest lloc, al costat de la font, on es gaudeix tant de sol com d'ombra a voluntat. Es poden observar els petits planells que en el seu dia foren feixes de cultiu, entre les quals passava l'antic camí d'arribada. A la part inferior, la bassa amb la qual encara es reguen les poques hortes existents. (Foto: Joan M.ª Gallardo.)

Al Pla de la Ribera i després d'haver ben esmorzat, una cordial cantada amb l'alegria de la festa.

Continuant la missa, vingué l'adoració de la relíquia, a la qual van participar tots els assistents. Molts d'ells, joves i vells, van combregar, arribada l'hora. I finalment, acabat l'acte, va tenir lloc l'emotiu cant dels goigs. Una estrofa els homes, una les dones, per acabar la darrera tots junts, donant més lentitud i majestat a la repetida cantinela amb què havien anat enaltint les virtuts i els miracles de la Verge. Era un final realment íntim i emocionant per aquell poble que, un dia a l'any, ret homenatge a aquella patrona perduda a les vessants pirinenques.

Sortida de missa. Parlojejar de la gent, corredisses de la mainada, llum, color i moviment, ambient festiu. Vagabundejo entre la gent, tot filmant escenes captivadores i espontànies.

Tot d'un plegat, corre la veu: «...que ja donen el ranxo...!». I, efectivament, allí, a

l'esplanada, pervivia el costum medieval de donar de menjar als pelegrins per part dels senyors del castell. Tothom anava responant a aquest avís, proveïts de qualsevol estri que pogués contenir el potatge (en general eren els plats sopers de la vaixella de casa).

Es comencen a formar pintoresques cues davant de dues grans peroles d'aram, ben brunyides per dins i totalment negres de sutge per la part de fora, al darrera de les quals hi havia, somrients, els masovers del santuari, armats amb grans cullerots.

El ranxo estava compost per fesols del país, arròs i fideus, i segons la perola de què es tractés, amb més o menys additament d'espècies (pebre, particularment), destinades a estimular la set. No cal dir que el jovent feia cua davant la més picant.

Evidentment, aquesta menja no era la

medieval original, puix que en aquelles llunyanes èpoques es desconeixien aquests components. Però, així com amb el temps la finançació de la menja ha passat de mans dels senyors a les de la parròquia, també la composició ha anat variant respecte a l'original.

Tot mastegant els fesols es vivia l'alegria del aplec; l'alegria de la gent en trobar-se reunida de nou en aquell lloc, i l'alegria que el dia els acompanyés amb una bonança.

Jo parlava amb gent desconeguda, que em tractaven com si m'haguessin conegut de tota la vida. Un vell em va preguntar: «Veritat que vostè...?», i em va explicar fil per randa el que jo havia anat fent des de la meua sortida de Mollet. Instintivament vaig pensar en els tam-tams de la selva africana.

Puc dir que, després d'haver repetit de ranxo i de completar el dinar amb una ració de ganyips i un bon trago d'aigua fresca de la font, no em van quedar ganes per a menjar res més. Però, per a la resta de la gent, allò havia estat tan sols l'aperitiu. El vertader dinar s'estava coent sobre les graelles, al caliu dels focs que havien encès una hora abans.

En voleu de costelles, talls de llom, carn magra i butifarres de tota mena que s'estaven daurant sobre les roges brases, tot i agafant aquell regustet de fum de fusta viva! Tot eren tràfecs de graelles, mentre les dones preparaven l'amanida, guarnida amb bons trossos de fuet i de llangonissa, que anaven posant a la vaixel·la portada de casa, sobre les millors tovalles que tenien, sobre taules, sobre l'erba... tan se valia! I no cal dir la muntanya d'ampolles posades en fresc a la pila de la font. Allí es tractaven de tu el xampany amb el carinyena, el rioja, el priorat i la garnatxa, i amb el vi dolç del país amb el qual s'ha d'anar amb molt de compte!

No cal dir que vaig esgotar la meua provisió de pel·lícula, perquè les escenes pintoresques s'esdevenien a ritme vertiginós. Va ser una llàstima no haver pensat a fer fotografies, ja que, aleshores, aquestes ratlles haurien estat acompanyades amb imatges més vives de les que vaig prendre dues setmanes més tard.

A dos quarts de tres, i després de fer els meus càlculs, vaig emprendre la marxa en solitari, amb recança. Però tenia al davant 17 Km de camí, i encara que en part eren de baixada, ningú no em treia les meves quatre hores llargues de caminar fins arribar al cotxe, que el tenia descansant a Mollet.

La tornada no té història. La meua, vull dir.

Fins ací resta exposat allò que vaig veure i sentir al llarg d'un romiatge envoltat d'un ambient natural, cordial i

Part posterior de la primitiva capella romànica, situada al peu del castell, en plena vessant i a la vora del camí procedent del Mollet.

Es veu clarament l'absis principal, acompanyat a la dreta per un altre de més petit. (Foto: Joan M.ª Gallardo)

afortunadament no contaminat, ni per estranys ni per esnobismes; tot era casolà. Però, no obstant, resten en peu les preguntes inicials, les que em van moure a emprendre l'aventura.

En primer lloc, la situació del castell. No defensa res, ni poble ni encreuament de camins, ni frontera... A més, és edificat al cim d'un turó aproximadament cònic. I sabem que les civilitzacions precristianes acostumaven a situar llurs més sagrats santuaris sobre els turons d'aquesta forma.

En segon lloc, el mateix fet de l'aplec, celebrat després de molts quilòmetres, a ple bosc, partint de Mollet i seguint la direcció Nord. Seria més lògic que el romiatge sortís de Cantallops, situat molt més a prop, o bé, fins i tot, de Sant Climent. D'altra part, resta per explicar el fet que l'aplec es faci en forma de processó, una manera insòlita de portar a terme aquestes celebracions.

Al fet d'haver-hi un menhir a la vora del camí, no li dono cap més importància que la de ser fruit d'una casualitat; la regió és encara avui molt abundant en restes megalítiques. I, probablement, el menhir és anterior al camí.

La clau que em va permetre de trobar una resposta raonable a aquestes preguntes i reconstruir la història del lloc, va ser la troballa (en els llocs indicats en el plànol) de dues fonts ferruginoses, d'un alt contingut de ferro a jutjar per la forta coloració vermella que tenien els llots que qualsevol font té en els desguassaments. Partint d'aquest fet, la història del lloc es pot reconstruir de forma aproximada, però

versemblantment verídica.

En un moment indeterminat de la protohistòria, uns pobles pre-celtes (ligurs, pelasgis, tribus oestrimniques, curetes, etc.), van descobrir les virtuts curatives d'aquelles aigües per a determinades malalties, l'origen de les quals seria la manca de ferro. Però, probablement, llur manca d'estructura política, social i cultural no en va facilitar l'aplicació metòdica. Potser podríem exceptuar els ligurs, que poden ser (sota certs aspectes) els predecessors dels celtes.

Sabem que els pobles agrupats sota aquest darrer nom van tenir la virtut de recollir i assimilar per a ells tots els coneixements que van poder aprendre dels pobles, els territoris dels quals anaven ocupant en aquella expansió, i podien així desenvolupar, sobre aquestes sòlides bases, una gran cultura (ignorada fins ara), les principals característiques de la qual anem, però, descobrint a poc a poc, principalment a través de Plini el vell, Estrabó, Juli Cèsar i d'altres. L'adequada interpretació de tradicions i llegendes també ens ajuda a complementar i ampliar els nostres coneixements sobre l'estructura d'aquella civilització, deliberadament esborrada per les que la van succeir.

La regió catalana formava part, indubtablement, de la zona ibèrica mediterrània; però cada dia més s'accepta el fet que els celtes poseïen certs enclavaments en territori ibèric; això, els ibers, un poble pacífic, els ho van permetre, puix en treien profit. És sabuda la gran quantitat d'arrels celtes

que contenen molts toponímics empordanesos.⁽²⁾

Els druides celtas, successors sens dubte d'uns anteriors «homes savis» ligurs, i que entre altres coses es distingien per ser uns metges eficaços, de seguida van aprofitar-se de la virtut curativa d'aquelles aigües. I, naturalment, d'acord amb les bases de llur religió naturalista, l'indret va ser declarat sagrat, al meu parer, per les següents raons:

- per tractar-se d'aigua (element primordial);
- per tenir aquesta aigua virtuts curatives;
- per brollar de la terra; i
- per trobar-se en ple bosc.

El «balneari» allí creat va esdevenir, doncs, un indret altament sagrat per les citades raons, així com pel seu entorn. És lògic suposar que en el proper turó cònic s'hi bastís un altar o santuari dedicat a la Mare Terra, origen de tota fertilitat i de tota vida.

El camí que hi menava tenia totes les probabilitats de (seguint el curs de la Muga) venir directament del mar, concretament del golf de Roses, un bon lloc natural de desembarcament pels qui venien per mar. La troballa d'enterraments celtas a la vila de Perelada (cap allà als anys 24 i que va fer rodar el cap als nostres historiadors i arqueòlegs), no solament pot indicar l'existència d'un enclavament celta en territori iber, sinó que també ens pot confirmar que el camí passés per aquell lloc.

És de suposar que un altre camí podia arribar a Requesens procedent de la Gàl·lia, possiblement passant pel coll del Portús i, girant després cap a l'Est, passant per l'actual Cantallops. Pot ser una confirmació d'aquesta hipòtesi l'existència, prop del camí actual, d'una ermita dedicada a santa Llúcia, una santa que, segons hom creu, no representa sinó un mitjà de cristianització (per semblança fonètica) de llocs antany dedicats al déu celta Lug.

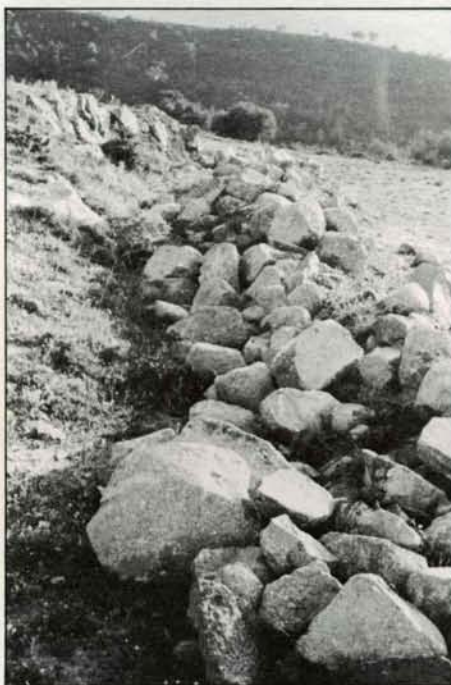
La vinguda dels romans va destruir el celtisme, i prohibí als druides l'exercici i l'ensenyament de llurs coneixements, llevat dels de medicina, perquè aquesta era una matèria que no dominaven i, per tant, els resultava d'utilitat. Crec, doncs, que el lloc va continuar en actiu; probablement, després d'haver substituït l'altar celta del cim del turó per un altre dedicat a la deïtat romana de semblant significat, i probablement acompanyat per un rústic *oppidum* destinat a vigilar aquell lloc, de pervivència sagrada.

Les invasions barbàriques que segueixen el desmantellament de l'imperi romà només ens deixen conjectures respecte al destí del lloc. Probablement, les aigües van continuar utilitzant-se, per més que els druides que en controlaven l'ús haguessin desaparegut. És possible que algun tipus de fortalesa militar

Menhir la «Pedra dreta», situat vora al camí, a poca estona de sortir de Vilartoll. (Foto: Joan M.ª Gallardo.)

Aquestes són les pedres que fins fa poc van formar les darreres restes de l'empedrat del camí de Requesens. Ara ja ven mal amuntegades al llarg d'un marge, a la dreta del camí.

substituís al cim del turó el suposat *oppidum* romà.

I, amb el temps, pel fet que en la memòria ancestral dels habitants de la regió aquell lloc continuava mantenint el seu caràcter de sagrat, s'hi va edificar una rústica capella per a justificar la sacralització del lloc, sota l'advocació de la deïtat de torn; en aquest cas, i amb motiu de la cristianització, la Verge Maria, successora de la Mare Terra, i probablement amb una imatge negra.

El tradicional caràcter sagrat de l'indret demanava una vigilància; aquí té l'origen el castell, destinat únicament a aquesta misió. La seva utilitat primera es va anar perdent a poc a poc en la memòria, i prengué més importància el seu paper de residència feudal. És probable que sigui d'aquesta època l'empedrament de part del camí, les restes del qual he esmentat abans.

Més endavant encara, s'hi va edificar un nou santuari, situat més amunt que l'antiga capelleta, ja en el lloc actual, i orientat de forma que l'entrada es trobés directament enfocada a l'antic camí de pujada (veure el plànol, n.º 5), justament d'esquena a l'indret on arriba el camí actual que es va construir molt més endavant.

Quant a la processó, és una probable pervivència de l'antiga celebració, a la qual acudien tots els pobles de la contrada, tot fent el camí de mar, i coincidint amb l'equinocci de Primavera. Era una festa en la que es pregava perquè la Terra, amb la seva fertilitat, els propiciés una bona collita. Les diferents alteracions i modificacions que va anar sofrint, al llarg dels segles i a través de les diferents cultures que es van succeir, no podem ni conjecturar-les; però el fet va perdurar fins a esdevenir l'actual processó de tramuntana que abans he descrit.

Que avui surti concretament de Mollet i no de Perelada, de Sant Climent o de qualsevol altre punt del camí de mar, ha d'obeir a alguna raó que se m'escapa.

Quan, dues setmanes més tard, vaig tornar a l'indret per tal de fer les fotografies que acompanyen aquestes ratlles, en arribar al punt del camí marcat en el plànol amb el n.º 1, em vaig trobar amb la desagradable sorpresa que una pala havia anivellat el camí, a fi de fer-lo més transitable. Les grans pedres que, durant segles, havien format el pis, es troben ara amuntegades al llarg d'un marge proper. Així tenim cura del nostre patrimoni!⁽³⁾

Finalment, recomanaré a qui vulgui sentir personalment les vivències que he descrit, que hi vagi l'any que ve, a peu, naturalment. Però, per favor, que no trenqui amb la seva presència la intimitat de l'aplec. Res de botes de muntanya ni de motxilles, de transistors i, molt menys, de guitarres. Unes bones i còmodes xiruques, un jersei i una camisa de franela (o de mànega curta, segons el temps), i procurar d'integrar-se al poble. D'aquesta manera, igualats, sense desentonar, de segur que us acolliran com a un d'ells, amb tota franquesa i cortesia. Al mateix temps, veureu com aquesta integració us permet de fruit més de la diada.

Nota: Per arribar al santuari, un dia que no sigui el del aplec, s'ha d'agafar el camí de Cantallops, ja que el que surt de Sant Climent es troba tancat poc abans del Pla de la Ribera.

(1) Editorial Martínez Roca, 1981.

(2) Vegi's Pella i Forgas, «Historia del Ampordà», cap VI Apèndix KC, a la 2.ª part.

(3) Concreto aquesta data com a dada històrica: la destrucció va tenir lloc durant les setmanes del 8 al 30 d'abril de 1983.

ESQUÍ AL MONTSENY

A la memòria de Pau Badia (1885-1949)

Ramon Pujol i Alsina

Ara que al Centre estem festejant els 75 anys de la creació de la Secció d'Esports de Muntanya i el primer moviment important per a la pràctica de l'esquí a casa nostra, voldria evocar el record d'una insòlita excursió a cavall dels esquís: tres dies d'esquí al Montseny! Exactament, els dies 26, 27 i 28 de gener del 1945. Protagonistes: l'Albert Oliveras, en Joan Cardona i jo.

Cinquanta, o quaranta, anys enrera, quan la motorització particular era molt limitada, les nevades montsenyenes eren molt més aprofitades pels esquiadors. Sempre que hi havia una bona nevada, el Matagalls rebia nombroses visites. Rarament la neu estava en condicions òptimes, però sí que era passadora en la major part de les ocasions.

El diumenge abans de la sortida objecte d'aquesta resenya, junt amb l'Oliveras i altres companys del Centre, anàrem a Balenyà amb la intenció de pujar al Matagalls, com fèiem normalment altres vegades, però hi ensopegàrem un dia tan tapat i rúfol, que no passàrem de la Pomereta. La neu era acceptable, i n'hi havia una bona gruixa, que caldria aprofitar. Planejàrem, doncs, una nova sortida pels vinents divendres, dissabte i diumenge, amb l'esperança que el temps ens faria bona cara. Tinguérem la sort que hi fes una nova nevada el dimecres, i això ens assegurà el goig de poder passar tres

dies esquiant pel nostre estimat Montseny.

Divendres 26 de gener: Hem sortit de l'estació del Nord, en el tren de les sis del matí. Quan som a Balenyà, ens adonem que la nevada suplementària de mitja setmana ha estat considerable, ja que tot resta feixugament cobert per la

gran massa blanca de la neu caiguda. Tot just a la sortida de l'estació de Balenyà ja ens calcem els esquís: hi dúiem les pells posades. Fa un sol tot espantadot; però, encara que l'escalfor és minsa, l'agraïm perquè el fred és viu. Com sempre, seguim el tros de la carretera de Seva fins al trencall del camí d'El Brull. Per entremig de la roureda escollim el millor pas, enmig del silenci, romput lleument pel lliscar ritmat dels nostres esquís. Fem una petita parada per esmorzar a l'hostal d'El Brull. Els hostalers ens diuen que ens envegen pel nostre bon humor d'anar muntanya amunt amb aquelles fustes als peus, i amb la fredor que fa! No els en fem cabal: encara que els volguéssim explicar la nostra dèria, possiblement tampoc ens entendrien.

Adéu-siau, bona gent! Nosaltres,

La creu de Matagalls està engalanada... (Foto: Ramon Pujol)

mundantia amunt! L'Oliveras i en Cardona surten disparats; a mi, em costa un mica de seguir-ne el ritme. Els veig com m'esperen al capdamunt dels Esqueis; i, així que m'han atalaiat, em fugen una altra vegada, i novament els veig que m'esperen a la Pomereta. Nova fugida... i al cim de Matagalls ens hem reunit tots tres.

Som afortunats, perquè el dia és clar, i la vista en totes direccions és magnífica. Tot el país és blanc i blau. La creu de Matagalls està engalanada per uns capriciosos crestalls de gel. Les

Agudes, amb la gran nevada, tenen tota l'aparença d'un cim pirinenc. El fred és molt intens. Treiem les pells dels esquís, i mirem d'arrecerar-nos una mica sota la creu, de cara a Les Agudes. No esmercem massa estona per al dinar, perquè el fred pica més del que voldríem. Una última llambregada al paisatge meravellós que ens envolta, ens calcem els esquís, i fem la davallada cap a Coll Pregon, Pla del Parany, collet de l'Home Mort, i cap a Sant Marçal. Fins al collet de l'Home Mort, la

davallada ha estat deliciosa, no pas així des del collet fins a Sant Marçal; especialment a l'últim tros, on els monumentals ginestells eren una trampa constant, amb ensorrades inesperades que ens entorpiren força el darrer tros de davallada.

Sant Marçal! Quants records, Déu meu! El Nasi, la seva muller, la filla Maria! i aquelles collades d'excursionistes entaforant-se per tot arreu, en aquelles cambres grandioses, plenes de llits i de catres, per encabir-hi tota la gent que es presentés. La cuina no parava ni un moment. La pobra muller del Nasi, no donava l'abast. I sempre hi havia els rerassagats que s'havien mig perdut. Sort n'hi havia, dels repics de la campana de l'ermita que feia el Nasi, i dels fanalets encesos que algun dels mossos mostrava des de la creu de Sant Marçal. (Això passava fa gairebé quaranta anys! Les coses han canviat molt. La nostra trista guerra no sols va trasbalsar tot el país, sinó que també ho ha fet en la nostra manera de ser. Aquesta és una malura, que encara costarà anys d'alliberar-nos-en del tot!).

I bé; en entrar a Sant Marçal tinguérem una ben agradable sorpresa. Hi trobàrem el nostre estimat i vell amic Pau Badia. Hi havia pujat amb esquís des de Viladrau i, com solia fer gairebé sempre, anava sol.

Deixeu-me que us parli una mica d'en Pau Badia. Era un enamorat de la muntanya i de totes les coses que s'hi fan i que s'hi troben. Res no li passava per alt; tenia un esperit molt sensible i, dintre seu, hi portava una alegria que li

Sant Marçal! Quants records, Déu meu! (Foto: Ramon Pujol)

En Pau Badia al Puig d'Alp. (Foto: Ramón Pujol.)

traspua al defora: sempre el veies content i feliç. Jo el considerava com una mena de franciscà dels nostres camins i dels nostres cims. Era molt agradat de fer les excursions en solitari, i jo crec que ho feia perquè ningú no el pogués distreure del seu goig íntim de fer sempre nous descobriments en els continuats romiatges fets arreu del país. Tenia, però, una especial predilecció per les grans serralades i pels cims del Berguedà. Dues vegades l'havia trobat sol al santuari del Gresolet, on passava llargues estones explicant rondalles a la quitxalleta dels ermitans, i els ensenyava de cantar cançons nostres. En Badia en coneixia moltes i sabia cantar-les molt bé. També anava molt sovint a Sant Romà de La Clusa. L'hi havia trobat, també sol. La mainada de la Clusa estimaven molt a n'en Pau Badia per les rondalles que els contava i per les cançons de la terra que els feia cantar. Recordo així mateix que una vegada, a començaments de juny del 1943, quan la meua muller i jo pujàvem des de La Molina al Puig d'Alp, i molt a prop del cim, ens adonàrem d'un puntet solitari que anava pujant pel fons de la Comella. Un home sol! Vaig dir tot seguit: «No pot ser altre que en Pau Badia». I així fou! Per a tots tres, quina alegria retrobar-nos al bell cim del Puig d'Alp! El destí d'en Badia era, una vegada més, anar cap a La Clusa; i el nostre, el de Das, per Vall-Ilebrera. Fèrem junts el camí fins a Coll de Jou, lloc escollit per a dinar. Després, una forta abraçada al vell amic, i el contemplàrem una bona estona com, cantussejant una tonada i ben lleuger, davallava cap a Grèixer. Ben cert que era un home feliç!

Em penso que les úniques sortides col·lectives que havia fet en Pau Badia, eren les dels «Amics del Sol». Era molt estimat per tota aquella colla; i, afectuosament, l'anomenaven Pauet.

En Pau Badia fou un dels pioners de l'esquí a casa nostra. Fent equip amb en Lluís Estasén i en Josep M.ª Soler-Coll, el febrer del 1919, passant a cavall dels esquís el Port de la Bonaigua, es presentaren tots tres a la Vall d'Aran per tal de fer conèixer als aranesos el nou mitjà de moure's amb facilitat quan la neu ho cobreix tot. Aquesta primera demostració de la gran utilitat dels esquís fou patrocinada per la Mancomunitat de Catalunya.

I bé; tornem a la nostra excursió montsenyenca.

Sepàrem junts amb en Badia. Li explicàrem que l'endemà pujàriem a Les Agudes i tornàriem a Sant Marçal a sopar i dormir, i que el diumenge pensàvem tornar a Balenyà, passant altra vegada pel cim de Matagalls. Ell

La cresta dels Castellets és com un mató... (Foto: Ramon Pujol)

trobà magnífic el nostre programa i ens digué que, com que el diumenge s'escauria el seu seixantè aniversari, per celebrar-ho pujaria amb nosaltres al Matagalls. En aquells temps, ens semblà extraordinari que un home de seixanta anys volgués pujar amb nosaltres. Ens en sentírem molt satisfets, ja que coneixíem l'històric muntanyenc del nostre vell amic i, a més, era un home fort i entrenat.

Dissabte 27 de gener: Fa un dia de meravella. Fem un bon esmorzar i sortim cap a Les Agudes. Passem, i hi pugem molt bé, per la fageda terminal de la canal de Les Agudes, i ara ens hi enfilem de dret per anar a sortir al collet. Al cap de poca estona de trobar-nos a la part més redreçada, ens hem hagut de treure els esquís i ha calgut carregar-los a la motxilla. Els meus companys van molt lleugers i tenen la sort que no s'ensorren tant com jo a la neu. Són ja gairebé al collet quan encara lluito a mitja canal, amb la neu fins a l'entrecreu a cada passa! Quan trec el nas al collet, l'Oliveras i en Cardona em fan una gran ovació, perquè tenien por que jo no hagués abandonat. De fet, ha estat una pujada un xic pesadeta. Del collet al cim de Les Agudes, tot era deliciós: pel panorama, pel sol que lluia, i perquè el fred no mossegava com ahir. Ens arrecerem sota el cim i fem una menjada. La cresta dels Castellets és com un mató, no en surt ni un cantell de roca. La vista cap a la carenada pirinenca ja no pot ser més clara.

El Matagalls, tan carregat de neu,

sembla que hagi crescut. Com ahir, tot és blanc i blau. El sol baix de gener ompla de lluïssors la carena que va des del collet de les Agudes al Turó de l'Home. Que n'és de bonic! Traiem les pells dels esquís i iniciem la davallada cap al Pla de l'Espinalt. Més que una davallada, en podríem dir una despenjada, perquè hi ha tanta neu que anem saltant d'una clariana de la fageda a una altra fins que, força enllà de l'indret de la font de Briansó, trobem una mica d'espai per a moure'ns amb una certa facilitat. Ara ja tenim un bon camí. Ens cal només anar del Pla de l'Espinalt a Sant Marçal. Com ahir, els meus dos companys em fugen i jo vaig fent. De tant en tant, els veig tots dos en un tombant de camí, tot controlant si els segueixo bé. Quan m'han vist, reprenen la cursa. Prop ja de Sant Marçal, m'esperen i fem una bella estona de parada. La cosa s'ho val, puix que ens fa una posta de sol espectacular. És extraordinari d'observar, embadalits, com va transformant-se la coloració de la neu a mesura que el sol va baixant i que les ombres s'allargassen: or vell, rosat, malva, blaus i morats. Estem com enlluernats per aquesta visió tan fina i bella que ens fuig a grans gambades. Que n'és de bonica la muntanya! Com us en regraciem, Senyor!

Quan som a Sant Marçal, ja no hi ha gota de sol enlloc: tot té un to violaci i hi ha una gran quietud. Per llevant avança la fosca. Fa fred. La nit serà estelada. Anem a la casa.

Hi trobem en Pau Badia, que ens està esperant a la porta. Contents i amb bon

El sol baix de gener ompla de lluissors la carena que va del collet de les Agudes al Turó de l'Home. (Foto: Ramon Pujol)

humor. sopem altra vegada tots quatre i, demà, farem plegats el retorn a Barcelona:

Diumenge 28 de gener. Sembla que avui també farà bo. Hem ben esmorzat. Diem l'adéu-siau a la bona gent de Sant Marçal, posem les pells als esquís... i, muntanya amunt! De pujada, el tros dels ginestells es passa molt millor; ens hem trobat a dalt de Coll Pregon més aviat del que ens pensàvem. En Pau Badia està eufòric, i nosaltres també, per anar amb un estimat company que acaba d'entrar a la seixantena. Quan som al cim de Matagalls, la boira ens embolcalla i el fred se'ns fica fins al moll dels

ossos. Cal, però, fer una mica de parada per tal de felicitar en Pau Badia, tot desitjant-li que, encara per molts i molts anys, pugui pujar i baixar muntanyes. Ens hauria agradat de fer una menjadeta a recer de la Creu, però el fred ens en fa fora. Traiem les pells dels esquís i embrenem la davallada; no resulta massa agradable a causa de la boira, amb caigudes inesperades, i amb aquell fenomen tan típic, que no saps si pugues o baixes. Sortosament, la neu és molt bona i, passat el Camp de Cinc Sous, la boira s'aclareix força. Seguim el descens cap a la Pomereta, Els Esqueis i, finalment, El Brull, on fem una breu parada a l'hostal per a fer-hi la

menjadeta que hauriem volgut fer al Matagalls. Reprenem el camí cap a Balenyà. Ara, a la tarda, el temps ha millorat, i, al fons de la plana de Vic, ens surt la carenada pirinenca carregada de neu, d'un rosat que es va encenent com si fos una tirallonga de coral.

Al mateix Balenyà acabem la nostra esquuada montsenyenca, i al bar de davant l'estació fem un bon berenar i hi festegem amb més confort els seixanta anys d'en Badia. N'està tot joiós; i nosaltres també, per haver-lo tingut de company en una diada tan important per a ell.

...

El retorn a Barcelona fou feliç i sense contratemps. Als anys quaranta es podia viatjar en tren sense massa empentes. Foren tres magnífics dies d'esquí, en una de les nostres muntanyes més estimades: el Montseny!

Al llarg dels anys, quantes i quantes vegades hem pujat al Matagalls i a Les Agudes! Hem rondat per sota les fagedes, ens hem abeurat a les fonts, ens hem banyat als gorgs, i hem seguit tots els corriols amb l'encantament de l'enamorat novell, que va descobrint l'una darrera l'altra, les gràcies de la seva estimada.

Amb cel blau i sol radiant, amb vent i tempesta, amb boira i pluja, amb pedregada i neu, sempre t'he estimat Montseny! A les teves fondalades i als teus cims hi tinc estotjats gratíssims i inoblidables records. I dono gràcies a Déu per aquest amor apassionat, que mai no decau, per anys que passin!

ALPINISME

Himàlaia del Tibet

Everest (8.848 m.). Tampoc no ha tingut èxit el segon intent català per tal d'assolir el sostre del món. L'equip dirigit per en Conrad Blanc s'ha vist obligat a desistir quan ya tenien instal·lat el camp 6è a una alçada de 8.300 m, i després de llançar tres atacs consecutius. L'adversa climatologia privà l'equip d'alpinistes catalans de pujar a l'Everest per la mítica aresta nòrdica.

Himàlaia del Nepal

Kangchenjunga (8.546 m.). L'alpinista francès Pierre Beguin, de 31 anys, ha escalat aquesta muntanya amb tècnica alpina, i sol en el darrer tram, utilitzant via clàssica.

Everest (8.848 m.). Dos alpinistes japonesos han desaparegut després d'escalar l'Everest per la paret SO, la «via dels anglesos». Aquests alpinistes pertanyien a una expedició lleugera de la ciutat de Tòquio.

Everest (8.848 m.). Una expedició dels EUA, en la que participava l'alpinista Carl Buhler, ha escalat l'Everest per la vessant de Rongbuk. Assoliren el cim quatre alpinistes, entre ells el mateix C. Buhler.

Himàlaia de l'Índia

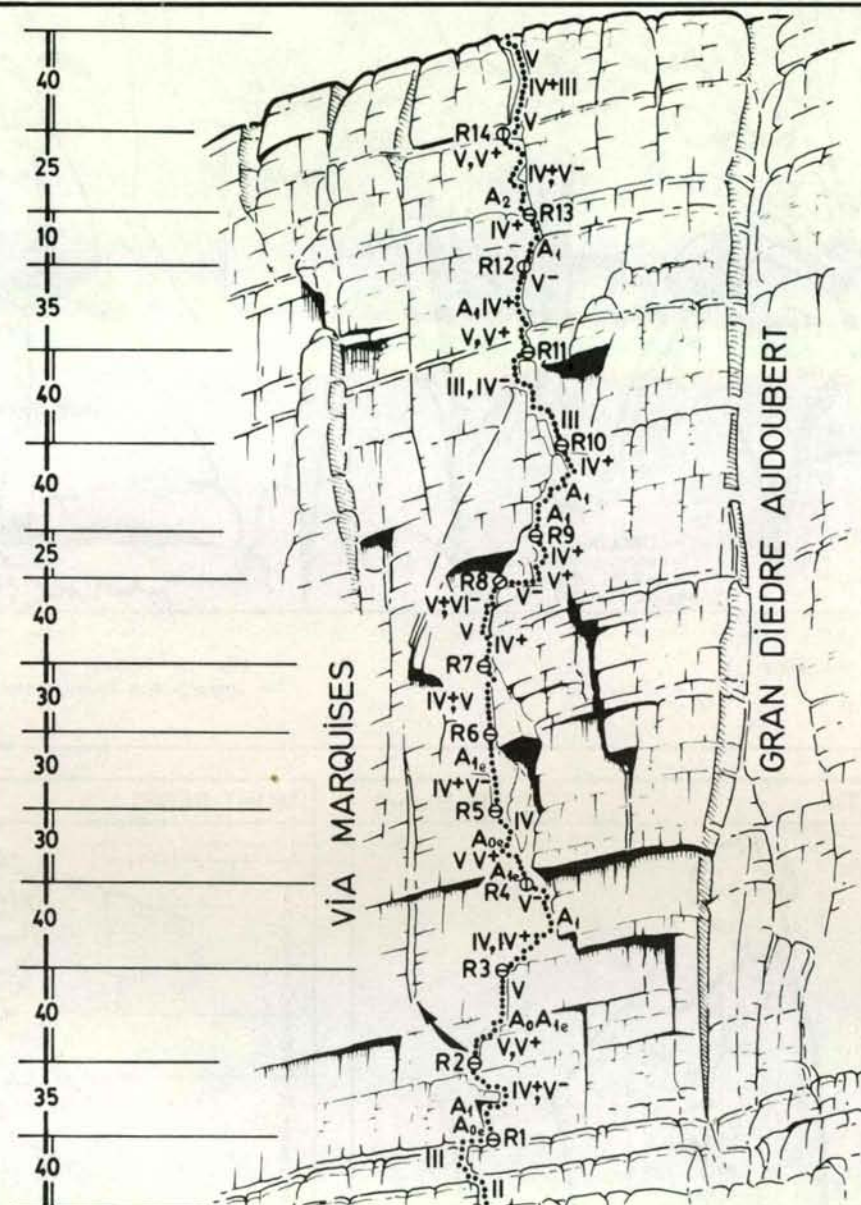
Ladakh-Kang Yissay Nord, Aresta NO (6.100 m.). Un cim tan sols escalat en una ocasió, el passat any 1982, per una expedició japonesa, i repetit el passat estiu per Jaume Matas, Ramon Biosca i Toni Bros, de Terrassa.

Kenya (Àfrica)

Mont Kenya. Repetició del Corredor del Diamant, d'aquesta muntanya, per J. Pérez i P. Rodes, del C.E.

MONT-REBEI

(Paret de Catalunya)

Via Cassiopea
500 m ED, A2

1.ª ascensió: 12-5-84
Per: Francesc Pañella i Enric Camacho

de Gràcia.

Canadà. Massís del Bugaboos

J. Cabau, J. Wenceslao, A. Masana i T. Burgada, del C.A. Sabadell, durant la primera visita d'alpinistes espanyols en aquestes

muntanyes del Canadà, recorren diverses vies de dificultat en el Cres Spire. També hi recorren la via Bugaboo Spire, a la paret O del Howser-Tower (650 m), i amb passos de 5.7.

Posteriorment, realitzen la primera ascensió de la via Catalanian Route (850 m) i

una dificultat de 5.10.

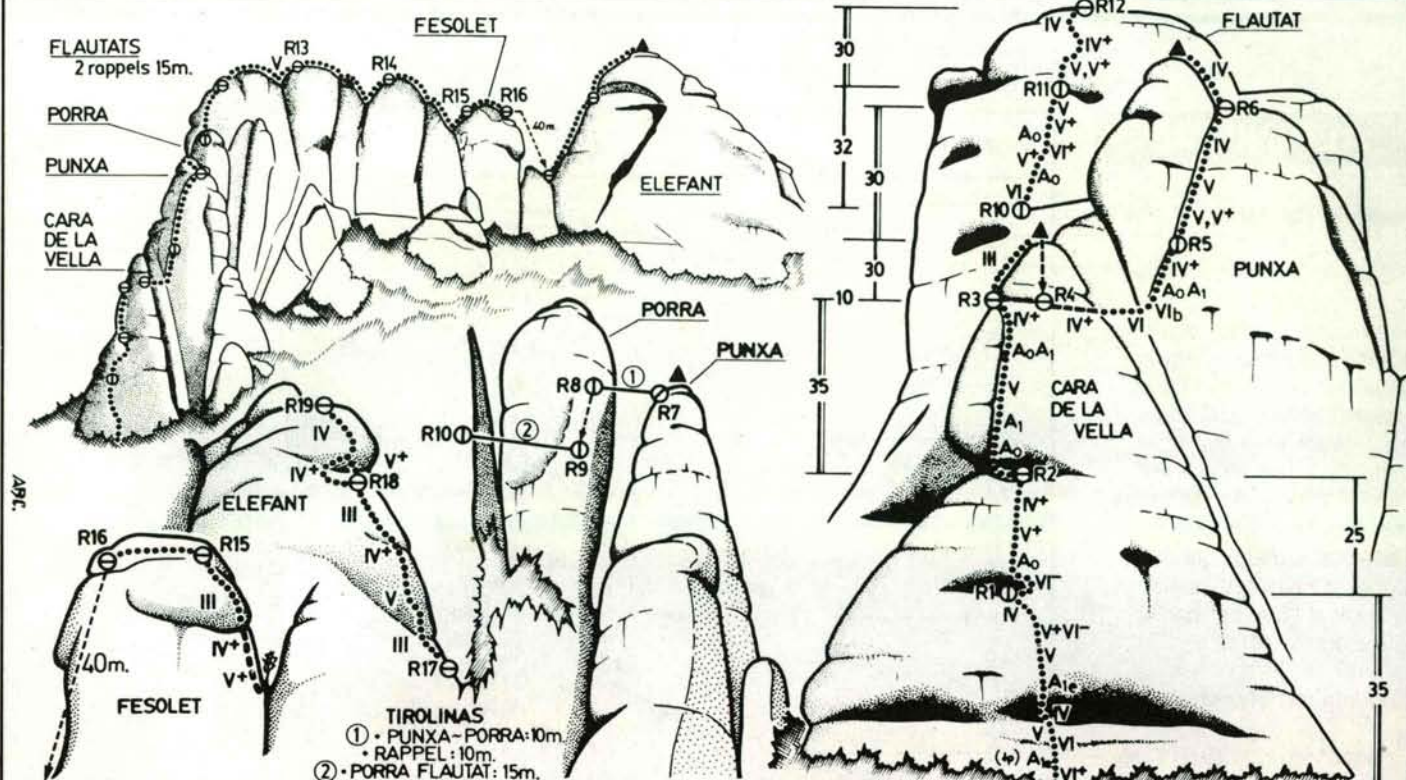
Per últim, al massís de Yamunski, recorren diversos itineraris entre 200 i 250 m., amb dificultats de 5.8 a 5.10.

ALPS ITALIANS

Massís del Gran Paradiso
La via Chiara, al Ciaforon,

MONTSERRAT

(Flautats)

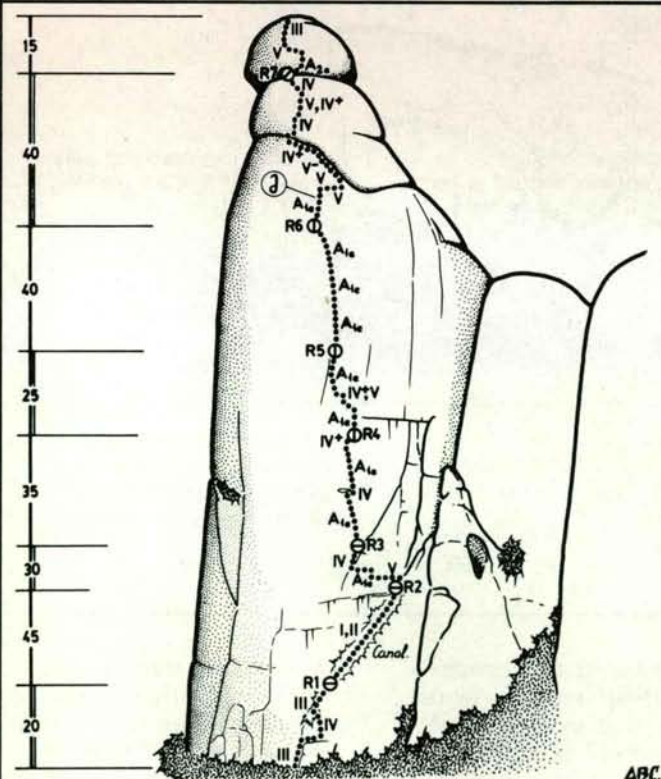
Travessa integral dels Flautats
450 m ED

1.ª Ascensió: 13-5-84

Per: Josep Belego, Xavier Martínez, Frederic Solé, Juan Belego i Pere Lluís

MONTSERRAT

(El Bisbe)

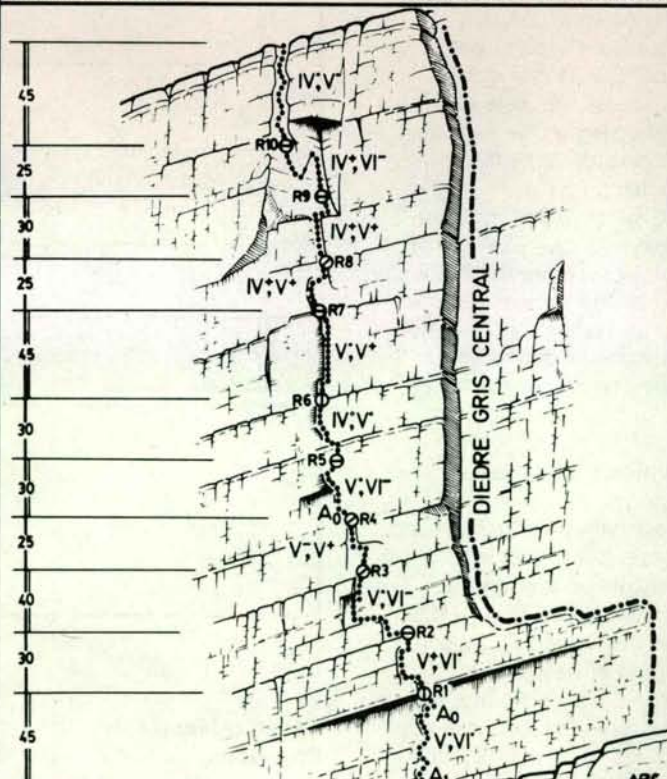

1.ª ascensió: 13-5-84

Per: Gabriel Reina (solitari)

MONT-REBEI

(Paret de Catalunya)

1ª ascensió: 10-3-84

Per: J. Lluís Moreno, J. Lluís Sasot i Santi Llop

meandre actiu.

L'estiu de 1983, l'inter-clubs SCOF-SCA ha explorat la Sima Grande la Torrezuela (FP 202) fins a -400 m. La Sima del Hielo (199) s'ha acabat a -200 m.

L'A.S. Charentaise (Angoulême) ha unit la Sima de la Torre de Altaiz amb la Sima del Jou de Llorza, a la cota -536 (respecte a la primera). Amb les noves galeries explorades, el desnivell total passa a ser de -583 m.

Un inter-clubs francès i membres del S.C. Alpino Valenciano han explorat la Sima del Trave fins a -830 m, a la capçalera d'un P. 30. El pou d'entrada, de 309 m, és el segon d'Espanya, després del polèmic Pou Lépineux, a la Piedra de San Martín.

Amb l'exploració de la Sima 56 fins a -1.1169 m per la Lancaster University S.S. i alguns membres de la SEll de Madrid, l'estat espanyol aconseguix el seu setè -1.000 i és col·loca en el primer lloc mundial en aquest aspecte. S'especula sobre la unió amb la Cueva del Agua (cavitat que remunta fins a

+392 m) i amb una possible boca superior, la sima 57 (-200 m), la qual cosa donaria un nou rècord mundial de desnivell.

Pirineus

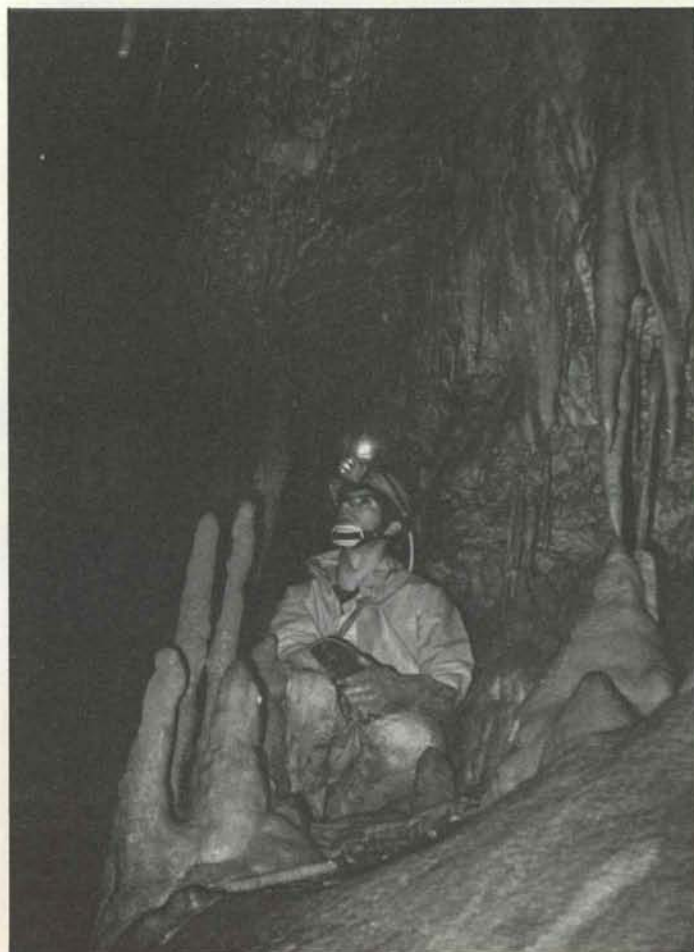
Després de les darreres campanyes del G.S. Pyrénées (Tolosa de Llenguadoc), les cavitats més importants del massís del Marboré-Mont Perdut, són:

- Sistema Félix Ruiz de Arcaute -565 m 2.700 m
- Sima de la Punta de las Olas -415 m 5.000 m
- Sima de la Tartracina - Cueva del Fraile -415 m 2.000 m
- Sima del Barboré -410 m 5.500 m
- Sima de la Torre de Marboré -300 m 500 m

Prop del Pic de Pocets, al Coll de Gistain, el Pozo Loulouna ha estat explorat pel S.C. d'Aude (Carcassonne) fins a -480 m amb un recorregut de 2.700 m.

Una gran campanya de l'ARSIP ha portat a la descoberta de diverses cavitats que poden donar sobre el suposat Riu Z, en especial l'anomenada M-413 que desemboca a -317 en una gran sala de la que surt un riu explorat

Cova de Font-rabiosa. Capcir. (Foto: Alfred Montserrat)

provisionalment fins a -400, en unes galeries de gran dimensió 10 x 20 m).

Al Massís d'Escuain, el GEB ha assolit -400 a l'avenc C-12. La superació d'una estreta a -296 a l'avenc C-13 ha portat a una gran galeria amb pous, que acaba en un síf a -600.

Per la seva part, el CEA ha davallat una nova xarxa a l'Avenc Badalona (C-9), on ha assolit la cota -650 m.

Andalusia

En el complex Hundidero-Gato, la SECEM porta ja topografiats 7.818 m de galeries, i ha superat l'anterior recorregut de 4.706 m.

El mateix grup ha topografiat 4.823 m a la Cueva de Nerja.

FRANÇA

El mes de juliol, E. Segon del S.C., de París, es va submergir al síf terminal de la Grotte d'Arphidia en el sector d'Arphidia III. Aquest síf s'obre a -495 m i la seva

fondària és de 68 (cota final -563 m), però no ha estat acabat. El desnivell total d'Arphidia és de 712 m (-563, +149).

Amb la molt probable unió entre Arphidia i la Piedra de San Martín (que s'ha aconseguit amb la veu, però no físicament, a través d'un estret laminador prop de la Sala de la Verna), el desnivell total passaria a 1.569 m.

L'antic terminal de la Gouffre Mirola (massís de Criou, Samoëns) ha estat sobrepassat pel S.C. de Lyon, que s'ha aturat a -1025 m en una volta baixa amb corrent d'aire.

El bussador alemany Jocher Hasenmayer, en una operació tècnica molt complicada, ha assolit -200 m a la Fontaine de Vancluse (tot establint un nou rècord de fondària en la immersió subterrània). Poc temps després, la col·laboració entre diversos clubs i la FFESSM desenvolupà el Sargonauta, un aparell mecànic amb control a distància, que en la primera immersió arribà a -245 m sense trobar el fons i

Avenc de l'Esquerrà. Massís de Garraf (Foto: Alfred Montserrat)

ni tan sols veure les parets. Ja s'està preparant una nova temptativa.

El mes de juliol de 1983, Patrick Penez bussejà 170 m en el cinquè sífo de la Gouffre Berger, on assolí 50 m de fondària. La profunditat total de l'avenc passa a ser de -1.248 m.

El G.S. Vulcain, després d'assolir un sífo terminal totalment impenetrable a la Gouffre Jean-Bernard (Réseau du Foillis) a la cota -1.490, ha començat l'exploració sistemàtica de la part superior; diverses desobstruccions i escalades els van permetre d'establir un desnivell total de 1.538 m, rècord del món.

ITÀLIA

Amb l'exploració d'una nova via a l'Abisso Fighiera, el G.S. Savonese i el G.S. Piemontese n'han assolit la unió amb l'Antro de Corchia. La fondària total del sistema passa a ser de -1.210, amb un recorregut superior als 40 Km, el qual avança al fins ara primer desnivell italià, la Splugla della Petra, amb -985 m.

A l'Abisso Paolo Roversi

(Toscana), els espeleòlegs polonesos del G.S. Katowice han descobert una nova continuació que han explorat fins a -720 m, dalt d'un pou de 40 m no descendit.

El Parlament italià estudia una llei-marc per a l'espeleologia. Consta d'una llarga introducció i nou articles, encaminats a protegir les zones càrstiques i a promocionar i organitzar l'espeleologia

MARROC

Després de la campanya organitzada l'estiu de 1982 pel Club Speleo ENTPE, de Lyon, el recorregut de Wit Tamdoun s'apropa als 7,5 Km. Es tracta del riu subterrani més llarg d'Àfrica.

MÈXIC

Espeleòlegs nord-americans han explorat Nita Nanta, que consta de diverses entrades (Nita Nanta, Nita Sa) i una gran sala anomenada Football Stadium; la seva fondària és de -1.026 m.

Aquest és el segon -1.000 fora d'Europa; l'altre, el sistema Hauatla (-1.246 m) també es troba a l'estat de Oaxaca, molt a prop d'aquest.

POLÒNIA

Les principals cavitats del país són (1982):

Pel desnivell:

- Wielka Sniezna -768 m
- Bandzioch Kominarski 570 m (-550, +20)
- Wielka Litworawa 347 m (-344, +3)

Pel recorregut:

- Miltusia 9.040 m
- Bandzioch Kominarski 8.700 m
- Czarna 6.000 m
- Wielka Sniezca 5.100 m
- Zimna 3.300 m

ROMANIA

Després de les darreres exploracions, les principals cavitats de Romania són:

Majors fondàries:

- Pester de la Izvorul Tansoarelor 432 m (-374, +58)
- Posistand de la Stanul Foncii -399 m

Majors recorreguts:

- Pester Vintului 32.277 m
- P. din pîrîul Hodobanei 22.042 m
- Complexul Topolnita 20.500 m
- P. Ciur-Ponor 13.550 m
- P. Tâusoare 13.261 m
- P. de la Zăpodie-P. Negra 12.048 m
- P. Cornilor 10.200 m

TXECOSLOVÀQUIA

La cavitat més fonda del país és la Stary Hrad amb -377 m; cap altra cavitat no supera els 300 m de fondària.

URSS

El mes de novembre, uns espeleòlegs de Leningrad van unir Mezouny amb Peschtschera Sneshnaja (o Snieznaia Pieszcziezera), tot assolint així un desnivell total de -1.370 m amb un recorregut de 18 Km.

Amb la darrera expedició dels espeleòlegs de Lilov a Optimisticheskaja, aquest recorregut ha passat a ser de 151 Km.

EUA

El dia 9 de setembre de 1983, uns espeleòlegs del CRF, del CKKC, alguns particulars i membres del National Park Service, aconseguiren la unió entre Mammoth Cave i Roppel Cave (que tenia per ella sola més de 78 Km), i han format així un únic sistema amb un recorregut total topografiat de més de 473 Km, que s'acosten molt ràpidament als 500 Km que s'hi esperen aconseguir aquest any. De totes maneres, ja es parla

d'un possible sistema de 500 milles (més de 800 Km). El proper pas seria la unió amb Fisher Ridge Cave, de 37 Km, que sols dista 122 m de Roppel Cave.

VENÈQUELA

Les principals cavitats del país són:

Per la fondària:

- Sima Aonda -362 m
- Sima Mayor -314 m
- Sima del Guarafaro -305 m

Pel seu recorregut:

- Cueva del Guacharo 10.200 m
- Cueva A. Jahn 4.292 m
- Cueva Segunda Cascada 3.014 m

ACTES

PERE BOSQUETS I CODORNIU

El 14 de febrer, a la nostra sala d'Actes es féu una sessió en recordança de Pere Bosquets i Codorniu. Els Amics del Sol, amb aquest emotiu acte pretenien de fer conèixer la personalitat d'aquest gran i tan poc conegut excursionista, traspassat feia pocs mesos.

S'hi llegí una síntesi dels seus escrits, començant per l'autobiografia; el seu ideari d'excursionisme integral; les seves magistrals pincellades de vivències a muntanya; la dèria de l'«enfilament», -mot no gens emprat, però amarat de catalanitat per definir l'escalada-; la gimnàstica rítmica; la poesia en tots els ordres; l'ateneïsm, del qual era un entusiasta i n'encomanava als altres la inquietud per la superació i millorament.

I encara tantes altres facetes que emplenaren la seva intensa vida dedicada i viscuda a l'amor de la Naturalesa i al culte de l'amistat, una vida que no fou possible de resumir en una sessió-homenatge.

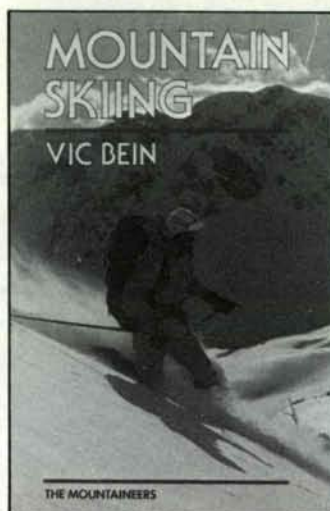
Finalment, després d'unes diapositives inèdites que il·lustraven la seva figura al pas del anys, es passà a llegir una selecció del llibre «oracional muntanyenc montserratí», obra cabdal de la seva collita bibliogràfica publicada anys enrera, dedicada a la muntanya dels seus amors: Montserrat.

Difícilment es trobava qui superi la seva exaltació poètica d'amor i de dedicació a la muntanya montserratina,

i és per aquests motius que els excursionistes li devem tant.

M.M.

BIBLIOGRAFIA

MOUNTAIN SKIING.

Vic Bein. Ed. The Mountaineers. Washington 1982. Aquest es un llibre que tracta sobre l'esquí a la muntanya, i introdueix molt encertadament el TELEMAR, que ocupa el capítol més extens (*Nordic Mountain Touring*) dels tres que té (*Alpine Ski Touring; The Mountain Environment*). Cal dir que el llibre es nord-americà i que aquests tenen un plantejament particular sobre l'esquí; hi cerquen l'efectivitat dels esquís i del material.

Com tota pràctica esportiva, té una motivació. L'autonomia de què disposes amb el TELEMAR: avantatge a la de l'esquí de muntanya quant a lleugeresa i mobilitat.

Tècnicament es diferencia del TELEMAR europeu en la posició i en la introducció de viratges propis del *free style* (estil lliure). Tracta dels diferents tipus de viratges, i els aplica a les diferents condicions de neus i pendents.

Vic Bein, l'autor, ressenya la pràctica del TELEMAR per pendents fins a 53°, amb excel·lents condicions de neu. També admet que l'elecció raonable hauria estat l'esquí de muntanya, perquè quan desitges moure't en un pendent i per terreny més difícil, l'esquí de muntanya pot ser la resposta. D'aquesta manera, la introdueix en el segon capítol

i li dona el protagonisme de l'esquí extrem, en els pendents de 45° a 60°, lloc on el material de TELEMAR no té prou rigidesa per aquesta pràctica.

En el darrer capítol, tracta dels iglús, de les allaus, dels trineus de transport de material, i del socorrisme i l'evacuació d'accidentats.

Aquest llibre de 192 pàgines, ben il·lustrat, és ideal com a punt de partida per a la nova era de l'esquí que està naixent ara. El trobareu a la Biblioteca del Centre.

Francesc Herrera i Besoli

D'ACÍ D'ALLÀ

Calidoscopi de notícies d'interès per als excursionistes, seleccionades de la premsa comarcal.

Santa Pau

El volcà de Santa Margarida torna a tenir presentable la seva ermita romànica, situada al bell mig del cràter volcànic més gran d'Europa.

Roses

S'ha restaurat el dolmen de Cap de l'Home, situat al puig del mateix nom, de més de 4000 anys d'antiguitat, el qual es troba en una urbanització i una zona on abunden els monuments megalítics.

Torroella de Montgrí

L'antic edifici gòtic-renaixentista de casa Pastors és avui el Museu del Montgrí i Baix Ter, on s'exposa tota mena d'informació i de materials relacionats amb la història local i subcomarcal, des del paleolític inferior fins a l'actualitat.

Bellcaire d'Empordà

Restauració de l'ermita de Sant Joan, de factura prerromànica, que fou parròquia del poble. És situada a la carretera d'Albons, assentada sobre una altra de caràcter paleo-cristià.

Sant Jaume de Llierca

Amb donatius de la

Diputació, s'ha restaurat el santuari de Santa Magdalena, únic antecedent històric i monumental que té aquesta vila. Cada any s'hi celebra la tradicional Festa de Santa Magdalena, en el seu dia (22-VII).

Pontós

Els veïns de Pontós, i des de fa mesos, vénen restaurant l'ermita romànica de Santa Anna, alhora que acondicionen una esplanada que pensen utilitzar per celebrar-hi l'aplec anual.

Les Presses

Aplec de Sant Miquel (2-X) a l'antiga església romànica de Sant Miquel del Corb, situada a mig aire del Puigredona. Durant la diada es parlà de restaurar l'ermita, segons anunciaren veus autoritzades dels organitzadors.

Oix

L'església de Santa Maria d'Escales, joia del romànic de la Garrotxa, recentment inaugurada la seva restauració (gràcies a ajudes econòmiques i l'esforç personal, entre ells de socis de la nostra entitat) pel conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, senyor Max Cahner, és una mostra d'una tasca recuperadora de patrimoni.

Cassà de la Selva

Èxit de participació a la VI Travessada de les Gavarres (9-X-83). Edició d'un butlletí especial per aquesta diada, pels organitzadors, Colla Excursionista Cassasenc. En tenim un exemplar a la Biblioteca.

La Bisbal d'Empordà

Marxa dels Dòlmens, per les Gavarres, de 28 km a peu (15-X-83). Edició d'un opuscle il·lustrat a càrrec de bisbalencs historiadors on inclouen un temari local i de rodalies, així com el programa de la ruta escollida.

Serinyà

Aplec a l'ermita de Sant Miquel de Ses Vinyies (2-XI-83). Missa, sardanes, rifa, dinar de germanor, etc.

XALETS I REFUGIS DE MUNTANYA DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA I DEL CLUB ALPIN FRANÇAIS

L'acord de reciprocitat entre el Centre Excursionista de Catalunya i el Club Alpin Français, contempla l'aplicació de les tarifes de SOCI, per a tots aquells membres d'una i altra entitat.

Per a gaudir del preu de la tarifa de Soci del C.A.F., cal presentar el CARNET vigent del Centre, als guardes dels xalets i refugis. Demaneu sempre els tiquets de pernoctació, als guardes.

XALETS-REFUGIS, CAF

REFUGI DE BAYSSELANCE (CAF de BORDEAUX). Alt. 2.650 m. Regió: Vignemale, Gavarnie. 70 llits. Obert tot l'any. Guardat des del primer de juliol fins a l'octubre. Des de Gavarnie (Barratge d'Ossoue) 3 h. 30 min.

REFUGI DE HOLLE (CAF de LOURDES). Alt. 1.500 m. Regió: Gavarnie. Guardat i obert tot l'any a excepció del mes de novembre. 50 llits. Accés: per la carretera de Bujaruelo, 3 km després de Gavarnie.

REFUGI DEL SERRADETS (CAF de TARBES). Alt. 2.580 m. Regió: Gavarnie, Brèche de Roland. 80 llits. Obert tot l'any, guardat del primer de juliol a l'octubre. Accés des del final de la carretera de Bujaruelo 1 h. 30 min.

REFUGI DE TUQUEROUYE (CAF de BORDEAUX). Alt. 2.666 m. Regió: Mont Perdu, Gavarnie. Obert tot l'any. En mal estat. Cal portar-se el material per dormir i fer-se el menjar. Accés: des del Barratge de les Gloriettes (poble de Gèdre, carretera a Gavarnie) 3 h. 30 min.

REFUGI DE CAMPANA (CAF de BAGNERES de BIGORRE). Alt. 2.220 m. Regió: Reserva Natural de Néouvielle. 25 llits. Obert tot l'any. Guardat del juliol a l'octubre. Accés: des de la carretera de La Mongie 3 h. (el camí surt 3 km abans d'arribar a l'estació d'esquí).

REFUGI DE POMBIE (CAF de PAU). Alt. 2.031 m. Regió: Pic d'Ossau. 50 llits. Obert des del primer de juliol a finals d'octubre i els caps de setmana des de Pasqua. A l'hivern hi ha 18 llits disponibles.

REFUGI D'ARREMOULT (CAF de PAU). Alt. 2.305 m. Regió: Arriel, Pallas. 30 llits. Obert tot l'any. Guardat des del primer de juliol al final d'octubre. Per a més informació cal dirigir-se al CAF de Pau, 5, rue René Fournets -64000 PAU.

REFUGI DE LARRIBET (CAF de LOURDES). Alt. 2.070 m. Regió: Balaitous, Frondellas. 15 llits. Obert tot l'any. Guardat els caps de setmana des de Pasqua i tot l'any a partir del primer de juliol fins a final d'octubre. Des d'ARRENS 2 h. 30 min.

REFUGI DE LES OULETTES (CAF de LOURDES). Alt. 2.150 m. Regió: Vignemale. 80 llits. Obert tot l'any. Guardat des de primer de juliol fins a l'octubre. Des del Pont d'Espagne 3 h.

REFUGI DE VENASQUE (CAF, PIRINEUS CENTRALS). Alt. 2.232 m. Regió de Luchon. Tel. (61) 62 89 25. Obert sense Guarda. 12 places, lliteres i llar de foc. Accés amb automòbil en direcció a l'Hospice de France just a la bifurcació de la carretera, 4 hores de camí.

REFUGI DEL PORTILLON (CAF, PIRINEUS CENTRALS). Alt. 2.570 m. Al llac d'Oô, regió d'Oô. Guarda: Mme. Dorche, tel. (59) 30 45 16 a Pau. Guardat del 1.º de juliol al 15 de setembre, i alguns caps de setmana de primavera i tardor. 45 places estiu i hivern, estufes i lliteres. Accés amb automòbil fins a les granges d'Astau. 3 hores de camí.

REFUGI DEL MAUPAS (CAF, PIRINEUS CENTRALS). Alt. 2.450 m. Regió de Castillon de Larboust. Guarda: Mr. Tristan Bane. Tel. (61) (62 89 25), tel. al Refugi (61) (79 16 07). Guardat del 1.º de juliol al 15 de setembre. 25 places. Accés amb automòbil fins a la Central Elèctrica. 4 hores de camí.

REFUGI D'ESPINGO (CAF, PIRINEUS CENTRALS). Alt. 1.967 m. Regió de Luchon. Tel. (61) (62 89 25). Guarda: Mr. Eugène Rives, tel. (61) (79 12 40) a Oô. Guardat els caps de setmana de maig a octubre i de juny a 30 de setembre una part oberta permanentment. Tel. del Refugi: (61) (79 20 01). 70-80 places. Restaurant i lliteres. 20 places a l'hivern. Accés amb automòbil, fins a les granges d'Astau. 2 hores de camí.

XALETS-REFUGIS, CENTRE

XALET DE LA MOLINA

Situació: A la Molina a 1.570 m d'altitud i a 10 km d'Alp. El xalet es troba en un lloc immillorable de la Molina per la seva panoràmica sobre el bosc, la vall i la serralada que prové del cim del Puigmal.

Accés: Amb automòbil per la carretera N-152, fins a la collada de Toses i d'aquí per la carretera que porta a Alp. També s'hi pot arribar amb ferrocarril, línia de Barcelona a Puigcerdà.

Excursions: El xalet, a l'estar situat a la comarca de la Cerdanya, és una excel·lent base d'excursions de tota mena com poden ser: la Vall de Núria, les serres del Monteixo i Cadí, la Cerdanya francesa i a l'hivern és punt estratègic per la seva proximitat a totes les estacions d'esquí de la zona.

Als seus voltants, es troben abundants prats amb tota la flora alpina autòctona de la zona i frondosos boscos on a la tardor és fàcil trobar bolets. Per a més informació consultar les guies del CENTRE, «PIRINEU ORIENTAL» i «CERDANYA».

Serveis: Xalet obert tot l'any, 150 places amb habitacions de dos llits amb dutxa, habitacions amb lliteres, no cal sac de dormir. També disposa de dormitori general amb sac de dormir, amb dutxes i serveis. Servei de restaurant.

Guarda: Sr. Antoni Barnadas.

XALET JULI SOLER I SANTALÓ

Situació: Es troba al poble de Salardú, a la Vall d'Aran, a 1.268 m d'altitud.

Accés: Amb automòbil per la carretera C-412 de Viella al port de la Bonaigua.

Excursions: El xalet és una excel·lent base per a excursions a la Vall d'Aran i les valls veïnes. Consultar la guia del CENTRE «PALLARS-ARAN».

Serveis: Xalet obert tot l'any, 105 places amb habitacions de dos llits amb dutxa, habitacions amb lliteres, no cal sac de dormir. També disposa de dormitori general, amb sac de dormir, amb dutxes i serveis generals. Servei de restaurant.

Guarda: Joaquim Perea.

XALET DE LA BASSETA

Situació: A Sant Joan de l'Erm nou a la divisòria de les comarques de l'Alt Urgell i el Pallars, a 1.700 m d'altitud i a 30 km del poble de Castellbó.

Accés: Amb automòbil per la carretera C-1313, agafant el trencall a l'aeroport de la Seu d'Urgell i continuant fins a Castellbó. D'aquí arrenca una pista en bon estat fins al xalet.

Serveis: Obert tot l'any amb habitacions de lliteres amb dutxa. Dormitori general amb sac de dormir. Servei de restaurant.

Excursions: Pels frondosos boscos que l'envolten ascensions al Tossa de l'Orri i a la Vall de Santa Magdalena. Per a més informació consultar la guia del CENTRE, «PALLARS-ALT URGELL».

Guarda: Josep Pratginestós.

XALET D'ULL DE TER

Situació: Es troba en el cercle d'Ull de Ter a la capçalera del riu Ter, a 2.220 m d'altitud i a 15 km del poble de Setcases.

Accés: A peu, 30 minuts des de la carretera que des de Setcases porta a l'estació d'esquí Vallter.

Excursions: A Núria, cims de Bastiments, Bassibers, Costabona i Canigó. Per a més informació consultar la guia del CENTRE «PIRINEU ORIENTAL».

Serveis: Disposat de 75 places distribuïdes en habitacions amb lliteres de vuit places, equipat amb flussades, cal portar sac de dormir, té instal·lació elèctrica, sanitaris i dutxes. Servei de restaurant. Obert del primer de juny al 30 de setembre. Resta de l'any, obert els caps de setmana.

XALET JOAN VENTOSA I CALVELL

Situació: Es troba sobre l'estany Negre de Boí, a la vall del riu Tor, a sota les Agulles de Travessany, a 2.220 m d'altitud i a 10 km del Balneari de Caldes de Boí.

Accés: A peu des de la presa de l'estany de Cavallers, fins a la presa amb automòbil per la carretera d'Erill la Vall al Balneari de Caldes de Boí. Des de la presa hi ha dues hores, passant per la pleta de riu Malo, llastres de la Morta fins al xalet.

Excursions: Als cims de Beciberri, Contraig, Punta Alta i molts d'altres. Per a més informació consulteu la guia del CENTRE, «PALLARS-ARAN».

Serveis: Dormitori general de 80 places, equipat amb flussades, cal portar sac de dormir. Servei de restaurant. Sanitaris i dutxes. Obert des del 23-6-84 al 30 de setembre. Resta de l'any possibilitat els caps de setmana.

Guarda: Miquel Sánchez.

XALET DE LA RENCLUSA

Situació: A la vall del riu Essera en el desguàs de la geleira de la Maladeta, 2.140 m d'altitud i a 25 km del poble de Benasc.

Accés: A peu des del Pla d'Estan. Amb trenta minuts d'automòbil es pot anar des de Benasc fins a l'Hospital, i d'aquí a l'esmentat Pla per pista forestal.

Excursions: Ascensions a tots els cims de la Maladeta i al mateix Aneto. Per a més informació consulteu la guia del CENTRE, «POSETS-MALADETA».

Serveis: Disposat d'habitacions amb lliteres i dormitori general. Cal portar sac de dormir. Servei de restaurant. Obert des del 23-6-84 al 30 de setembre. Resta de l'any, possibilitat els caps de setmana.

Guarda: Antonio Lafont.

XALET D'AMITGES

Situació: Estany d'Amitges a la vall de Sant Maurici, a 2.380 m d'altitud, a 15 km d'Espot.

Accés: Amb automòbil d'Espot a l'estany de Sant Maurici, i a peu per pista forestal (1 h. 30 m.), o bé amb vehicles tot terreny.

Excursions: Ascensions i escalades a les Agulles i Pic d'Amitges, Pic de Basiero, Pic de Ratera, etc.

Serveis: Dormitori general de 80 places equipat amb flussades. Cal portar sac de dormir. Servei de restaurant. Sanitaris i dutxes.

INAUGURACIÓ: 23-9-84.

REFUGI JOSEP M. BLANC

Situació: A l'Estany Tort de Peguera, a la vall del riu Peguera, a 4 hores de camí del poble d'Espot i a 2.350 m d'altitud.

Accés: A peu des del poble d'Espot o amb vehicle tot terreny per la pista forestal que surt de la carretera de Sant Maurici.

Excursions: Ascensions als cims de Peguera i Monastero. Per a més informació consulteu la guia del CENTRE, «PALLARS-ARAN».

Serveis: Dormitori general. Cal portar sac de dormir. Servei de restaurant. Obert des de 23-6-84 al 30 de setembre.

REFUGI CIRIAC BONET

Situació: Poble de Siurana.

Accés: Amb automòbil per la pista que surt de Cornudella de Montsant.

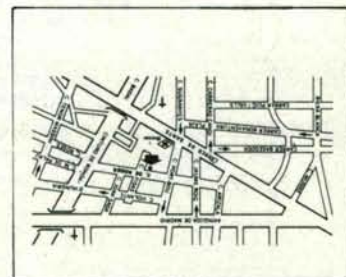
Excursions: A les serralades de Prades i del Montsant.

Serveis: Disposat de dormitori general de 30 places, sanitaris, aigua corrent. La clau es demana al guarda que viu al mateix poble.

Guarda: Sr. Rufino Roig.

**PER A TOT EL QUE
NECESSITEU, ENS
TROBAREU A PARTIR
DE LES 17 HORES**

**ALTA MUNTANYA
ESCALADA
ESQUÍ DE MUNTANYA
ESQUÍ**

OFERTA D'ESCALADA 1984

CONJUNT INICIACIÓ A L'ESCALADA

PEU DE GAT CORDA (9 x 45) CASC	}	9.850 ptes.	PEU DE GAT CASC PEU DE GAT CASC	}	3.500 ptes. 3.000 ptes. 750 ptes.
--------------------------------------	---	-------------	--	---	---

REPARACIÓ I MANTENIMENT D'ESQUÍS I FIXACIONS ● REPARACIÓ DE BOTES ● CANVI
DE SOLES CUITES ALS PEUS DE GAT (1.400 ptes.) ● MENJAR DESHIDRATAT
«MOUNTAIN HOUSE»

JOAN OLIVA

INSTRUCTORS DE L'E.C.A.M. I DEL C.A.D.E.

ROGER, 40 (Sants)
BARCELONA-14

**PER A TOT EL QUE NECESSITEU, ENS TROBAREU
A PARTIR DE LES 17 HORES**

Telèfon: (Només de 15 a 16 h.): 253 20 96

GUILLEM ARIAS

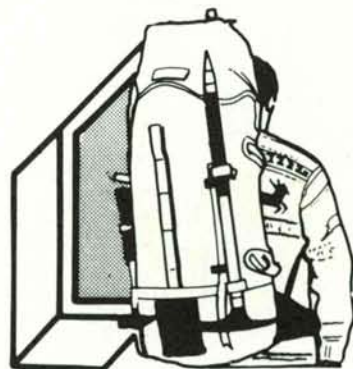
PER LA TEVA SEGURETAT

ARTILOCK

EXIGEIX
MOTXILLES
AMB

L'ÚNIC DISPOSITIU
AUTOMÀTIC PER
AGAFAR EL MARTELL
O EL PIOLET
SOBRE LA MARXA

Piolet o martell
en posició de marxa.

Un gest de la mà
cap enrera. Clic...

... i ja ho tens!

ARTILOCK

UNA INNOVACIÓ

d'ARTIACH

DEMANEU INFORMACIÓ
ARTIACH

FLORIDA, 1-5 ZARAGOZA-8

La revista excursionista de més tradició i de més difusió de Catalunya.

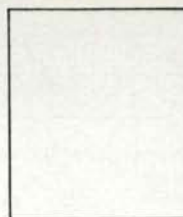

BUTLLETA
DE
SUBSCRIPCIÓ

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA
Club Alpí Català

c. Paradís, 10 Barcelona (2)

Si encara no sou
subscriber de
MUNTANYA,
retalleu i envieu
aquest butlletí
i rebreu
puntualment
la revista al
vostre domicili.

Si ja en sou,
doneu-lo a un
amic que
s'interessi per
l'excursionisme
i segur que
us ho agrairà.

Molts
excursionistes
no llegeixen
MUNTANYA
perquè no
la coneixen.

Vehils

fundat l'any 1908

Plaça Universitat, 7 - Telf. 317.91.86

Parking Plaça Castilla

Portal de l'Àngel, 32-34 - Tels. 317.91.86 - 317.91.90

Parking SABA - Plaça Catalunya

BARCELONA

MUNTANYA

LA PRIMERA REVISTA DE L'EXCURSIONISME CATALÀ

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

6 exemplars

(1 any)

1.300,— Ptes.

Estranger

1.700,— Ptes.

Nom			
Carrer			
n.º	pis	Població	D.P.

Se subscriu a la revista MUNTANYA a partir de l'any..... amb la quota anual de pessetes

Cobrament:

per banc, segons autorització adjunta ☐

Signatura

Data		
Banc / Caixa		
Carrer		
n.º	Població	D.P.

Sr. Director

Us preguem que fins a nova indicació, vulgueu fer efectiu el rebut anual de la revista MUNTANYA del Centre Excursionista de Catalunya-Club Alpí Català corresponent a la subscripció

a nom de

que viu a

Població amb càrrec al compte corrent o d'estalvi núm.

a nom de Signatura

Tallar per on
indiquen els punts
i reomplir adequadament
la butlleta

A/s seus peus
**calçat
infantil**

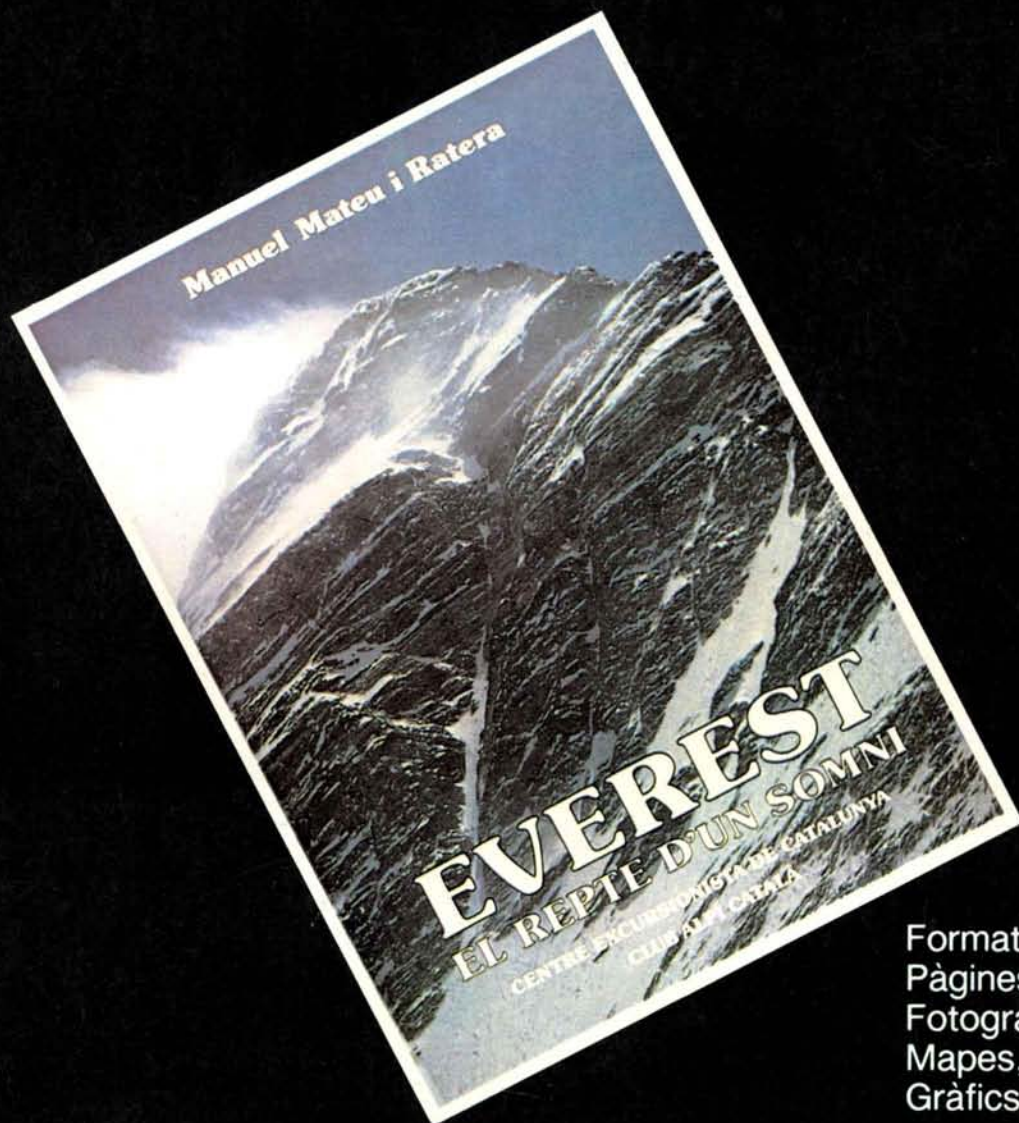

- BALMES
PLAÇA MOLINA
- AVDA.
PAU CASALS, 15
- PASSEIG
SANT JOAN, 139

KATAKROK

Ja és a la venda el llibre de la primera expedició catalana a l'Everest.

Primer intent d'assolir el cim de l'Everest, en la història de l'alpinisme català.

Format 21x29 1/2 cm.
Pàgines 272
Fotografies de color, 70
Mapes, 10
Gràfics de perfils, 2

El trobareu a les llibreries

Socis del Centre Excursionista de Catalunya,
a l'estatge social, carrer Paradís, 10, pral.
08002-Barcelona.